

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет обліку і аудиту
Кафедра обліку у виробничій сфері

Шелепко Т

Економічна категорія "грошові кошти та їх еквіваленти" і її відображення в обліково-аналітичній системі підприємства / Economic category "cash and cash equivalents" and its reflection in accounting and analytical system of the enterprise

Спеціальність 8.03050901 – облік і аудит

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студентки групи ОПДм-21
Шелепко Т

підпис

Науковий керівник
к.е.н., ст. викладач Мужевич
Н.В.

підпис

Дипломну роботу допущено до
захисту

«__» _____ 201__ р.
Зав. кафедри

Прізвище, ініціали

Підпис

2017

РЕЗЮМЕ

Дипломна робота містить 147 сторінок, 13 таблиць, 22 рисунки, перелік використаних джерел із 97 найменувань, 2 додатки.

Метою написання дипломної роботи є вивчення нормативної, інструктивної та наукової літератури, проведення практичних досліджень з питань обліку, аудиту, аналізу грошових коштів та їх еквівалентів з метою надання пропозицій щодо їхнього удосконалення.

Предметом дослідження в роботі є чинна система теоретичних та організаційно-методичних положень обліку грошових коштів та їх еквівалентів у суб'єктів господарювання.

Об'єктом дослідження виступають процеси організації і методології бухгалтерського обліку грошових коштів та їх еквівалентів у товаристві з обмеженою відповідальністю «Сітімед-Тернопіль».

Ключові слова: готівка, кошти на рахунках у банку, еквіваленти грошових коштів, Звіт про рух грошових коштів, аудит, аналіз.

RESUME

Thesis contains 150 pages, 13 tables, 22 figures, list of references with 97 titles, 2 annexes.

The purpose of writing a thesis is to study regulatory, guidance and scientific literature, practical research on accounting, auditing, analysis of cash and cash equivalents to provide suggestions for their improvement.

The subject of study is in the current system of theoretical and methodological provisions of cash and cash equivalents of entities.

The object of the study are the processes and methodology of accounting of cash and cash equivalents in the limited liability company «Stimed-Ternopil@»
Keywords: cash, money in bank accounts, cash equivalents, cash flow statement, audit, analysis.

АНОТАЦІЯ

Шелепко Т. Л. Економічна категорія «грошові кошти та їх еквіваленти» і її відображення в обліково-аналітичній системі підприємства. – Рукопис.

Дослідження на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 8.03050901 – облік і аудит. Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2017.

Викладено результати проведеного дослідження проблем обліку грошових коштів та їх еквівалентів у підприємстві. Доповнено визначення поняття «грошові кошти», що враховує категорію електронних грошей та критерій можливості використання грошових коштів у будь-який момент. Розглянуто класифікацію грошових коштів, що забезпечує структурування та оцінку окремих видів цих активів.

Запропоновано напрями удосконалення обліку грошових коштів підприємства з метою підвищення корисності облікової інформації для ефективного управління даними активами.

Ключові слова: готівка, кошти на рахунках у банку, еквіваленти грошових коштів, Звіт про рух грошових коштів, аудит, аналіз.

Annotation

Shelepko T. L. Economic category of «cash and cash equivalents» and its reflection in accounting and analytical system enterprise. - Manuscript.

Research on education and qualification level «master» specialty 8.03050901 - accounting and auditing. Ternopil National Economic University. - Ternopil, 2017.

The results of the research problems of cash and cash equivalents of the company. Supplemented the definition of «cash», which takes into account the category of electronic money and the possibility of using the criterion of cash at any time. We consider the classification of funds that provides structuring and evaluation of certain types of assets.

Directions improvement of cash of the company to improve the usefulness of accounting information for the effective management of data assets.
Keywords: cash, money in bank accounts, cash equivalents, cash flow statement, audit, analysis.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні основи обліку грошових коштів та їх еквівалентів	6
1.1. Економічний зміст грошових коштів та їх еквівалентів.....	6
1.2. Грошові кошти та їх еквіваленти: класифікаційні ознаки для потреб обліку, аналізу, аудиту.....	21
1.3. Нормативно-правове регулювання обліку грошових коштів та їх еквівалентів.....	35
Висновки до розділу 1	48
Розділ 2. Організація й методика обліку грошових коштів та їх еквівалентів	50
2.1. Організація й методика обліку готівкових коштів	50
2.2. Облік операцій на поточному, валютному та інших рахунках у банку.....	63
2.3. Методика обліку інших грошових коштів та еквівалентів грошових коштів.....	75
2.4. Методика розкриття інформації про наявність і рух грошових коштів у Звіті про рух грошових коштів.....	81
Висновки до розділу 2	87
Розділ 3. Організація та методика проведення аналізу та аудиту грошових коштів та їх еквівалентів	89
3.1. Сутність, завдання та джерела економічного аналізу грошових коштів та їх еквівалентів.....	89
3.2. Організація і методика проведення аудиту грошових коштів та їх еквівалентів.....	104
3.3. Методика аудиту Звіту про рух грошових коштів та напрями його удосконалення.....	120
Висновки до розділу 3	131
Висновки	133
Перелік використаних джерел	137
Додатки	146

ВСТУП

Сучасний етап розвитку галузей економіки України характеризується кардинальними змінами в правовому, інформаційному, економічному середовищах. Такі процеси змінюють і традиційні цілі функціонування вітчизняних підприємств, що, відповідно, змінює інформаційне забезпечення щодо прийняття оптимальних управлінських рішень. У ефективному функціонуванні підприємства значна роль належить грошовим коштам та їх еквівалентам, якими воно володіє. Це спричиняє підвищену увагу до бухгалтерської обліку як основного джерела інформації про наявність та рух грошових коштів.

Грошові кошти та їх еквіваленти є важливою складовою системи кругообігу ресурсів. Прийняття ефективних рішень щодо управління грошовими коштами на підприємстві можливе завдяки розв'язанню низки задач, що стосуються методики та організації їхнього обліку, аудиту, аналізу і розглядалися у працях вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Вагомий внесок у їхнє вирішення зробили Х. Андерсон, Ф. Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, В.Г. Гетьман, З. В. Задорожний, М. В. Дерій, Ю. А. Кузьмінський, Я. Д. Крупка, Є.В. Мних, М. С. Пушкар, В. Г. Швець та інші.

Проте окремі проблеми обліку, аудиту й аналізу грошових коштів та їх еквівалентів, зокрема їх класифікації, нормативно-правовому регулюванню, методиці та організації відповідно до нових вимог, потребують додаткових досліджень. Це зумовило вибір теми дипломної роботи, постановку завдань і вказує на її актуальність.

Метою дипломної роботи є вивчення нормативної, інструктивної та наукової літератури, проведення практичних досліджень з питань методики обліку, аудиту й аналізу грошових коштів та їх еквівалентів на прикладі ТЗОВ «Сітімед-Тернопіль» з метою їх удосконалення відповідно до сучасних вимог управління.

Виходячи з мети дослідження, сформульовано основні його завдання:

- дослідити економічну суть грошових коштів та їх еквівалентів та окреслити їх місце і роль у структурі активів підприємства;
- визначити критерії класифікації грошових коштів та їх еквівалентів з метою забезпечення раціонального формування і повного використання інформації для прийняття ефективних управлінських рішень;
- проаналізувати наукову обґрунтованість побудови Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій в частині обліку грошових коштів та їх еквівалентів;
- обґрунтувати методику розкриття інформації про наявність і рух грошових коштів у Звіті про рух грошових коштів з метою підвищення точності формування його показників;
- провести аналіз грошових коштів та їх еквівалентів ТзОВ «Сітімед-Тернопіль» та запропонувати шляхи ефективнішого їх використання;
- конкретизувати організацію проведення аудиту грошових коштів підприємства;
- дослідити методику аудиту Звіту про рух грошових коштів та запропонувати напрями її удосконалення.

Предметом дослідження є методика та організація обліку, аудиту й аналізу грошових коштів та їх еквівалентів у підприємстві.

Об'єктом дослідження є обліково-аналітичний процес, що характеризує стан та рух грошових коштів та їх еквівалентів у ТзОВ «Сітімед-Тернопіль» (м. Тернопіль).

Методи дослідження. Для забезпечення досягнення поставленої мети в дипломній роботі використовувались такі методи економічних досліджень: теоретичного узагальнення, дедукції та індукції, аналогії, аналізу і синтезу.

Під час проведення дослідження були детально вивчені і проаналізовані праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, нормативно-правові акти, дані поточного обліку та Звітності ТзОВ «Сітімед-Тернопіль».

Наукова новизна одержаних результатів проведеного дослідження полягає у тому, що в роботі узагальнено та критично проаналізовано основну наукову та навчальну літературу з обраної теми дослідження, а саме: удосконалено порядок відображення інформації про грошові кошти та їх еквіваленти в системі обліку за рахунок перегрупування рахунків, введення додаткових субрахунків, внесення коригувань до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Зокрема, синтетичний облік готівки та еквівалентів грошових коштів здійснювати на одному із рахунків класу 3 «Кошти, розрахунки та інші активи», таким рахунком може бути рахунок 30 «Готівка та еквіваленти грошових коштів» із наступними субрахунками: 301 «Готівка в національній валюті»; 302 «Готівка в іноземній валюті»; 303 «Еквіваленти грошових коштів в національній валюті»; 304 «Еквіваленти грошових коштів в іноземній валюті».

Практичне значення результатів дипломної роботи. Результати дослідження впроваджено у практичну діяльність ТзОВ«Сітімед-Тернопіль», що підтверджено довідкою про впровадження.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано статтю «класифікація грошових коштів» у збірнику наукових праць студентів кафедри обліку у виробничій сфері.

Структура і обсяг роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 150 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ЇХ ЕКВІВАЛЕНТІВ

1.1. Економічний зміст грошових коштів та їх еквівалентів

Грошові кошти є найбільш ліквідними активами. Вони присутні на початковому та кінцевому етапах облікового циклу, який включає придбання ресурсів, виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг, а також їх продаж і отримання виручки.

Тривалий час вчені-економісти досліджували походження й сутність грошей. Одні економісти стверджували, що гроші –результат угоди, свідомої домовленості між людьми. Інші доводили, що гроші впроваджуються державою в якості інструменту для виміру цін товару. Треті вважали, що золото й срібло є грошима за своєю природою, незалежно від характеру суспільних відносин. Четверта група дослідників не вбачали різниці між товарами й грошима. Проте, жодне з цих трактувань не дозволяє з'ясувати природу грошей як економічної категорії.

У різні періоди розвитку суспільства існували певні теорії походження грошей. В економічній теорії традиційно виокремлюють три теорії походження грошей: еволюційну, раціональну та кількісну.

Відповідно до еволюційної теорії гроші розглядаються як результат еволюційного процесу розвитку форм власності, який призвів до того, що деякі предмети виокремилися з товарного світу та посіли в ньому особливе місце. Історія грошей, як стверджували класики політекономії, починається з прямого обміну продуктів або бартеру та передбачає подальший обмін товарів за допомогою посередника або загального еквівалента. Роль такого посередника виконує товар, який і використовується як гроші. До складу теорій цього напрямку входять: класична, трудова, товарна, металева, господарсько-еволюційна наукові школи. Прихильниками еволюційної концепції були

Ксенофонт, М. Орезм, А. Сміт, Дж. С. Мілль, К. Маркс [85, с. 57].

Починаючи з IV ст. до н. е. і до XVIII ст. н. е., в теорії грошей була широко розповсюджена думка, що гроші виникли внаслідок угоди між людьми або запроваджені законодавчими актами держави задля полегшення обміну товарів. Таке трактування походження грошей одержало назву раціоналістичної теорії. Тобто гроші за цією теорією трактували як технічні інструменти або засоби обміну. Представники цього напрямку наголошують на тому, що грошам властива соціальна природа, оскільки вони є продуктом угоди між людьми, тобто знаряддям обміну. Засновником цієї концепції вважається Аристотель. До представників зазначеного напрямку відносяться: Ф. Аквінський, І. Т. Посошков, А. Маршалл, Дж. М. Кейнс, М. Фрідмен.

Аристотель (IV ст. до н. е.) здійснив теоретичне обґрунтування раціоналістичної теорії у праці «Нікомахова етика». На думку філософа, виникнення грошей – необхідність, зумовлена розвитком торгівлі. Гроші існують для зручності обміну, і виконують основні дві природні функції: засіб обігу і міра вартості. Він розрізняв два види багатства: багатство як сукупність споживчих вартостей (природне, істинне багатство) і багатство як накопичення грошей. Багатство у вираженні споживання має певну межу, в той час як накопичення взагалі не має меж [85, с. 57].

Необхідно зазначити, що ідеї Аристотеля щодо визначення сутності й функцій грошей, їхнього місця в системі економічних зв'язків, пройшовши довгий еволюційний шлях, набули подальшого розвитку в одній із найдавніших економічних теорій, що сформувалася ще у XVI-XVII ст., – кількісній теорії грошей. Слід зазначити, що методологічні принципи вказаної теорії впродовж понад трьох століть домінують у системі наукових знань з питань грошових відносин. Вони багато в чому визначають зміст історичного розвитку теорії грошових відносин, у т.ч. і її сучасних напрямків.

Прибічники раціональної теорії вважають погляди дослідників еволюційного напрямку однобічними, оскільки вони засновані виключно на матеріалістичних засадах, які ігнорують суб'єктивну, психологічну сутність

економічних процесів. Прибічники раціоналістичної теорії враховували суб'єктивно-психологічні фактори розвитку при трактуванні поняття «гроші». Зокрема, відомий вчений Ф. Аквінський, розмірковуючи про походження грошей, дотримувався думки, що вони виникли внаслідок домовленості між людьми. Їх призначення – полегшити справедливий обмін. При цьому поняття «грошей» та «монети» не розрізняв. Визнаючи необхідність грошей як засобу обігу, він розглядав їх і як міру вартості. «Монета, – писав Аквінський, найповніша міра для матеріального життя в торгівлі та обороті». Фома Аквінський виділяв внутрішню цінність та номінальну цінність грошей (монети). Вважав, що останню може визначати держава і припускав можливість її незначного відхилення від внутрішньої цінності, виступаючи проти псування монети [85, с. 58].

Проблемі грошей було присвячено працю – Трактат про походження, природу, юридичну підставу та зміну грошей, написаний французьким ученим Н. Орезмом(1323-1382рр.), в якому висловлено думку, що гроші є штучним інструментом, який люди винайшли задля полегшення товарообміну. Золото та срібло стали грошима завдяки своїм природним властивостям. Спочатку вони були звичайними товарами і лише поступово набули ролі грошових металів.

У кінці XVI ст. – на початку XVII ст. яскравими представниками економічної думки того часу є вихідці з Італії: Антоніо Серра та Гаспар Скарuffі. При чому Гаспар Скарuffі у своїй праці «Роздуми про монету і справжню пропорційність між золотом і сріблом» (1582 р.) приділив велику увагу грошовому обігу та кредитній системі. Запропонував створити єдину грошову одиницю, на основі якої б функціонувала загальноєвропейська грошова система, та відмінити національні бар'єри, які заважають обігу.

З представників XVIII ст. досить глибоко досліджував економічну цінність грошей Давид Рікардо. Теорію грошей Д. Рікардо будує на основі своєї теорії цінності. Гроші він розглядав як товар, що має цінність. Основою грошової системи є золото. Цінність золота і срібла, як і будь-якого іншого товару, визначається витратами праці. За даної цінності грошей їх кількість в

обігу залежить від суми товарних цін. Проте використання золота Д. Рікардо вважав дорогим і нерозумним, тому розробив проект системи паперового грошового обігу.

Сеніор Нассау Вільям критично аналізує кількісну теорію грошей Торренса, Д. Рікардо і Джеймса Мілля. За вихідне він взяв положення про те, що гроші є товаром, який набрав особливої форми в процесі еволюції обміну. Пройшовши шлях від бартеру, де гроші виступали в натуральному вигляді, до сучасної універсальної форми, вони стали виконувати цілий ряд функцій. Вважав основним призначенням грошей – обслуговування кредиту. В той час як Роберт Оуен та П'єр Жозеф Прудон вважали, що гроші взагалі є недоліком капіталізму, тому їх потрібно ліквідувати [85, с. 60].

Найбільш детально вихідні методологічні принципи кількісної теорії грошей були аргументовані відомим теоретиком XVIII ст. англійським ученим Д. Юмом у його трактаті «Про гроші», опублікованому 1752 р. Одна з причин довголіття теоретичних обґрунтувань Д. Юма – їх гранична простота і доступність. Теорія, про яку йдеться, встановлює функціональну залежність та взаємозв'язок між двома економічними величинами – рівнем товарних цін і кількістю грошей в обігу. Її основним постулатом є твердження про те, що будь-яка зміна кількості грошей веде до пропорційної зміни абсолютного рівня цін товарів і послуг, а відтак – до зміни номінального вираження валового національного продукту.

Теоретичні ідеї кількісної теорії грошей Д. Юма багато в чому визначили характер історичного розвитку теорії грошових відносин. Вони фактично отримали статус методологічної основи однієї з провідних структур цієї теорії – її класичного та неокласичного напрямків. Кількісна теорія грошей дістала підтримку представників класичної буржуазної політичної економії. Якщо Д. Юм розглядав її застосування щодо металевих грошей – золота і срібла, то Д. Рікардо переніс її основні постулати й на визначення способу функціонування паперових грошей.

Таким чином, кількісна теорія грошей – це загальнометодологічний підхід в економічній теорії, згідно з яким гроші впливають на економіку лише своєю кількістю, і тому функціонування економічних систем вивчається у взаємозв'язку зі зміною маси грошей в обороті. Класична кількісна теорія грошей пояснює зміну цін лише зміною кількості грошей в обігу. При цьому вплив кількості грошей на ціни є безпосереднім, прямо пропорційним і загальним, тобто однаково дійсним для всіх товарів. Самого механізму впливу кількості грошей на ціни та наслідків зміни цін у сфері виробництва ця теорія не вивчає.

М. Туган-Барановський зазначав, що ні товарна, ні кількісна теорія грошей не в змозі окремо пояснити питання походження грошей та утворення їх вартості. Вчений запропонував кон'юнктурну теорію, яка синтезувала обидві концепції. У межах своєї теорії автор виокремив три форми грошей: речові грошові знаки, металеві та паперові гроші. Так, на думку вченого, речові грошові знаки та монети виникли у результаті стихійного обміну. Це твердження співпадає з позицією еволюціоністів. Що стосується причин походження паперових грошей, то вчений підтримував номіналістичну теорію. Вчений писав: «Хоча гроші й виникли через збільшення обміну, однак вони для повного розвитку вимагають, щоб держава визнала певну річ за гроші. Форму монети гроші набирають тільки завдяки державі» [39, с. 124]. Крім того, вчений одним із перших аргументував необхідність проведення державної політики у сфері грошового обігу, та наполягав на її науковому обґрунтуванні: «Для економічної науки висувається на перший план нове завдання великого практичного значення – виробити основи раціональної грошової політики» [40, с. 77]. Такий підхід до категорії «гроші» дозволив М.Туган-Барановському показати їх подвійну природу, а саме: кожний із наявних наукових напрямів розкриває одну зі змістовних сторін грошей і тому пояснює їх появу правильно. Таким чином, М. Туган-Барановський не заперечував точки зору інших вчених, а навпаки, спробував їх об'єднати, та дати більш змістовне пояснення щодо природи грошей.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. ідеї кількісної теорії грошей отримали новий імпульс у своєму розвитку у зв'язку з методологічною перебудовою всієї системи економічної науки, пов'язаної з так званою маржиналістською революцією і швидким прогресом неокласичної політичної економії. У структурі останньої сформувалося два різновиди кількісної теорії: трансакційний варіант І. Фішера та кембриджський варіант.

На початку XX ст. суперечки довкола кількісної теорії розпалилися з новою силою. Найвідомішим прибічником і захисником класичної кількісної теорії грошей був американський економіст І Фішер.

З сучасників можна виділити американських вчених, які підтримують раціоналістичну концепцію походження грошей, таких як: Пол Ентоні Самуельсон (1915-2009 рр.), Джон Кеннет Гелбрейт (1908-2006 рр.), Самуельсон П. Е. у роботі «Економіка» (1948 р.) характеризує гроші, як штучну соціальну умовність, а Г. Ф. Кнапп назвав гроші – продуктом правопорядку, а Дж. К. Гелбрейт висловив свою думку, що закріплення грошових функцій за благородними металами й іншими предметами – це лише предмет угоди між людьми, тим самим підтримуючи раціоналістичну теорію. Огляд наукових поглядів на економічну категорію «гроші» дав можливість дослідити економічну природу, сутність, зміст та теорії походження грошей. Разом з тим дискусійним залишається питання щодо визначення грошей, грошових коштів, готівки та грошових потоків як категорій бухгалтерського обліку [85, с. 62].

Відсутність чіткого розмежування економістами категорій – гроші і грошові кошти зберігається і дотепер. Багато вчених і практиків ще й сьогодні ототожнюють ці поняття, не виділяючи відмінностей між ними. В економічній літературі можна зустріти багато різноманітних визначень понять «гроші» і «грошові кошти», для позначення яких у науковому обороті використовується широкий спектр термінів: «гроші», «грошові кошти», «грошові потоки», «готівка», «фінансові ресурси», що призводить до неоднозначного розуміння сутності цих понять в бухгалтерському обліку.

Вважаємо за необхідне детально розглянути сутність вищезазначених понять. В першу чергу розглянемо трактування поняття «гроші» та «грошові кошти» (рис. 1.1, рис. 1.2).

Ознайомлення з теоретичними та методологічними напрацюваннями зарубіжних і вітчизняних економістів свідчать про те, що під поняттям «гроші» розуміється особливий специфічний вид товару. Щодо поняття «грошові кошти», то більшість авторів трактують грошові кошти як активи підприємства (дехто з них наголошують на тому, що грошові кошти є найліквіднішими активами). Не можна не погодитися з даною думкою, оскільки дійсно вони можуть у будь-який момент часу бути використані для здійснення розрахунків, але вважаємо, що таке визначення не відображає повною мірою сутності досліджуваного поняття.

Ознайомлення з теоретичними та методологічними напрацюваннями зарубіжних і вітчизняних економістів свідчать про те, що під поняттям «гроші» розуміється особливий специфічний вид товару.

Щодо поняття «грошові кошти», то більшість авторів трактують грошові кошти як активи підприємства (дехто з них наголошують на тому, що грошові кошти є найліквіднішими активами). Не можна не погодитися з даною думкою, оскільки дійсно вони можуть у будь-який момент часу бути використані для здійснення розрахунків, але вважаємо, що таке визначення не відображає повною мірою сутності досліджуваного поняття.

З рисунку 1.2 видно, що всі визначення поняття «грошові кошти», сформульовані таким чином, що лише перераховують складові даного поняття. Так, до грошових коштів слід відносити готівку, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання. Таке формулювання є досить недосконалим та потребує уточнення. Вважаємо, що сама логіка формулювання поняття вимагає, щоб воно було коротким і лаконічним та зрозумілим за своїм змістом, що не можна сказати про вищенаведене визначення.

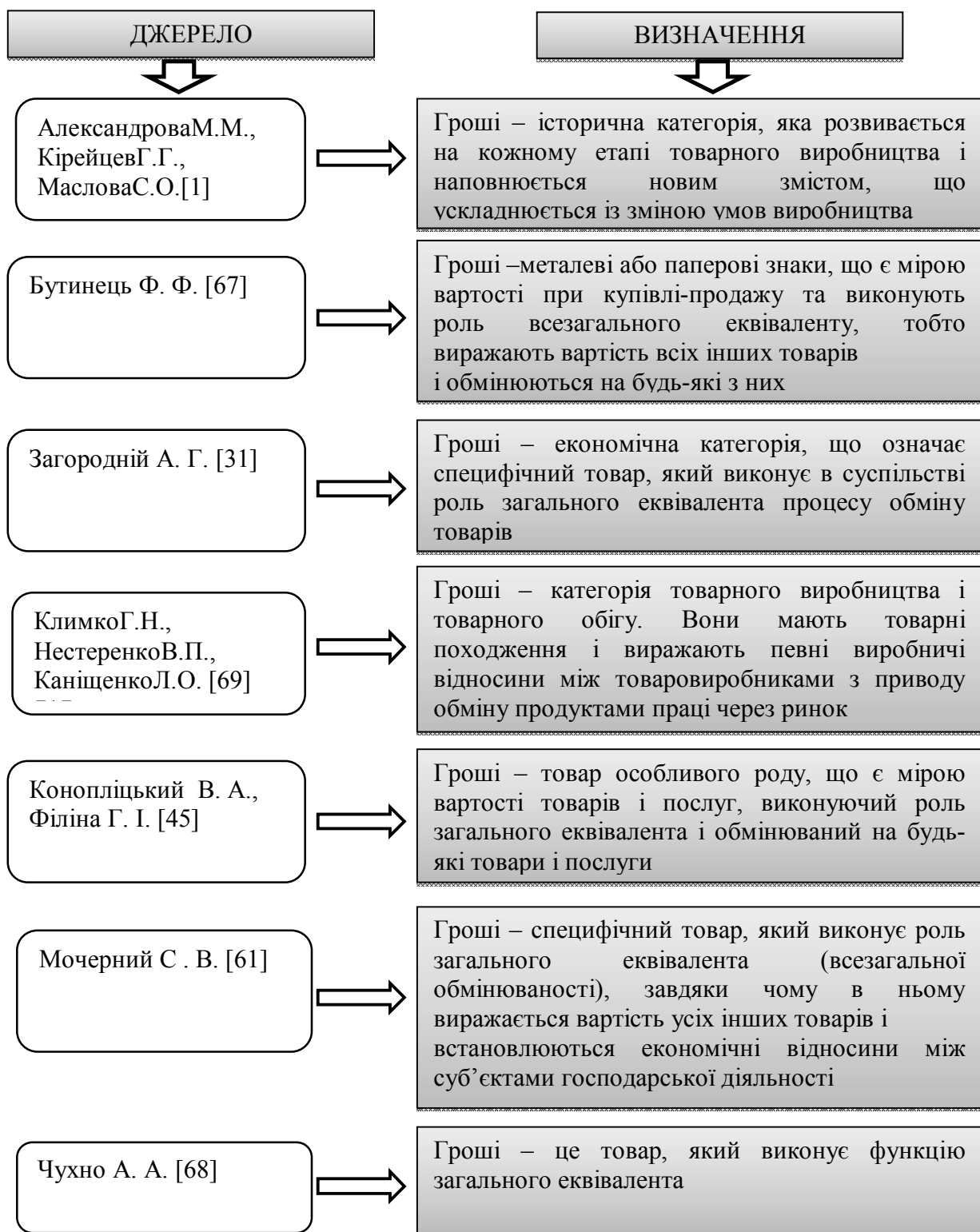

Рис. 1.1. Тракткування поняття «гроші» вченими-науковцями

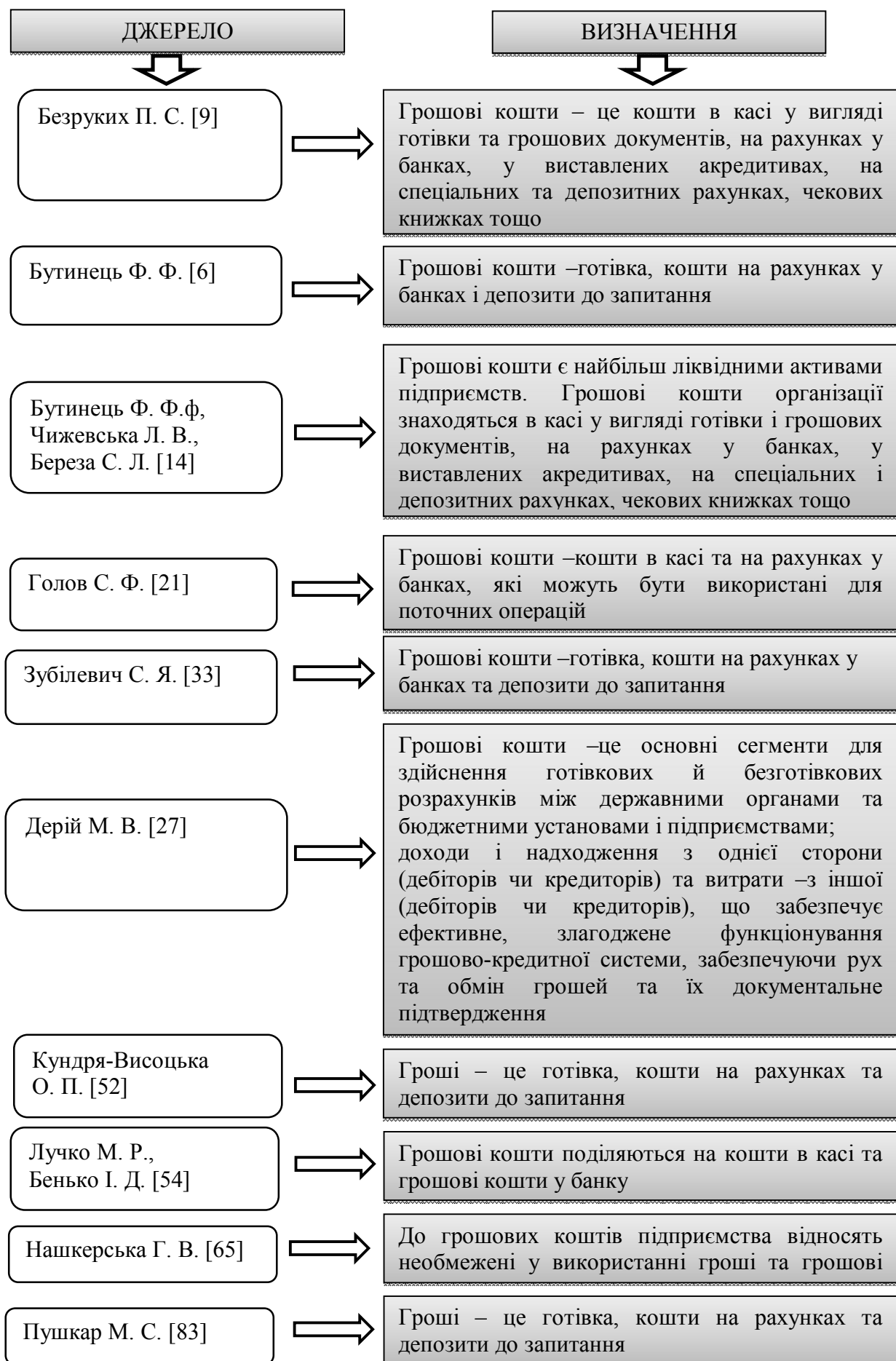

Рис. 1.2. Тракткування поняття «грошові кошти» вченими-науковцями

М. В. Дерій визначає грошові кошти як доходи та надходження з однієї сторони та витрачання – з іншої. Вважаємо, що доцільно застосовувати такий підхід, тому що грошові кошти можуть виступати не тільки у формі доходів та надходжень, але й у формі витрачань.

С. М. Остафійчук вважає, що так як грошові кошти є абсолютно ліквідними активами, тому до даного поняття не завжди можна віднести абсолютно всі залишки на рахунках у банках, тому що їх ліквідність може сильно відрізнятись від абсолютної. Підтримуємо думку автора, оскільки дійсно не всі кошти на рахунках у банках підприємство може використати в будь-який момент часу. Так, наприклад, якщо підприємство відкрило безвідкличний акредитив, то хоча ці кошти є його власністю, але використати їх в будь-який момент на власні потреби не може, так як зобов'язалося перерахувати їх іншому суб'єкту господарювання, на користь якого відкрито цей акредитив. У зв'язку з цим, такі кошти не можна вважати абсолютно ліквідними активами підприємства та відносити до грошових коштів. Поряд з тим, не можна однозначно сказати, що до поняття «грошові кошти» слід включати тільки кошти на поточних рахунках у банківських установах, а кошти на інших рахунках у банках не слід включати. Так, кошти, що знаходяться на чекових книжках, банківських картках, які також вважаються коштами на інших рахунках у банках, підприємство може використати в будь-який момент часу, тому вони також є абсолютно ліквідними та належать до грошових коштів підприємства. У зв'язку з цим, точно визначити склад грошових коштів суб'єкта господарювання на практиці буває дуже важко [70, с. 216].

Отже, виходячи з даних рисунку 1.2 можна сказати, що основними складовими поняття «грошові кошти» є готівка в касі, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання, що пов'язано, в першу чергу, з тим, що так визначено нормативними документами. Проте, вважаємо, що до складу грошових коштів також необхідно відносити і електронні гроші, адже вони мають такі ж характеристики, що й готівка. Електронні гроші виконують роль засобу платежу, обміну і накопичення, тобто є реальними грошима.

Неоднозначною є ситуація із грошовими коштами на спеціальних рахунках у банку, кошти з яких видаються за грошовими чи розрахунковими чеками.

Науковці В. І. Єфіменко, Л. І. Лук'яненко [30], Н. П. Кондраков [44], О. Д. Ларионов [8] грошові чеки відносять до грошових коштів. Зважаючи на те, що чек – це вид цінного паперу, документ встановленої форми, що містить наказ власника рахунку (чекодавця) здійснити виплату певній особі або пред'явнику чека зазначену у ньому суму коштів, то його не слід включати до грошових коштів. Оскільки кошти, зазначені у чеку підприємство вже зобов'язане виплатити на користь іншого суб'єкта господарювання чеки недоцільно відносити до грошових коштів, тоді як спеціальні рахунки, які відкриті для розрахунків за чеками, слід вважати грошовими коштами.

Вважаємо, що основною характеристикою грошових коштів, яка відрізняє їх від інших категорій активів підприємства є абсолютна ліквідність. Виходячи з цього, на нашу думку, складові грошових коштів відображені на рис. 1.3.

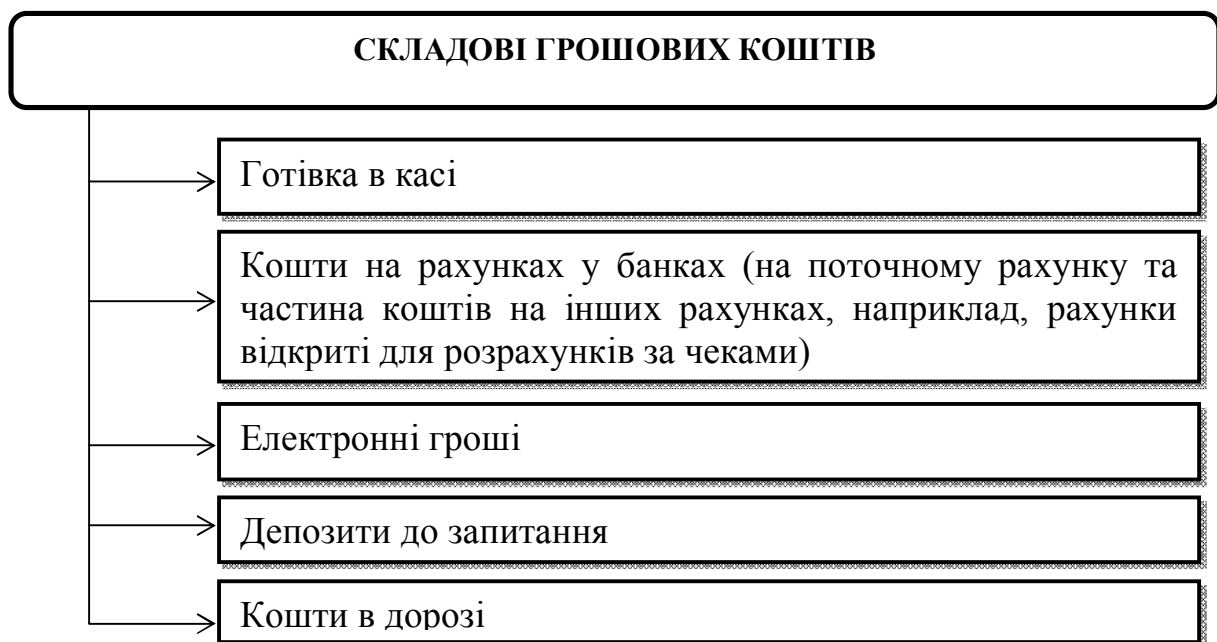

Рис. 1.3. Складові грошових коштів

Досить часто серед науковців та практиків для позначення сутності грошей та грошових коштів застосовується термін «фінансові ресурси». Проте однозначність у трактуванні поняття «фінансові ресурси» у працях науковців

відсутня. При чому підходи різняться в багатьох суттєвих для бухгалтерського обліку аспектах: деякі вважають фінансові ресурси активами як засобами ведення діяльності, інші – пасивами як джерелами формування цих засобів. Відповідно активи й пасиви підприємства є абсолютно різними об'єктами бухгалтерського обліку, відображаються на різних рахунках та є протилежними складовими фінансової Звітності, зокрема форми №1 Баланс (Звіт про фінансовий стан).

На нашу думку, поняття «фінансові ресурси» включає такі об'єкти як грошові кошти, короткострокові фінансові інвестиції, короткострокову дебіторську заборгованість та короткострокові векселі отримані, залучені в господарський оборот з різних джерел та використовуються підприємством для забезпечення своєї діяльності. Дане визначення розкриває сутність фінансових ресурсів, оскільки визначає форми їх виявлення, джерела створення та цільове призначення, при цьому не ускладнюючи дефініцію даної категорії. Таке трактування систематизує фінансові ресурси за складом та відокремлює їх від джерел формування, що сприяє підвищенню ефективності управління ними. Також дане визначення відповідає вимогам бухгалтерського обліку. Адже чітко визначає об'єкти обліку – грошові кошти, короткострокові фінансові інвестиції, короткострокову дебіторську заборгованість та короткострокові векселі отримані тобто активи підприємства.

Взаємозв'язок між поняттями «гроші», «грошові кошти», «фінансові ресурси» наведено на рис. 1.4.

Аналізуючи рисунок 1.4, вважаємо, що під поняттям «гроші» слід розуміти особливий вид універсального товару, що використовується як загальний еквівалент, за допомогою якого виражається вартість усіх інших товарів і встановлюються економічні відносини між суб'єктами господарювання. Гроші існують у двох формах: 1) у вигляді грошових знаків – банкнот, монет (готівка); 2) у вигляді коштів на банківських рахунках. Якщо ж до готівки в касі підприємства та коштів на банківських рахунках додати депозити до запитання, кошти в дорозі та електронні гроші у відкрито

Поняття «еквіваленти грошових коштів» є більш сучасним у порівнянні з поняттями «гроші» чи «грошові кошти».

Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової Звітності» еквіваленти грошових коштів – короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості [75]. В той же час, визначення подане в МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів» не обмежує категорію «еквіваленти грошових коштів» рамками лише фінансових інвестицій, а дозволяє включати до них будь-які короткострокові високоліквідні інвестиції [64]. Тобто міжнародні стандарти фінансової Звітності допускають більш вільне трактування еквівалентів грошових коштів, ніж національні П(С)БО.

Тому вважаємо за доцільне проаналізувати такі категорії, як «інвестиції», «фінансові інвестиції», «поточні фінансові інвестиції». Відповідно до Податкового кодексу України інвестиції – господарські операції, які передбачають придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та/або цінних паперів в обмін на кошти або майно [73]. Інвестиції поділяються на:

а) капітальні інвестиції – господарські операції, що передбачають придбання будинків, споруд, інших об'єктів нерухомої власності, інших основних засобів і нематеріальних активів, що підлягають амортизації;

б) фінансові інвестиції – господарські операції, що передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів. Фінансові інвестиції – активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора [75]. Фінансові інвестиції поділяються на:

– прями інвестиції – господарські операції, що передбачають внесення коштів або майна в обмін на корпоративні права, емітовані юридичною особою при їх розміщенні такою особою;

– портфельні інвестиції – господарські операції, що передбачають купівлю цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку або біржовому товарному ринку;

в) реінвестиції – господарські операції, що передбачають здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок прибутку, отриманого від інвестиційних операцій; Поточні фінансові інвестиції - фінансові інвестиції на строк, що не перевищує один рік, які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент (крім інвестицій, які є еквівалентами грошових коштів) [75]. Зрозуміло, що еквіваленти грошових коштів за своєю суттю є чимось середнім між грошовими коштами та поточними фінансовими інвестиціями. Проблема в тому, що НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» не дає нам чіткої різниці між поточними фінансовими інвестиціями та еквівалентами грошових коштів, що може стати причиною неправильного визначення обсягу високоліквідних активів підприємства і, таким чином, зниження якості аналітичної інформації, необхідної для управління. Таким чином для задоволення інформаційних потреб користувачів Звітності підприємства необхідно в наказі про облікову політику передбачити конкретні способи віднесення фінансових інвестицій до еквівалентів грошових коштів з врахуванням наступного: на відміну від поточних фінансових інвестицій еквіваленти грошових коштів утримуються не для отримання доходу або корпоративних прав, а для забезпечення платоспроможності суб'єкта господарювання; еквіваленти грошових коштів, як правило, здійснюються на коротший термін, ніж поточні фінансові інвестиції (згідно М(С)БО 7 еквіваленти грошових коштів володіють строком погашення до 3 місяців з дати придбання) [64]; еквіваленти грошових коштів характеризуються стабільністю вартості та відсоткових ставок в даних умовах, протягом певного часу, впевненістю в тому, що подібна стійкість буде мати місце і в майбутньому.

У фінансовій Звітності суб'єктів господарювання категорія «гроші» замінюється категорією «грошові кошти». Безсумнівно, що головною характеристикою, яка повинна братись до уваги при віднесенні активів до

складу грошових коштів, є ліквідність, тобто здатність активу швидко перетворюватись у законні платіжні засоби з мінімальними втратами його вартості. Тому, до грошових коштів необхідно відносити готівку в касі підприємства, депозити до запитання, кошти на банківських рахунках, які характеризуються абсолютною ліквідністю, тобто можуть у будь-який момент бути використані для здійснення розрахунків, або обміняні на законні платіжні засоби. Еквіваленти грошових коштів за своєю суттю є чимось середнім між грошовими коштами та поточними фінансовими інвестиціями. Практика показує, що короткий строк погашення фінансової інвестиції не варто брати за ключовий критерій при включенні її до складу еквівалентів грошових коштів. Таким основним критерієм має стати висока ліквідність.

1.2. Грошові кошти та їх еквіваленти: класифікаційні ознаки для потреб обліку, аналізу, аудиту

У процесі господарської діяльності підприємства здійснюють грошові операції з іншими юридичними фірмами, об'єднаннями, організаціями, установами й фізичними особами: постачальниками матеріалів, покупцями своєї продукції, транспортними організаціями, фінансовими органами тощо.

За своєю природою грошові кошти є ресурсом забезпечення платоспроможності, зв'язуючою ланкою всіх господарських процесів підприємства. Не зважаючи на те, що грошові кошти займають незначну питому вагу у загальній сумі активів підприємства, вони відіграють надзвичайно важливу роль для забезпечення його існування та гармонійного розвитку.

Облік грошових коштів та їх еквівалентів на практиці достатньо регламентований законодавчими та підзаконними нормативно-інструктивними актами України. Проте значне розширення форм і видів здійснення розрахунків, функцій та властивостей грошових коштів викликали необхідність

детального їхнього дослідження з метою визначення класифікаційних ознак для потреб обліку, аналізу та контролю.

Погоджуємось з проф. В. В. Сопком, що класифікація грошових коштів є вихідним елементом для організації їх обліку, оскільки дає змогу їх структурувати відповідно до інформаційних потреб користувачів бухгалтерської інформації [88, с. 214]. Проте більшість науковців звертають увагу лише на класифікацію грошових потоків, а не грошових коштів. В той же час, грошові потоки є похідними від грошових коштів, характеризують рух останніх в процесі здійснення господарської діяльності підприємства.

Вважаємо, що правильна та раціональна класифікація грошових коштів та їх еквівалентів дозволить отримати оперативну, точну та достовірну інформацію про їх наявність, забезпечить цілеспрямоване використання, контроль за зберіганням та оптимальне управління даними високоліквідними активами підприємства.

Однак, наукових робіт, присвячених дослідженню класифікації грошових коштів та їх еквівалентів є дуже мало. Здебільшого у працях вітчизняних та зарубіжних науковців розглядаються проблеми обліку, контролю та аналізу грошових коштів та їх еквівалентів. Класифікації грошових коштів присвячені праці Ю. І. Гладкої [19], О. П. Кундрі-Висоцької [52], В. В. Сопка [88], проблеми класифікації грошових еквівалентів дослідив О. С. Височан [15].

Так, професор В. В. Сопко виділяє дві ознаки класифікації грошових коштів:

- за призначенням: кошти для обороту (оборотні) та для спеціального призначення (необоротні);
- за місцем зберігання: грошові кошти у банку, касі підприємства, у підзвітних осіб, у контрагентів (видані аванси), вкладені у еквіваленти, цінні папери тощо [87, с. 221].

В подальшому ця класифікація була розширена і доповнена ще двома ознаками:

- за видами валют: національна та іноземна (долар США, Євро, Російські рублі) валюти;
- за джерелами надходження: власні, запозичені та залучені [88, с. 215].

Подібні ознаки класифікації наводить О. П. Кундря-Висоцька:

- за призначенням: кошти для проведення поточних розрахунків та кошти, що мають спеціальне призначення та цільове використання;
- за місцем зберігання: у касі підприємства, на рахунках у банку, у підзвітних осіб, вкладені в цінні папери, у контрагентів тощо [52, с. 81].

Ю. І. Гладка здійснює класифікацію за видами грошових коштів (рис. 1.5).

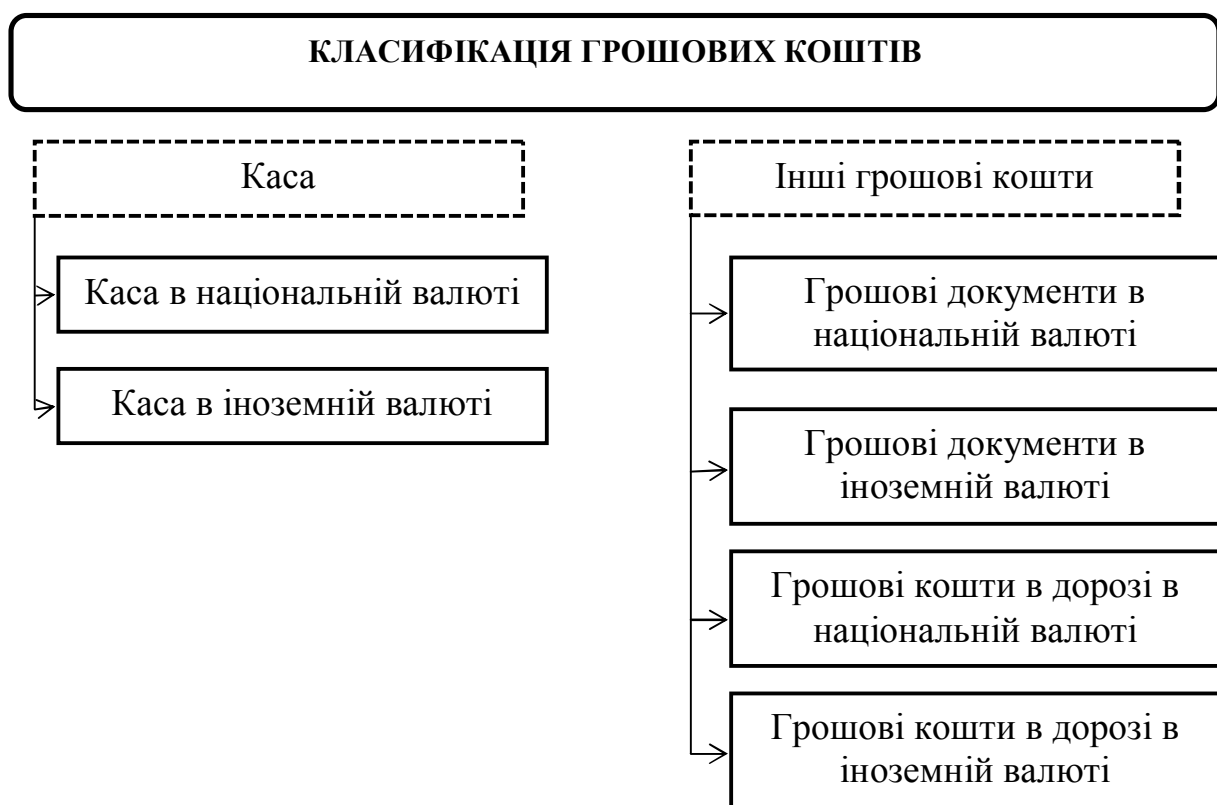

Рис. 1.5. Класифікація грошових коштів за видами грошових коштів[19]

На нашу думку, вище наведені класифікації не є вичерпними, крім того, їм притаманні певні недоліки.

По-перше, не погоджуємось з позицією проф. В. В. Сопка щодо поділу грошових коштів залежно від їх призначення на оборотні та необоротні, оскільки грошові кошти за своєю суттю є оборотними активами, тобто будуть

використані у господарській діяльності протягом 12 місяців з дати балансу або протягом операційного циклу, якщо він довший за 12 місяців. Із грошових коштів починається операційний цикл, ними ж він і закінчується.

По-друге, видані постачальникам аванси та кошти під Звіт, а також еквіваленти грошових коштів не можна включати до класифікації грошових коштів за місцем зберігання, адже з позиції бухгалтерського обліку на підприємстві, вони є дебіторською заборгованістю.

По-третє, еквіваленти грошових коштів – це незалежна від грошових коштів окрема економічна категорія – частина фінансових інвестицій, яка використовується не для розрахунків, а для підтримання платоспроможності підприємства, погашення його короткострокових зобов'язань і в разі потреби можуть бути вільно конвертовані у певні суми грошових коштів із незначним ризиком зміни їх вартості. Вважаємо, що віднесення до грошових коштів їх еквівалентів, є недоречним в силу специфіки цієї категорії, саме тому еквіваленти грошових коштів слід виділяти в окрему категорію з виокремленням специфічних, притаманних лише їй особливостей та функцій.

По-четверте, класифікація грошових коштів залежно від джерел надходження не несе в собі ніякої користі для користувачів бухгалтерської інформації. Адже грошові кошти підприємства постійно перебувають у процесі кругообігу, у більшості підприємств їх питома вага у підсумку балансу є незначною, а залишок в короткостроковому періоді може суттєво змінюватися. Виходячи з вище сказаного, виділяти яка частина грошових коштів є власними, запозиченими та залученими на практиці немає необхідності.

По-п'яте, у класифікації О. Ю. Гладкої відсутні грошові кошти на поточному рахунку в національній та іноземній валюті, що для потреб бухгалтерського обліку є неприпустимо.

Виходячи з вищевикладеного, пропонуємо виділити наступні класифікаційні ознаки грошових коштів, які мають важливе значення для інвесторів, керівників, менеджерів та інших категорій користувачів

бухгалтерської інформації з метою управління грошовими коштами та для потреб обліку, аналізу, аудиту зокрема (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Класифікація грошових коштів для потреб бухгалтерського обліку [розроблено автором]

За формою існування необхідно розрізняти готівкові та безготівкові грошові кошти. Готівковими коштами в підприємствах є кошти в касі, а безготівковими – грошові кошти на рахунках у банках та електронні гроші.

Важливою є класифікація за видом валюти, згідно якої доцільно виділяти грошові кошти у національній валюті та грошові кошти в іноземних валютах. Дана класифікація має надзвичайно важливе значення для управління залишком грошових коштів, оскільки дозволяє керівництву підприємства

оперативно реагувати на зміну курсів іноземних валют відносно національної валюти.

За місцем зберігання: грошові кошти в касі; грошові кошти на рахунках у банках; електронні гроші (залишки на депозитних платіжних картках та кошти на рахунках платіжних систем в Інтернеті). Дана класифікаційна ознака має дуже важливе значення для проведення інвентаризації грошових коштів.

У П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» одним із компонентів фінансових активів є грошові кошти, не обмежені для використання. Як відомо, напрямки використання грошових коштів можуть обмежуватися, якщо вони надходять на підприємство як цільове фінансування та цільові надходження (субсидії, надходження з бюджету та цільових фондів, гуманітарна допомога, внески фізичних і юридичних осіб), і тому можуть бути використані лише за призначенням. Тому важливе значення при вирішенні окремих задач обліку, аналізу та аудиту має класифікація щодо обмеженості використання:

– грошові кошти без обмежень у напрямках використання – грошові кошти, якими підприємство (установа, організація) може розпоряджатися без жодних обмежень для ведення господарської діяльності. Приклад: грошові кошти на поточних рахунках у банку;

– грошові кошти з обмеженнями у напрямках використання – грошові кошти, які підприємство (установа, організація) може використовувати строго за певним цільовим призначенням. Приклад: грошові кошти, отримані як цільове фінансування; гуманітарна допомога у вигляді грошових коштів тощо.

Класифікація грошових коштів за наведеною ознакою має винятково важливе значення при аналізі фінансового стану підприємства, оскільки суб'єкт господарювання повинен прагнути до мінімізації частки грошових коштів з обмеженістю їх використання у загальній грошовій масі. Значна маса грошових коштів з обмеженнями у їх використанні ще не може бути свідченням високої платоспроможності підприємства. Так, найефективнішим засобом забезпечення

зобов'язань у суб'єкта підприємницької діяльності є грошові кошти без обмежень у їх використанні.

Поряд із грошовими коштами зростає роль і еквівалентів грошових коштів в діяльності суб'єктів господарювання, тому дослідження їхньої класифікації набуває актуальності.

В. В. Ковальов відзначає зростання ролі грошових еквівалентів як одного з основних моментів, що супроводжують зміни сутності методів управління фінансами при переході до ринкової економіки [42, с. 45].

Разом з тим, у вітчизняній науці відсутня єдина класифікація еквівалентів грошових коштів. На наш погляд, дослідження еквівалентів грошових коштів повинно розпочинатися із виокремлення їх властивостей та відділення від інших видів короткострокових фінансових інвестицій. На думку деяких дослідників еквіваленти грошових коштів характеризуються такими властивостями:

- є високоліквідними цінними паперами низької прибутковості, але високої надійності;
- вільно реалізуються в будь-який момент із мінімальною втратою вартості (чи без втрат);
- мають постійну ринкову вартість;
- придбаваються як страховий резерв готівки [46, с. 154].

В іншому джерелі зустрічаємо такі властивості еквівалентів грошових коштів: вільно конвертуються у певні суми грошових коштів, тобто це означає, що вони можуть швидко перетворюватись у готівку; мають незначний ризик зміни вартості; здійснюються на короткий термін [96, с. 47].

Професор Ф. Ф. Бутинець стверджує, що: «Як правило, до еквівалентів грошових коштів відносяться інвестиції з строком погашення не більше трьох місяців з дати придбання. Інвестиції в акції інших підприємств не відносяться до грошових еквівалентів, за винятком тих випадків, коли вони по своїй суті ідентичні грошовим коштам» [12, с. 422-423].

Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний, Н. Я. Микитюк та ін. стверджують, що основною метою, яку ставить для себе підприємство, здійснюючи такий вид вкладень, є отримання доходу за рахунок вигідного розміщення тимчасово вільних коштів та захист грошей від впливу інфляції, адже грошовим еквівалентам притаманний незначний ризик зміни вартості [48, с. 131].

Також науковці зазначають, що еквівалентам грошових коштів властиві такі характерні риси:

- певна захищеність в умовах змін на ринку та стабільність отримання доходу;
- дохідність визначається прибутком і зростанням курсової вартості грошових еквівалентів порівняно з вкладеними коштами;
- здатність швидко і практично без втрат перетворюватися у готівку; незначна сума витрат порівняно з отриманими доходами [48, с. 132].

Враховуючи визначення еквівалентів грошових коштів (згідно з НП(С)БО 1), а також зарубіжний досвід, можна сказати, що ними можуть бути не тільки високоліквідні цінні папери (акції, облігації, ощадні сертифікати, казначейські зобов'язання тощо), а й такий вид високоліквідних активів, як банківські метали, якщо вони придбані на короткий період.

На сьогодні в Україні реальним видом еквівалентів грошових коштів є ощадні сертифікати, що пояснюється їх короткостроковістю і достатньо високими відсотками, які за ними сплачуються. Ощадний сертифікат – це письмове свідоцтво банку про депонування грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на отримання після закінчення встановленого терміну депозиту і відсотку по ньому.

Також еквівалентами грошових коштів є вкладення в акції за умови придбання їх на короткий термін, тобто з метою перепродажу. Це застосовується в тому разі, коли очікується зростання курсової вартості акцій. Для цього використовують акції підприємств, які перебувають у вільному обігу на вторинному ринку.

Облігації, видані на термін до трьох місяців або придбані незадовго до їх погашення, можуть також виступати як еквіваленти грошових коштів. Облігація – це цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений в ньому строк з виплатою фіксованого відсотка (якщо інше не передбачено умовами випуску). Облігації усіх видів розповсюджуються серед підприємств і громадян на добровільних засадах. В Україні випускаються облігації внутрішніх державних і місцевих позик та облігації підприємств. Оскільки відсотки за облігаціями залишаються незмінними або змінюються не суттєво, то можна вважати, що облігації – це цінні папери з фіксованим доходом.

Ще одним видом грошових еквівалентів можуть виступати короткострокові казначейські зобов'язання держави – це вид цінних паперів на пред'явника, що розміщуються виключно на добровільних засадах серед населення, засвідчують внесення їх власниками грошових коштів до бюджету і дають право на одержання фінансового доходу.

До грошових еквівалентів також можна віднести розміщення підприємством вільних грошових коштів на депозитних вкладах у банках на короткий термін (3-6 місяців). На підставі заяви та платіжного доручення банк знімає кошти з поточного рахунку та розміщує їх на іншому – депозитному рахунку. За використання коштів підприємства банк виплачує підприємству відсотки, обумовлені в угоді на депозитні вклади.

Порядок оцінки, обліку та розкриття інформації у фінансовій Звітності про еквіваленти грошових коштів в Україні регламентує П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції». Відповідно до п. 4 даного стандарту еквіваленти грошових коштів при придбанні оцінюються за собівартістю, яка включає в себе: ціну придбання, комісійні винагороди, мито, податки, збори, обов'язкові платежі та інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням фінансової інвестиції [71].

При складанні балансу еквіваленти грошових коштів оцінюють залежно від того, з якою метою їх утримують: 1) якщо з метою перепродажу, то їх оцінюють за справедливою вартістю, яка являє собою суму, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання в результаті операцій між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами; 2) якщо справедливу вартість неможливо визначити, то оцінка здійснюється за собівартістю з урахуванням зменшення корисності еквівалентів грошових коштів; 3) якщо еквіваленти грошових коштів утримують до погашення, то на дату балансу їх оцінюють за амортизованою собівартістю.

Для визначення критерію віднесення активів до складу еквівалентів грошових коштів принципово важливе значення має поділ фінансових інвестицій за їх видами, які незалежно від строку їх обігу поділяються на пайові та боргові. Пайові фінансові інвестиції або інструменти власного капіталу (акції, паї, майнові права): підтверджують право на частину в активах підприємства, що залишається після вирахування сум за всіма його зобов'язаннями; виступають у вигляді пайових цінних паперів (акцій) або внесків до статутного капіталу інших підприємств; мають необмежений термін обігу; утримуються підприємством з метою одержання доходу за рахунок дивідендів або придбані з метою перепродажу чи одержання доходу за рахунок зростання ринкової вартості інвестицій. На відміну від інструментів власного капіталу, боргові інструменти не надають права власності. До них відносять інвестиції, які: виступають як боргові цінні папери (облігації підприємств, державні облігації, облігації місцевих позик, казначейські зобов'язання; ощадні (депозитні) сертифікати, іпотечні облігації); визначають відносини позики між власником та емітентом; мають визначений термін обігу; утримуються підприємством до їх погашення з метою одержання доходу у вигляді відсотків або придбані з метою перепродажу й одержання доходу за рахунок зростання їх ринкової вартості.

Еквівалентами грошових коштів можуть бути саме високоліквідні боргові фінансові інструменти при дотриманні умов короткого строку обігу, або при придбанні незадовго до погашення чи придбані з метою подальшого продажу, які характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості, тому метою їх придбання та утримання буде погашення короткострокових зобов'язань. Придбання ж інструментів власного капіталу або пайових фінансових інвестицій здійснюється в більшості випадків з метою отримання прибутку або здійснення впливу на діяльність об'єктів інвестування. Крім того зазвичай пайові фінансові інструменти є більш ризиковими, оскільки їх ринкова вартість прямо залежить від стабільності та прибутковості діяльності їх емітента.

Враховуючи вище наведене, до еквівалентів грошових коштів слід включати:

- строкові депозити, до погашення яких залишилось менше трьох місяців;
- боргові цінні папери, які утримуються до погашення (облігації підприємств, державні облігації, облігації місцевих позик, казначейські зобов'язання; ощадні(депозитні) сертифікати, іпотечні облігації), придбані незадовго до їх погашення;
- боргові цінні папери, які утримуються для продажу, та характеризуються стабільністю вартості протягом тривалого часу, впевненістю у тому, що подібна стійкість буде мати місце в майбутньому;
- привілейовані акції, придбані протягом короткого періоду їх погашення і з фіксованою датою їх викупу;
- дебіторська заборгованість, призначена для перепродажу, щодо якої існує впевненість у її швидкій реалізації.

Як стверджує Р. Л. Хом'як, інвестиції, придбані з метою перепродажу, які у будь-який момент можуть бути реалізовані, кваліфікують як поточні, навіть якщо вони за своєю первісною природою є довготерміновими [10, с. 267]. Тому не доцільно при визначенні складу еквівалентів грошових коштів керуватися

формальним підходом, беручи за основу короткий термін погашення інвестицій, а слід враховувати конкретну кон'юнктуру фондового ринку.

Зрозуміло, що еквіваленти грошових коштів за своєю суттю є чимось середнім між грошовими коштами та поточними фінансовими інвестиціями. Фінансові інвестиції – активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора [75]. На відміну від фінансових інвестицій еквіваленти грошових коштів споріднені із грошовими коштами, тому що вони, як і останні, утримуються для погашення короткострокових зобов'язань, а не для інвестиційних або для яких-небудь інших потреб, проте здатні приносити певний інвестиційний дохід, як фінансові інвестиції.

Проблема в тому, що НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової Звітності» не дає нам чіткої різниці між поточними фінансовими інвестиціями та еквівалентами грошових коштів, що може стати причиною неправильного визначення обсягу високоліквідних активів підприємства і, таким чином, зниження якості аналітичної інформації, необхідної для управління [70, с. 219]. Допоможе у вирішенні цієї проблеми науково-обґрунтована систематизація та уточнення класифікації грошових еквівалентів. Також це сприятиме розумінню суті еквівалентів грошових коштів, їх оцінці, раціональній організації обліку, проведенню інвентаризації, та коректному відображенню у Звітності.

Згідно міжнародних стандартів фінансової Звітності еквіваленти грошових коштів можна класифікувати наступним чином:

– еквіваленти грошових коштів початково визнані за справедливою вартістю (CashEquivalentsDesignatedatFairValue) – після початкового визнання переоцінюються за справедливою вартістю з відображенням її зміни в прибутку (або збитку). Зазвичай в цю категорію включаються еквіваленти грошових коштів, які котуються на активному ринку і, відповідно, їх справедлива вартість може бути встановлена точно з високою долею ймовірності;

– еквіваленти грошових коштів, утримувані до погашення (CashEquivalents Held-to-Maturity) – мають фіксовані або такі, що точно встановлюються терміни виплати та фіксований строк погашення і щодо них компанія має намір і можливість утримувати до настання терміну їх погашення;

– еквіваленти грошових коштів у вигляді позик і дебіторської заборгованості (CashEquivalents as Loans and Receivables) – короткострокові кредити надані надійним контрагентам, дебіторська заборгованість, отримана внаслідок переуступки права вимоги та інші специфічні види еквівалентів грошових коштів, по відношенню до яких існує стабільна впевненість щодо можливості повернення інвестованих коштів;

– еквіваленти грошових коштів для можливого продажу (Available-for-Sale CashEquivalents) – всі еквіваленти грошових коштів, які не включені в попередні три категорії. Наведена класифікація має винятково важливе значення для відповіді на питання про оцінку еквівалентів грошових коштів при їх оприбуткуванні та на дату балансу.

Однак для цілей проведення інвентаризації, важливим є інший поділ еквівалентів грошових коштів на: еквіваленти грошових коштів у формі цінних паперів; еквіваленти грошових коштів у формі, іншій ніж цінні папери.

Класифікаційні ознаки еквівалентів грошових коштів, які є пріоритетними для обліку, аналізу та аудиту наведено на рис. 1.7.

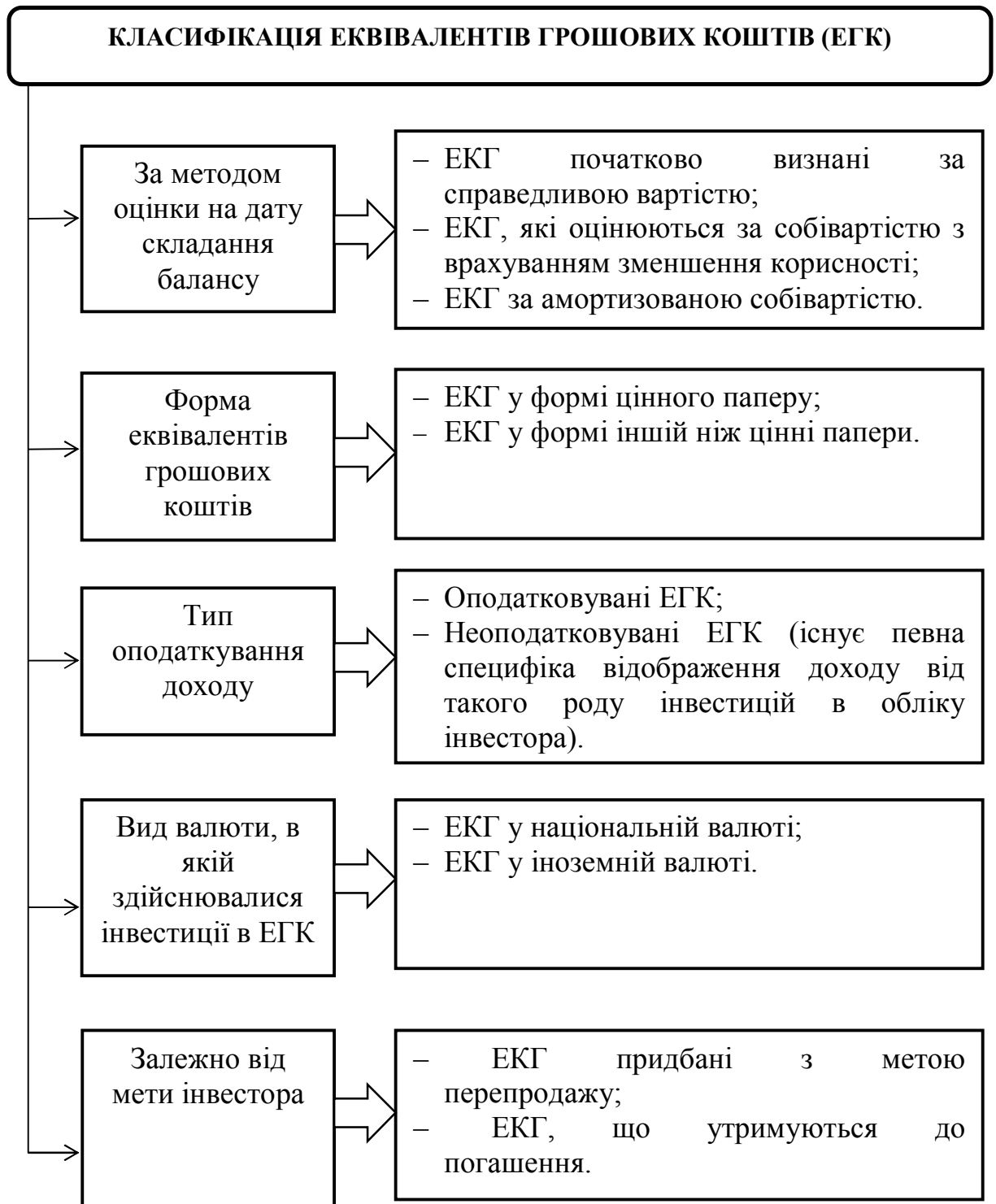

Рис. 1.7. Класифікація еквівалентів грошових коштів [розроблено автором]

Таким чином, на основі проведеного дослідження класифікаційних ознак грошових коштів та їх еквівалентів нами розглянуто та узагальнено існуючі класифікації та виділено серед них ті, які мають важливе значення при раціональному відображенні на рахунках бухгалтерського обліку, при їхній

оцінці та відображенні у фінансовій Звітності, при проведенні інвентаризації та контролю за ними, для аналізу фінансового стану.

1.3. Нормативно-правове регулювання обліку грошових коштів та їх еквівалентів

Система нормативного регулювання в сучасних умовах перетворення економіко-правового середовища повинна представляти собою певний синтез між системою регулювання, адекватною цивілізованим ринковим відносинам (з властивим високим рівнем професіоналізму бухгалтерського і фінансового персоналу, здатного приймати рішення в нестандартних ситуаціях, виходячи із основоположних принципів, закріплених у законодавстві) і системою регулювання, сенс якої полягає в чіткій регламентації і наявності детального інструктивного матеріалу.

До сьогодні в Україні розробляється та постійно удосконалюється послідовна, логічна ієрархія нормативних актів з регламентації ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової Звітності.

Під обліковим законодавством розуміють сукупність правових актів та окремих обліково-правових норм, які регулюють бухгалтерський облік.

Система нормативного регулювання бухгалтерського обліку в Україні представлена п'ятьма рівнями, кожен з яких охоплює ряд документів (рис. 1.8) [13, с. 20].

Сучасна національна система бухгалтерського обліку динамічно розвивається й на сьогоднішній день складається з підсистем, які можна згрупувати за ознакою регуляторного органу, що встановлює порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової Звітності. На сьогоднішній день суб'єктами нормативного регулювання обліку є кабінет Міністрів, Міністерство фінансів, Державний комітет статистики, Державна податкова служба, Національний банк та інші державні органи.

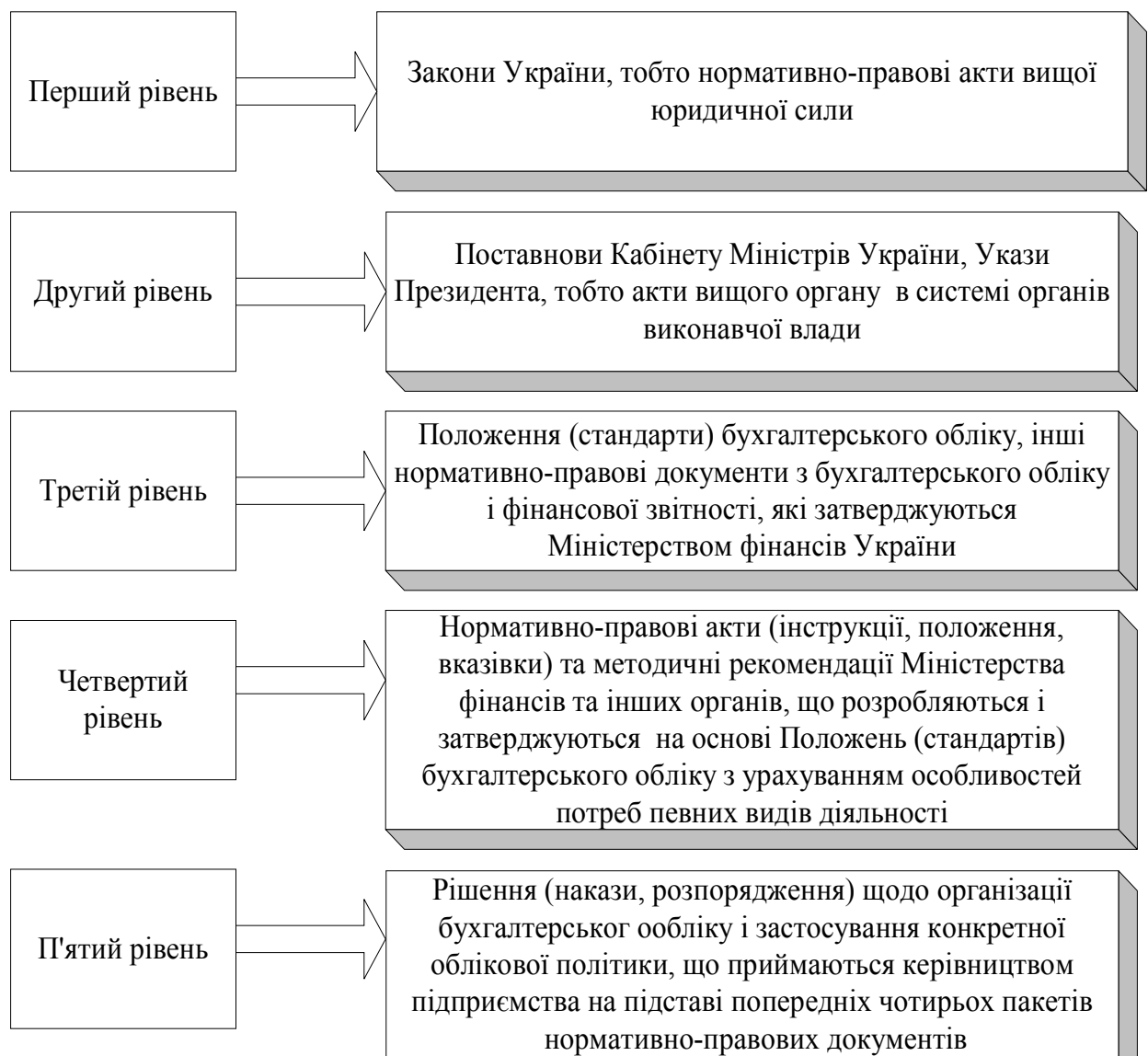

Рис. 1.8. Рівні нормативного регулювання бухгалтерського обліку [13, с. 20]

Державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової Звітності в Україні здійснюється з метою:

- ✚ створення єдиних правил ведення бухгалтерською обліку та складання фінансової Звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств, гарантують і захищають інтереси користувачів;
- ✚ удосконалення бухгалтерського обліку та фінансової Звітності [13, с. 22].

Законодавчі основи регулювання бухгалтерського обліку визначені Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову Звітність в Україні» (далі – Закон), який визначає правові принципи регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової

Звітності та поширюється на всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правових форм і форм власності, а також на представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які зобов'язані вести бухгалтерський облік і подавати фінансову Звітність відповідно до чинного законодавства. Законом передбачено:

1) державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової Звітності з метою захисту інтересів користувачів й удосконалення бухгалтерського обліку та Звітності;

2) застосування принципів і методів ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової Звітності, які визначаються національними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (П(С)БО) та не суперечать міжнародним стандартам;

3) розробку галузевими міністерствами та іншими органами виконавчої влади методичних рекомендацій щодо застосування національних П(С)БО відповідно до галузевих особливостей;

4) напрями діяльності Методологічної ради з бухгалтерського обліку.

Методологічна рада з бухгалтерського обліку діє як дорадчий орган при Міністерстві фінансів України та забезпечує виконання наступних завдань:

- організація розробки та розгляду проектів національних П(С)БО, інших нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової Звітності;
- удосконалення організаційних форм і методів бухгалтерського обліку в Україні;
- методологічного забезпечення впровадження сучасної технології збору та обробки обліково-економічної інформації;
- розробки рекомендацій щодо вдосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації бухгалтерів [13, с. 22].

Бухгалтерський облік в Україні ґрунтується на визнаних на міжнародному рівні нормах ведення обліку та складання Звітності, основні

вимоги яких встановлені Законом, та ведеться на підприємстві безпосередньо з дня його реєстрації до моменту ліквідації.

Основою стандартів будь-якої країни та головною вимогою до фінансової Звітності є правдиве відображення фінансового стану підприємства та його фінансових результатів у реальному часі.

Міжнародні стандарти – це документи, які мають повністю рекомендаційний характер. Є країни, які застосовують міжнародні стандарти як національні. В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, прийняті національні правила обліку – національні Положення (стандарти) бухгалтерського обліку. Стандарт Звітності – облікові правила та процедури, що стосуються виміру, оцінки й надання облікової інформації, розроблені відповідними професійними організаціями, наприклад, Комісією зі стандартів фінансового обліку (США), Комітетом з міжнародних стандартів фінансової Звітності, що знаходиться у Великобританії, Методологічною Радою при Міністерстві фінансів України [13, с. 23].

Бухгалтерський стандарт – це стандартні вимоги до методів і процедур ведення бухгалтерського обліку. Бухгалтерські стандарти, як правило, співпадають з бухгалтерськими принципами.

У багатьох країнах стандарти бухгалтерського обліку розробляються професійними недержавними організаціями бухгалтерів, до того ж, частина стандартів носить обов'язковий характер, а частина – рекомендаційний. У деяких країнах правила бухгалтерського обліку встановлюються особами, уповноваженими на це урядовими органами. До таких країн належить і Україна.

Сьогодні загальний характер багатьох норм і правил (стандартів) дає бухгалтерам широке поле для професійної творчості та спонукає до самостійного прийняття важливих рішень з облікових проблем.

На сьогодні в Україні діє 31 національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку, які охоплюють всі чинні Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), регламентують порядок ведення бухгалтерського

обліку. Деякі національні стандарти об'єднують положення декількох МСФЗ, а в окремих випадках розробляються стандарти, зміст яких не має аналогу в міжнародних стандартах. Але всі національні стандарти базуються на МСФЗ та не суперечать їх положенням.

Стандарти надають свободу вибору відповідних методів обліку, у зв'язку з чим бухгалтерські записи часто залежать від обраного методу. Вони описують можливі методи, надають рекомендації щодо вибору найбільш вдалого методу для підприємств залежно від специфіки їх діяльності. А бухгалтер обирає необхідні йому проводки відповідно до облікової політики.

Таким чином, сьогодні немає чіткого шаблону, до якого бухгалтер міг би підставляти потрібні суми. Відображаючи ту чи іншу операцію, бухгалтер аналізує її економічний зміст, від чого залежить визнання і відображення результату цієї операції у Звітності.

На наш погляд, рівні нормативного регулювання бухгалтерського обліку грошових коштів та їх еквівалентів можна схематично представити як ієрархічну піраміду із п'яти рівнів (рис. 1.9).

Окремо необхідно виділити міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності, зокрема МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» [62] і МСБО 29 «Фінансова Звітність в умовах гіперінфляції» [63], дія яких спрямована на регулювання операцій з грошовими коштами та їх еквівалентами. Відповідно до МСФЗ 29 «Фінансова Звітність в умовах гіперінфляції» монетарні статті не переоцінюються, оскільки вони вже виражені в грошових одиницях, що діють на кінець Звітного періоду.

В МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» визначено порядок отримування фіксованої або визначеної кількості одиниць певної валюти [62]. Відповідно до МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів», на кінець кожного

I-й рівень	Податковий кодекс України від 02.12.2010 р., № 2755-VI зі змінами та доповненнями
	Господарський кодекс України від 16.01.2003 р., № 436-IV зі змінами та доповненнями
	Цивільний кодекс України від 16.01.2003р., № 435-IV зі змінами та доповненнями

	Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р., № 2121-III зі змінами та доповненнями
	Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 р., № 2346-III зі змінами та доповненнями
II-й рівень	Указ Президента України «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки» від 12.06.1995р., № 436/95 зі змінами та доповненнями
III-й рівень	НП(С)БО №1 «Загальні вимоги до фінансової Звітності», від 07.02.2013 р., №73 зі змінами і доповненнями
	П(С)БО № 12 «Фінансові інвестиції» від 26.04.2000 р., № 91 зі змінами та доповненнями
	П(С)БО № 13 «Фінансові інструменти» від 30.11.2001р., № 551 зі змінами та доповненнями
	П(С)БО №21 «Вплив змін валютних курсів» від 10.08.2000 р., № 193 зі змінами та доповненнями
	П(С)БО №22 «Вплив інфляції» від 28.02.2002 р., № 147 зі змінами та доповненнями
IV-й рівень	Положення про ведення касових операцій в національній валюті України, затверджене постановою Національного банку України № 637 від 15.02.2004р.
	Інструкція «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», затверджена постановою правління Національного банку України № 22 від 21.01.2004р.
	Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах № 492 від 12.11.2003 р.
V-й рівень	Наказ про облікову політику підприємства
	Наказ про договірну політику підприємства

Рис. 1.9. Рівні нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку грошових коштів та їх еквівалентів в Україні

звітного періоду здійснюється перерахунок монетарних статей, які виражені в іноземній валюті. Курсові різниці, що виникають під час розрахунків за монетарними активами або перерахунку монетарних статей за чинними валютними курсами, які відрізняються від тих, за якими вони були у

перерахунку під час первісного визнання протягом Звітнього періоду або у попередніх фінансових Звітах, визначаються з прибутку чи збитку за період, в якому вони виникли.

Державний рівень нормативного регулювання складається з чотирьох підрівнів: перший – представляє державні вихідні правові норми, які мають найвищу юридичну силу, а саме: Податковий кодекс України (ПКУ), Господарський кодекс України (ГКУ), Цивільний кодекс України (ЦКУ) та Закони України. Так, зокрема, Господарський кодекс України регулює договірні відносини між суб'єктами господарювання, відповідальність за невиконання договірних зобов'язань, а також регламентує поведінку суб'єктів господарювання під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Передбачено, що суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності після сплати передбачених законом податків та зборів самостійно розпоряджаються валютною виручкою від проведених ними операцій, крім випадків, визначених нормативною базою.

Цивільний кодекс України регулює питання щодо використання грошових коштів, які знаходяться на банківських рахунках, а також питання щодо строку позовної давності дебіторської заборгованості. Так, відповідно до ст. 1070 за користування грошовими коштами, що знаходяться на рахунку клієнта, банк повинен сплачувати проценти, сума яких зараховується на рахунок клієнта, якщо інше не встановлено договором або законом [94]. Сума процентів зараховується на поточний рахунок клієнта у строки, встановлені договором, а якщо такі строки не встановлені, тоді – в кінці кожного кварталу.

В Податковому кодексі України розкрито сутність поняття «кошти» та зазначено, що позитивна курсова різниця від зміни курсу включається до складу доходів, а негативна – до витрат. В п. 4.2 ст. 135 зазначено, що доходи за кредитно-депозитними операціями включаються до оподаткованого доходу підприємства [73].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про застосування реєстраторів розрахунково-касових операцій у торгівлі, громадському харчуванні та

послуг», застосовувати РРО зобов'язані всі юридичні особи (їхні філії, відділення, підрозділи), а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності [32]. Відповідно до вимог ст. 3 передбачено, що суб'єкти господарювання, які здійснюють розрахункові операції в готівковій та/або безготівковій формі (із застосуванням платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо), під час продажу товарів (надання послуг) у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг, зобов'язані проводити розрахункові операції на повну суму покупки через зареєстровані, опломбовані в установленому порядку і проведені у фіскальний режим реєстратори розрахункових операцій з роздруківкою відповідних розрахункових документів, що підтверджують виконання розрахункових операцій.

Основними нормативними документами, що регламентують бухгалтерський облік операцій з безготівковими коштами, є закони України, і в першу чергу, Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову Звітність в Україні». Як відмічає Г. П. Голубнича, «Чітка організація процесу формування обліково-аналітичної інформації на етапах виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення забезпечується дотриманням принципу підпорядкування (взаємозалежності). Застосування цього принципу дає можливість враховувати межі та структури конкретних локальних облікових систем, що безпосередньо впливає на обсяги та якість самої інформації» [97, с. 29].

Важливими нормативними документами, що регламентують бухгалтерський облік операцій з безготівковими коштами, є Закон України «Про банки і банківську діяльність» [80] та Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [79]. Закон України «Про банки і банківську діяльність» визначає основні вимоги щодо банківського обслуговування рахунків та встановлює обов'язки банків щодо ідентифікації клієнтів, які відкривають рахунки, та осіб, уповноважених діяти від імені зазначених клієнтів. У Законі України «Про платіжні системи та переказ коштів

в Україні» визначено коло осіб, яким банки мають право відкривати рахунки, а також регулюється порядок відкриття рахунків, та їхні види.

Другий рівень – Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів. Дані нормативні документи є обов'язковими для дотримання на всій території України, приймаються у межах президентських повноважень, передбачених конституцією та конституційними законами і при цьому не повинні суперечити Конституції України та законам України. Акти, що мають важливе значення, видаються у формі постанов. Акти з оперативних та інших поточних питань видаються у формі розпоряджень. При цьому потрібно врахувати, що акти Уряду можуть бути прийняті лише на підставі й на виконання законів України, а також указів Президента України. В Указі Президента України «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки» встановлено розмір фінансових санкцій, які застосовуються до суб'єктів господарювання у разі порушення операцій з готівковими коштами [6]. Окрім цього, згідно зі ст. 1642 Кодексу про адміністративні правопорушення, за порушення правил ведення операцій з готівкою на підприємство накладається штраф від 8 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Відповідно до статті 250 ГКУ [25], штрафні санкції можуть бути застосовані до суб'єктів господарювання протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше, ніж через рік з дня порушення цим суб'єктом встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку грошових коштів та їх еквівалентів є третім рівнем регулювання бухгалтерського обліку грошових коштів та їх еквівалентів. Операції з коштами в іноземній валюті є однією з найважливіших складових монетарних активів та регламентуються П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» [77]. У цьому стандарті розкрито сутність монетарних активів, проте відсутні критерії віднесення до остатніх. Ще одним істотним недоліком цього стандарту є його поширення на ті монетарні активи, які виражені в іноземній валюті, зокрема: на кошти на валютному рахунку та

готівку, дебіторську заборгованість іноземного покупця, яка непогашена, векселі та фінансові інвестиції, якщо передбачається їх погашення грошовими коштами.

Порівняння положень П(С)БО 21 та МСБО 21 щодо обліку монетарних активів наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» та МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів»

№ з/п	Ознака	П(С)БО [51]	МСФЗ (IFRS) 21 [43]
1	2	3	4
1	Визначення сутності поняття «монетарні статті»	Статті балансу про грошові кошти, а також про такі активи й зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів.	Утримувані одиниці валюти, а також активи та зобов'язання, що їх мають отримати або сплатити у фіксованій або визначеній кількості одиниць валюти.
2	Основні характеристики монетарної статті	Право на отримання фіксованої суми грошей або їх еквівалентів.	Право на отримання фіксованої або визначеної кількості одиниць валюти.
3	Склад монетарних статей	Гроші на розрахунковому рахунку в іноземній валюті, дебіторська заборгованість за відвантаженими нерезиденту товарами.	Грошові кошти, довгострокова та поточна дебіторська заборгованість, позики надані, якщо їх погашення очікується в грошовій сумі.
4	Первісне визнання монетарної статті	Монетарні активи, які виражені в іноземній валюті, під час первісного визнання відображаються у валюті Звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції (дата визнання активів, доходів)	Операцію в іноземній валюті слід відображати після первісного визнання у функціональній валюті, застосовуючи до суми в іноземній валюті курс «спот» між функціональною валютою та іноземною валютою на дату операції.

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4
5	Оцінка монетарних статей на дату балансу	Монетарні статті в іноземній валюті відображаються з використанням валютного курсу на дату балансу.	Монетарні статті в іноземній валюті слід переоцінювати, застосовуючи курс на кінець Звітного періоду.
6	Визначення курсових різниць за монетарними статтями	Курсові різниці за монетарними статтями визначаються на Звітну дату та на дату погашення заборгованості.	Курсова різниця виникає тоді, коли монетарні статті виникають від операції в іноземній валюті, а зміна у валютному курсі відбувається в період між датою операції і датою розрахунку. Коли розрахунки за операцією здійснюються протягом того самого облікового періоду, в якому операція відбулася, тоді вся курсова різниця визнається в цьому періоді.

Проаналізувавши основні положення П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» та МСФЗ 21 «Вплив змін валютних курсів», не виявлено істотних відмінностей між цими стандартами, тому, що в основу національних стандартів покладено міжнародні. Виявлено схожі риси, зокрема щодо сутності терміна «монетарні активи» та їх складових, оцінювання монетарних активів в іноземній валюті на дату первісного визнання та необхідності визначення курсових різниць на Звітну дату та на дату здійснення розрахунків. Поряд із цим виявлено, що відмінною рисою є те, що міжнародний стандарт дає змогу також застосовувати курс, який наближається до фактичного валютного курсу на дату здійснення операції. Наприклад, для всіх операцій, які були здійснені в іноземній валюті протягом тижня або місяця, можна застосувати середній валютний курс цієї валюти. У вітчизняному стандарті бухгалтерського обліку такого положення не передбачено. Таким чином, на основі проведеного дослідження нормативного регулювання обліку монетарних активів, встановлено, що П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» та МСФЗ 21 «Вплив змін валютних курсів» застосовуються лише до монетарних активів, які виражені в іноземній валюті.

Щодо нормативного регулювання безготівкових розрахунків, то основним документом, що регулює механізм безготівкових розрахунків, їх форми, стандарти документів і документообіг, є «Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті». Окрім цієї Інструкції, існують положення (зокрема й П(С)БО 21), кожне з яких регулює порядок здійснення розрахунків за допомогою векселя, чека, акредитива та платіжних карток. Загалом безготівковий обіг в Україні регламентується значною кількістю нормативних актів різного рівня.

Четвертий рівень висвітлює інструкції, які видаються на Державному рівні або НБУ. Відповідно до постанови НБУ «Про встановлення граничної суми готівкового розрахунку» [81], гранична сума готівкового розрахунку одного підприємства (підприємця) з іншим суб'єктом господарювання протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами встановлена в сумі 10000 грн.

Необхідно відмітити, що порушення граничної суми готівкового розрахунку може призводити до порушення ліміту готівки, адже при перевищенні ліміту розрахунків у платника готівки кошти в розмірі такого перевищення розрахунково додаються до фактичних залишків готівки у касі на кінець дня одноразово у день здійснення цієї операції з подальшим порівнянням одержаної розрахункової суми із затвердженим лімітом каси. Якщо сума одержаного перевищення та залишків готівки буде більше дозволеного ліміту залишку готівки у касі, підприємство повинне понести відповідальність. Якщо ж, наприклад, розмір ліміту перевищує зазначену суму виявленого перевищення та фактичного залишку готівки у день перевищення, то підстав для притягнення до відповідальності платника немає.

Вищезазначене обмеження стосується також розрахунків готівкою між підприємствами в оплату за товари, що придбані на виробничі (господарські) потреби за рахунок коштів, одержаних за корпоративними спеціальними платіжними засобами. Таким чином, якщо працівник отримав кошти під Звіт або зняв їх із корпоративної картки підприємства з метою придбання товарів

або сировини від імені підприємства, то сума граничного розрахунку діє. Винятком є лише видача працівнику коштів на відрядження. У випадку здійснення підприємствами розрахунків з іншими підприємствами у понад встановлену граничну суму коштів до підприємства будуть застосовувати штрафні санкції, сума яких розраховується, виходячи з фактичних залишків готівки в касі на кінець дня. Після цього здійснюється порівняння розрахованої суми з лімітом готівки каси. У разі встановлення факту перевищення ліміту готівки до суб'єкта господарювання застосовуються штрафні санкції.

Інструкція №492 «Про порядок відкриття та використання рахунків у національній та іноземній валюті» від 12.11.2003 року регламентує порядок відкриття поточних рахунків, які відкриваються зареєстрованим суб'єктам підприємницької діяльності незалежно від форми власності. Поточні рахунки в національній та іноземній валюті використовуються для здійснення безготівкових розрахунків. Поточні рахунки для зберігання коштів і здійснення всіх видів розрахунків, кредитних та касових операцій відкриваються в установі банку за місцем реєстрації підприємства або в будь-якому банку України за згодою сторін [35].

Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової Звітності розглядають питання розкриття інформації за статтями балансу (Звіту про фінансовий стан), Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід), Звіту про рух грошових коштів, Звіту про власний капітал.

П'ятий рівень – регулювання господарських операцій з готівкою та їх еквівалентами на рівні підприємства. До таких документів належать Наказ про облікову політику підприємства, інші накази, положення та інструкції, які мають обов'язковий характер у межах одного окремого підприємства. Керівництво на підприємстві встановлює самостійно пріоритетність документів, їх зміст і статус, принципи побудови і взаємодії між собою, а також порядок підготовки і затвердження.

Вважаємо, що найбільш актуальним залишається питання щодо дотримання ліміту готівки в касі.

Отже, основними проблемами формування якісної обліково-аналітичної інформації в бухгалтерському обліку грошових коштів та їхніх еквівалентів є: відсутність нормативних актів, що регулюють бухгалтерський облік монетарних активів, недосконалість нормативного регулювання бухгалтерського обліку складових монетарних активів, що, водночас, призводить до викривлення інформації про монетарні активи в національній валюті.

На сьогодні в Україні існує досить багато нормативно-правових актів, що регламентують облік грошових коштів та їх еквівалентів, проте для більш ефективної організації обліку необхідно здійснити гармонізацію національного законодавства відповідно до вимог міжнародних стандартів фінансової Звітності.

Висновки до розділу 1

1. Досліджено поняття «гроші» як особливий вид універсального товару, що використовується як загальний еквівалент, за допомогою якого виражається вартість усіх інших товарів і встановлюються економічні відносини між суб'єктами господарювання. Гроші існують у двох формах: 1) у вигляді грошових знаків – банкнот, монет (готівка); 2) у вигляді коштів на банківських рахунках. Готівка в касі підприємства, кошти на банківських рахунках, депозити до запитання, кошти в дорозі та електронні гроші в сукупності утворюють поняття «грошові кошти». В свою чергу, грошові кошти, еквіваленти грошових коштів та інші короткострокові фінансові інвестиції формують грошові активи. Поняття «фінансові ресурси», яке застосовується в сфері економіки, є аналогом поняття «грошові активи», яке застосовується в бухгалтерському обліку.

2. Розроблено з метою управління грошовими коштами та для потреб обліку, аналізу, аудиту наступні класифікаційні ознаки грошових коштів: за формою існування (готівкові та безготівкові грошові кошти); за видом валюти

(грошові кошти в національній та іноземній валюті); за джерелами надходження та напрямками використання (грошові кошти без обмежень у використанні та грошові кошти з обмеженням у використанні); за місцем зберігання (в касі підприємства, на рахунках у банку, на банківських депозитних рахунках).

3. Досліджено вітчизняний та зарубіжний досвід щодо еквівалентів грошових коштів та встановлено, що це високоліквідні цінні папери (акції, облігації, ощадні сертифікати, казначейські зобов'язання тощо), а також банківські метали, якщо вони придбані на короткий період.

4. Розглянуто нормативно-правове регулювання обліку грошових коштів та їх еквівалентів в Україні та встановлено, що воно є достатньо регламентованим. Проте основними проблемами формування якісної обліково-аналітичної інформації в бухгалтерському обліку грошових коштів та їхніх потоків є: недосконалість нормативного регулювання бухгалтерського обліку окремих складових грошових коштів та їх еквівалентів, що, призводить до викривлення інформації про монетарні активи в національній валюті у фінансовій Звітності. Тому для більш ефективної організації обліку таких активів необхідно здійснити гармонізацію вітчизняного законодавства відповідно до вимог МСФЗ.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ Й МЕТОДИКА ОБЛІКУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ЇХ ЕКВІВАЛЕНТІВ

2.1. Організація й методика обліку готівкових коштів

Більшість господарських операцій, що відбуваються на підприємстві, пов'язані з придбанням, виробництвом і продажем товарів та послуг, а отже, оплатою та одержанням грошових коштів та їх еквівалентів. Оскільки грошові кошти мають здатність швидко обертатись, ступінь ризику помилок в обліку цієї ділянки є досить великий. Саме тому одним з важливих завдань на підприємстві є підвищення якості обліково-аналітичної інформації щодо грошових коштів та їх еквівалентів, яке «може бути забезпеченим на базі таких фундаментальних якісних характеристик, як правдивість, точність, повнота, нейтральність, що формуються на основних принципах надання та розкриття обліково-аналітичної інформації» [23, с. 29]. Отже, питання формування якісної обліково-аналітичної інформації про грошові кошти та їхні еквіваленти в умовах застосування національних П(С)БО та змін у нормативно-правовому забезпеченні бухгалтерського обліку та звітності є актуальними.

Організація системи управління грошовими коштами та їх еквівалентами в ТОВ «Сітімед-Тернопіль» включає:

- організацію обліку, що забезпечує періодичне складання Звітів про надходження грошей, їх використання та залишок в касі та на рахунках у банках;
- контроль наявності необхідних сум грошових коштів різного призначення (для поточних операційних потреб, для погашення зобов'язань поточного періоду та для здійснення непередбачених витрат);
- запобігання нагромадження зайвих сум тимчасово вільних грошових коштів і розміщення їх з метою одержання доходу до виникнення необхідності;
- складання бюджету грошових коштів – прогнозу грошових потоків, який

розробляється на основі планування майбутніх готівкових надходжень і виплат на різні проміжки часу.

Зазначимо, що перші три складові загалом застосовуються на вітчизняних підприємствах, щодо четвертої складової системи управління грошовими потоками, – то широко застосування вона ще не набула. Досліджуване підприємство «Сітімед-Тернопіль» частково здійснює складання бюджету грошових коштів, такий бюджет на підприємстві складається на коротку перспективу, – три місяці (квартал), проте, вважаємо, що бюджет грошових коштів доцільно складати на півроку, рік.

На нашу думку, саме планування є важливою складовою підвищення ефективності управління грошовими коштами та їх еквівалентами в вітчизняних підприємствах.

Грошові кошти ТОВ «Сітімед-Тернопіль» знаходяться:

- в касі;
- на рахунках у банках;
- в дорозі.

До касових належать операції підприємств між собою та з підприємцями і фізичними особами, що пов'язані з прийманням і видачею готівкових коштів при проведенні розрахунків безпосередньо через касу підприємства.

В ТОВ «Сітімед-Тернопіль» каса – це приміщення де здійснюються готівкові розрахунки, а також приймання, видача, зберігання готівкових коштів, інших цінностей, касових документів.

Для ведення касових операцій в ТОВ «Сітімед-Тернопіль» передбачена посада касира. Касир, – І. І. Романюк, відповідно до чинного законодавства, несе повну матеріальну відповідальність за збереження всіх прийнятих ним цінностей. Також касир ознайомлений з порядком ведення касових операцій, з ним укладено договір про повну матеріальну відповідальність за збереження всіх цінностей, які він приймає. Договір про повну матеріальну відповідальність касира зберігається у головного бухгалтера І. В. Беської.

В ТОВ «Сітімед-Тернопіль» дотримуються відповідних умов щодо забезпечення збереження грошових коштів в касі. Для зберігання готівки в підприємстві є належним чином обладнане окреме приміщення каси, до якого не мають доступу сторонні особи. Готівка зберігається у вогнетривкому сейфі, який після закінчення роботи каси замикається ключем. Ключ від сейфу і печатка зберігаються у касира І. І. Романюк. Дублікати ключів в опечатаних касиром пакетах зберігаються у керівника підприємства.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює документування касових операцій є Положення про ведення касових операцій у національній валюті України, затверджене постановою Правління НБУ від 15.12.2004 р. №637.

Касові операції в ТОВ «Сітімед-Тернопіль» оформлюються документами, типові міжвідомчі форми яких затверджені Мінстатом України за згодою з НБУ і Мінфіном України, і які повинні застосовуватись без змін на всіх підприємствах, незалежно від їх відомчої підпорядкованості та форми власності, до них належать:

- КО-1 «Прибутковий касовий ордер»;
- КО-2 «Видатковий касовий ордер»;
- КО-3 «Журнал реєстрації прибуткових та видаткових касових документів»;
- КО-4 «Касова книга»;
- КО-5 «Книга обліку прийнятих та виданих касиром грошей».

Касові ордери – це документи, що засвідчують законність надходження грошей до каси підприємства та їх витрачання за цільовим призначенням. Касові операції оформляють прибутковими та видатковими касовими ордерами, форма яких затверджена Постановою Національного банку України від 29.04.2009 № 252.

Прибутковий касовий ордер (ПКО) типової форми № КО-1 в ТОВ «Сітімед-Тернопіль» оформляють при надходженні виручки безпосередньо в касу підприємства в одному примірнику та реєструють в Журналі реєстрації прибуткових та видаткових касових ордерів.

У ПКО зазначається сума (цифрами та прописом), від кого прийнято гроші та на якій підставі. При цьому особі, яка здає гроші, видається відривний корінець ПКО, підписаний головним бухгалтером та касиром із печаткою підприємства.

Готівкові кошти можуть бути прийняті касиром за ПКО тільки в день його оформлення. Якщо в день оформлення ордера особа, вказана у ПКО, не внесла гроші до кінця робочого дня, до закриття каси, то такий ПКО визнається недійсним і анулюється. Анульовані ПКО не знищуються, а передаються до бухгалтерії, де підшиваються в спеціальну папку анульованих документів і зберігаються протягом 36 місяців після закінчення календарного року, в якому вони були виписані і анульовані.

Підприємство може отримувати грошові кошти з різних джерел, зокрема: у вигляді готівкової виручки; позареалізаційних надходжень; із поточного рахунку у банку.

Отримувати грошові кошти з поточного рахунку банку в межах наявних коштів можуть ті підприємства, які відкрили такий розрахунковий рахунок та зберігають на ньому свої кошти. Підставою для заповнення ПКО при отриманні коштів з банку є грошовий чек, що виписується на ім'я касира або іншої уповноваженої особи, через яку отримують кошти. Для одержання у банку чекової книжки необхідно заповнити заяву, в якій зазначається прізвище, ім'я, по батькові касира та зразок його підпису. Після відповідної перевірки на заяві проставляється дозвільний напис уповноваженого працівника банку. Заява повинна бути завірена печаткою підприємства, підписами керівника та головного бухгалтера. Чек заповнюється вручну темним чорнилом або кульковою ручкою темного кольору. Суми, які слід отримати, пишуться словами, починаючи із великої літери, назви грошових одиниць – скорочено, копійки – цифрами. Суму слід писати із початку рядка без скорочень, вільне місце – прокреслювати. Підписуються чеки керівником підприємства та головним бухгалтером і скріплюються печаткою. На корінці чеку вказується прізвище, ім'я та по батькові особи, якій доручено одержати готівку. Жодних

виправлень у чеках не допускається. Якщо при заповненні чеку допущена помилка, у даному випадку і на чеку, і на корінці до нього слід зробити напис «анульовано» та виписати новий чек.

Грошові чеки дійсні протягом 10 календарних днів з дня їх виписування. При надходженні готівки в касу з поточного рахунку банку на підприємстві до ПКО прикріплюється квитанція, яка дається банком одночасно із банківською випискою для підтвердження того, що грошові кошти, списані із поточного рахунку у банку, оприбутковані в касу підприємства.

Видачу готівки з каси ТОВ «Сітімед-Тернопіль» проводять за видатковими касовими ордерами (ВКО) форми № КО-2 або належно оформленими платіжними (розрахунково-платіжними) відомостями. ВКО підписує керівник і головний бухгалтер або працівник підприємства, який на це уповноважений керівником. У ВКО вказується сума виданих грошових коштів (прописом: гривні – словами, копійки – цифрами). Якщо на доданих до ВКО документах, заявах, рахунках тощо є дозвільний напис керівника, то підпис керівника на ВКО не обов'язковий. Видача готівки з каси, що не підтверджена розписом одержувача у ВКО, для виведення залишку готівки в касі не приймається.

У разі видачі готівки окремим фізичним особам (у тому числі працівникам підприємства) за видатковим касовим ордером або видатковою відомістю касир вимагає пред'явити паспорт чи документ, що його заміняє, записує його найменування, номер, ким і коли він виданий. Фізична особа розписується у видатковому касовому ордері або видатковій відомості про одержання готівки із зазначенням одержаної суми (гривень – словами, копійок – цифрами), використовуючи чорнильну або кулькову ручку з чорнилом темного кольору.

Якщо видаткова відомість складена на видачу готівки кільком особам, то одержувачі також пред'являють паспорти чи документи, що їх замінюють, і розписуються у відповідній графі документа. При виведенні залишку готівки в касі не приймаються видаткові касові ордери або видаткові відомості, у яких

видача готівки з каси не підтверджена підписом одержувача. Видачу готівки касир проводить тільки особі, зазначеній у видатковому касовому ордері або видатковій відомості.

Вибуття готівкових коштів з каси може відбуватися внаслідок таких подій:

- зарахування на рахунок до банківської установи;
- виплати заробітної плати;
- виплати депонованих сум;
- виплати коштів за виконані роботи, надані послуги фізичним та юридичним особам;
- видачі коштів у підзвіт на відрядження або на придбання товарно-матеріальних цінностей;
- повернення коштів покупцю за раніше придбану продукцію;
- повернення фінансової допомоги, позики;
- здавання готівкових коштів структурним підрозділом до каси підприємства тощо.

Видача готівки з каси для здавання її до банку оформляється видатковим касовим ордером з відображенням такої касової операції в касовій книзі. Документом, що свідчить про здавання виручки до банку, є заява на переказ готівки, яка підтверджується відповідною квитанцією до прибуткового документа банку на внесення готівки, засвідчується підписами відповідальних осіб банку та відбитком печатки (штампа) банку. Документом, що свідчить про здавання виручки до банку через інкасаторів, є копія супровідної відомості до сумки з готівковою виручкою (готівкою), засвідчена підписом та відбитком печатки інкасатора-збирача.

Операції з одночасної виплати грошових коштів декільком особам, зокрема на зарплату, відрядження, інші виплати, можна оформляти за допомогою платіжної відомості, відомості на виплату грошей. У випадку виплати грошових коштів за допомогою відомості на виплату коштів, касир зобов'язаний: у видатковій відомості проти прізвища осіб, яким не здійснено

виплату, поставити відбиток штампа або зробити напис «Депоновано»; скласти реєстр депонованих сум; у кінці видаткової відомості зазначити фактично виплачену суму та недоодержану суму виплат, яка підлягає депонуванню, звірити ці суми із загальним підсумком за видатковою відомістю і засвідчити напис своїм підписом. Якщо готівкові кошти видавалися не касиром, а іншою особою, то на відомості додатково робиться напис «Готівку за відомістю видав (підпис)». Потрібно також здійснити відповідний запис у касовій книзі згідно з виписаним бухгалтерією видатковим касовим ордером на фактично видану суму за видатковою відомістю. На титульній сторінці відомості зазначається загальна сума виданої і депонованої заробітної плати. За потреби в графі «Примітки» зазначаються реквізити пред'явленого документа. Під час заповнення даної відомості після останнього запису у ній має бути незаповнений рядок для зазначення загальної суми.

Бухгалтер здійснює перевірку записів, зроблених касирами у видаткових відомостях, та підраховує видані і депоновані за ними суми. Депоновані суми підлягають здачі у банк.

Касові ордери або документи, що їх замінюють, до передачі в касу реєструються бухгалтерією в Журналі реєстрації прибуткових і видаткових касових документів.

Дані прибуткових та видаткових касових ордерів відображаються в касовій книзі (форма КО-4). Кожне підприємство веде одну касову книгу в національній валюті та окремо на кожну іноземну валюту.

При заповненні касової книги в ній обов'язково повинні бути вказані назва підприємства й ідентифікаційний код. Якщо підприємство має штамп з вказаним найменуванням підприємства та його ідентифікаційного коду, то замість запису літерами зазначених реквізитів у цих рядках може стояти відбиток такого штампу.

Записи в касовій книзі проводяться касиром за операціями одержання або видачі готівки за кожним ВКО і видатковою відомістю в день її надходження або видачі. За відсутності руху готівки в касі протягом робочого дня записи в

касовій книзі в цей день можуть не проводитися. В кінці робочого дня касир підсумовує операції, виводить залишок готівки в касі на початок наступного дня. Сторінки касової книги нумеруються автоматично в порядку зростання з початку року.

Записи в касовій книзі здійснюються у 2-х примірниках через копіювальний папір кульковою ручкою темного кольору або чорнилом. Перші примірники аркушів залишаються в касовій книзі. Другі примірники повинні бути відривними і є Звітами касира. Перші і другі примірники нумеруються однаковими номерами. Приписки та необумовлені виправлення в касовій книзі забороняються. Зроблені виправлення завіряються підписами касира і головного бухгалтера підприємства або особи, яка його замінює.

На підприємстві «Сітімед-Тернопіль» касову книгу ведуть в електронній формі за допомогою комп'ютерних засобів в програмі «1С-Бухгалтерія 8.2». За даної програми забезпечується візуальне відображення і роздрукування документів «Вкладний аркуш касової книги» та «Звіт касира», які за формою і змістом відповідають касовій книзі у паперовій формі (відповідно до типової форми № КО-4). Після закінчення календарного року касова книга на електронних носіях передається до архіву підприємства для зберігання протягом 36 місяців.

Також для відображення касових операцій використовуються регістри: Журнал № 1 та Відомість 1.1, а при журнально-ордерній формі – Журнал-ордер № 1 та дебетова відомість до нього.

Облік наявності та руху грошових коштів в касі підприємства ведеться на основі перевірених Звітів касира та прикріплених до них документів (перевіряється відповідність залишків грошових коштів на кінець дня та початок наступного, правильність оформлення касових документів, наявність усіх підписів, правильність виведення загальних підсумків в касі за кожен день) за кредитовою ознакою – у Журналі № 1 (за кредитом рахунку 30) і Відомості 1.1 (за дебетом рахунку 30).

Отже, для правильного документування господарських операцій з готівкою в ТОВ «Сітімед-Тернопіль» дотримуються таких вимог:

- надходження та витрачання готівки оформляється прибутковими та видатковими касовими ордерами з чітким дотриманням вимог щодо їх заповнення;
- чітке записування кожної здійсненої касової операції у касову книгу, щоденне підбиття підсумків у цій книзі;
- погашення касиром І. І. Романюк спеціальним штампом касових документів, для того, щоб запобігти зловживання цими документами, зокрема, повторного їх використання;
- перевірка фактичного залишку готівки із залишком у касовій книзі;
- дотримання встановленого ліміту залишку готівки в касі на кінець робочого дня.

В ТОВ «Сітімед-Тернопіль» узагальнена інформація про наявність і рух грошових коштів у касі підприємства відображається на рахунку 30 «Готівка», що має такі субрахунки:

301 «Готівка в національній валюті»;

302 «Готівка в іноземній валюті».

За дебетом рахунку 30 «Готівка» відображається надходження грошових коштів до каси підприємства, за кредитом – виплата готівки. Сальдо може бути тільки дебетове, що відображає залишок грошей у касі.

Дослідження фінансової Звітності ТОВ «Сітімед-Тернопіль» станом на 1 січня 2017 року свідчить про відсутність грошових коштів у іноземній валюті в касі підприємства.

За дебетом рахунок 30 «Готівка» кореспондує з рахунками 31 «Рахунки у банках», «Доходи», «Розрахунки з підзвітними особами», «Розрахунки з різними дебіторами» тощо. Записи в кредиті рахунка «Готівка» здійснюють в кореспонденції з дебетом рахунків 661 «Розрахунки з оплати праці», 372 «Розрахунки з підзвітними особами», 31 «Рахунки у банках», 91 «Загальновиробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на

збут», 37 «Розрахунки з різними дебіторами», 65 «Розрахунки за страхуванням» тощо [88, с. 131].

Позитивним моментом, на нашу думку, є нещодавня зміна назви рахунку 30 з «Каса» на «Готівка». Так, до 1.03.2015 р. рахунок 30 мав назву «Каса», що немає нічого спільного із готівковими коштами та іншими цінностями підприємства. Оскільки, «каса – це приміщення або місце здійснення готівкових розрахунків, а також приймання, видачі, зберігання готівкових коштів, інших цінностей, касових документів» (пп. 1.2. п.1 Положення № 637) [79]. У такому випадку на рахунок 30 повинно обліковуватись приміщення, де знаходяться гроші, а воно належить до необоротних активів, а точніше до основних засобів згідно з П(С)БО 7 «Основні засоби» [76]. Окрім того, вважаємо, що до рахунку 30 слід додати наступні субрахунки:

- 303 «Еквіваленти грошових коштів в національній валюті»;
- 304 «Еквіваленти грошових коштів в іноземній валюті».

Дане застосування субрахунків дасть змогу виділити окремо у Звіті про рух грошових коштів гроші та їх еквіваленти, адже в обороті підприємства приймають участь гроші. З розвитком більш прогресивних форм розрахунків, зокрема, пластикових карток, і більшого витіснення готівки з обороту, таке поєднання в майбутньому буде можливим. На сьогодні ж рахунок готівки в касі має право на існування, але з назвою, яка більш повно буде характеризувати призначення рахунку і відображати ті об'єкти, які на ньому обліковуються.

Таким чином, в План рахунків активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств пропонуємо внести такі зміни (табл. 2.1).

При організації обліку готівки в касі важливим є встановлення ліміту залишку готівки на кінець робочого дня. Ліміт залишку готівки в касі – це граничний розмір суми готівки, що може залишатися в касі в позаробочий час [48, с. 134]. Ліміт встановлюють усі підприємства, які здійснюють готівкові розрахунки на підставі розрахунку встановлення ліміту залишку готівки в касі (додаток 2 до Положення № 637), що підписується головним бухгалтером та керівником підприємства (або уповноваженою ним особою).

Пропоновані зміни у План рахунків активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств щодо рахунку 30 «Готівка»

Діючий План рахунків	Пропозиції щодо змін у Плані рахунків
1	2
30 «Готівка»: – 301 «Готівка в національній валюті»; – 302 «Готівка в іноземній валюті».	30 «Готівка та еквіваленти грошових коштів»: – 301 «Готівка в національній валюті»; – 302 «Готівка в іноземній валюті»; – 303 «Еквіваленти грошових коштів в національній валюті»; – 304 «Еквіваленти грошових коштів в іноземній валюті».

При розрахунку враховується строк здавання підприємством готівкової виручки (готівки) для її зарахування на рахунки у банках, визначений відповідним договором банківського рахунку. Якщо підприємство має відокремлені підрозділи, то для кожного з них при необхідності підприємство має право затвердити окремий ліміт. Установлений ліміт каси затверджується внутрішніми наказами (розпорядженнями) підприємства.

Підприємства, що розпочинають свою діяльність, на перші три місяці своєї роботи ліміт каси встановлюють відповідно до прогнозних розрахунків (пізніше він переглядається за фактичними показниками). У разі невстановлення ліміту залишку готівки в касі, він вважається нульовим, і вся готівка, яка перебуває в касі на кінець робочого дня, вважається понадлімітною. Готівкова виручка, що перевищує встановлений ліміт каси, обов'язково здається до банків для її зарахування на банківські рахунки. Підприємства мають право зберігати у своїй касі готівку, одержану у банку для виплат, що належать до фонду оплати праці, а також пенсій, стипендій, дивідендів понад установлений ліміт каси протягом трьох робочих днів, уключаючи день отримання готівки у банку.

В ТОВ «Сітімед-Тернопіль» ліміт залишку готівки в касі було встановлено 01.07.2015 р. в розмірі 1050 грн. Вважаємо за доцільне здійснити перерахунок даного ліміту (табл.2.2).

Розрахунок ліміту залишку грошових коштів в касі ТОВ «Сітімед-Тернопіль»
станом на 01.01.2017 р.

№ 3/п	Найменування показників	Фактично за три будь-які місяці поспіль з останніх дванадцяти, що передують строку встановлення (перегляду) ліміту каси
1	Готівкова виручка (надходження до каси, крім сум, що одержані з банків)	120560,00
2	Середньоденні надходження (рядок 1 розділити на кількість робочих днів підприємства за три місяці)	1883,75
3	Виплачено готівкою на різні потреби, а також на відрядження (крім виплат, пов'язаних з оплатою праці, пенсій, стипендій, дивідендів)	12605,00
4	Середньоденна видача готівки (рядок 3 розділити на кількість робочих днів підприємства за три місяці)	197,65

З таблиці 2.1 видно, що готівкова виручка в досліджуваному підприємстві за жовтень, листопад, грудень 2016 р. становить 120560 грн., а виплати готівкою за даний період становлять 12605 грн., кількість робочих днів – 64. В результаті здійснених розрахунків пропонуємо ліміт залишку готівки в касі ТОВ «Сітімед-Тернопіль» встановити в розмірі 1880 грн.

Керівник ТОВ «Сітімед-Тернопіль», яка виконує і обов'язки головного бухгалтера, – І. В. Беська систематично контролює дотримання касової дисципліни й зберігання грошей в касі.

З метою контролю готівки в касі доцільно не рідше одного разу на місяць здійснювати раптову ревізію каси, під час якої готівку перераховують. Після перевірки усіх прибуткових і видаткових документів визначають залишок, який звіряють з готівкою. Якщо під час ревізії виявлено нестачу, то її стягують із касира. Підприємство зобов'язане негайно подати позов щодо стягнення нестачі. Якщо в касі ревізією виявлені надлишки, то відображення нестачі оформляють таким записом: Дебет 30 «Готівка», Кредит 71 «Інший операційний дохід».

Загальну схему документування готівкових операцій в ТОВ «Сітімед-Тернопіль» зображено на рис. 2.1.

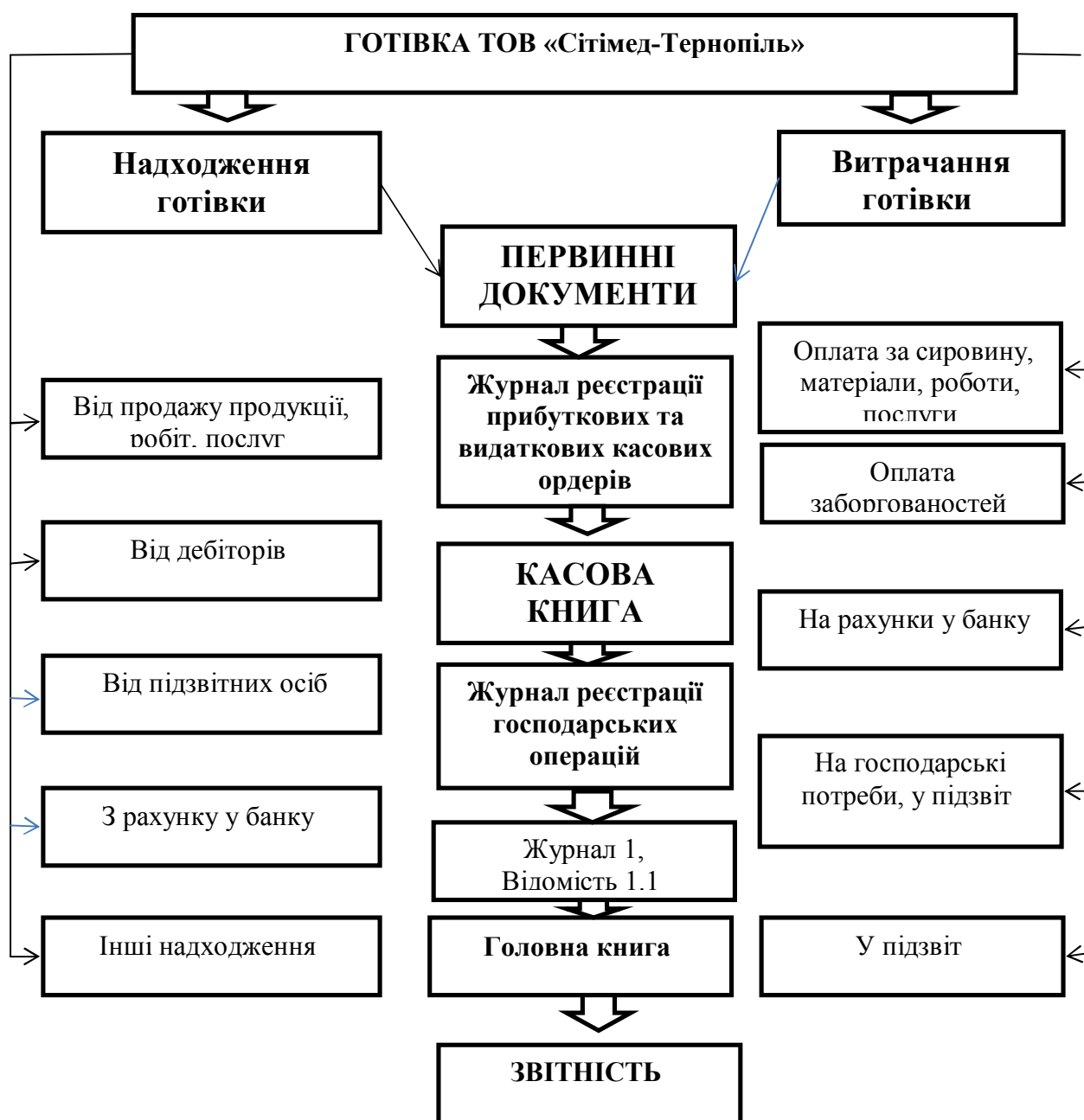

Рис. 2.1. Загальна схема документування готівкових операцій в ТОВ «Сітімед-Тернопіль»

Як бачимо, вищенаведена схема висвітлює послідовність документування облікового процесу.

Отже, документування господарських операцій з обліку готівки в касі включає відображення надходження та витрачання грошових коштів у

прибуткових та видаткових касових ордерах, які реєструються у Журналі реєстрації прибуткових і видаткових касових ордерів, Головній книзі, операції за кредитом рахунка 30 «Готівка» ведуть у журналі №1, а за дебетом – у відомості №1.1. Записи у журналі №1 та відомості №1.1. здійснюють на підставі первинних та зведених облікових документів (Звітів касира, долучених до них прибуткових та видаткових касових ордерів) у розрізі кореспондуючих рахунків у хронологічному порядку. У кінці місяця дані журналу №1 і відомості №1.1 підраховують, сальдо на початок і кінець місяця звіряють із залишком касової книги, залишки по рахунку 30 «Готівка» відображають у Головній книзі та Звітності підприємства.

2.2. Облік операцій на поточному, валютному та інших рахунках у банку

Підприємства зберігають свої грошові кошти на поточних, валютних та інших рахунках у банках України на договірних засадах. Саме банківські структури є фінансовими посередниками у здійсненні безготівкових розрахунків між суб'єктами господарювання та фізичними особами.

Згідно із Законом України від 05.04.2001 р. «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» банки відкривають своїм клієнтам поточні та вкладні (депозитні) рахунки.

Поточний рахунок –рахунок, що банк відкриває клієнту на договірній основі для зберігання грошей та для здійснення всіх видів операцій за цим рахунком відповідно до умов договору та вимог законодавства України [48, с.148].

Вкладний (депозитний) рахунок –рахунок, що банк відкриває клієнту на договірній основі для зберігання грошей, які клієнт передає банку в управління на встановлений термін та під визначений процент відповідно до умов договору [48, с. 148].

Банки відкривають своїм клієнтам рахунки в національній та іноземній валюті. Як правило, поточні рахунки в іноземній валюті є «мультивалютними», тобто на них можуть обліковуватись кошти клієнта в різних валютах. Також є спеціальні види поточних банківських рахунків з особливими вимогами до їх відкриття та використання, наприклад: рахунки для формування статутного капіталу підприємства; рахунки нерезидентів-інвесторів; поточні рахунки для угоди про спільну діяльність (без створення юридичної особи) тощо. Окремо слід зазначити про карткові рахунки (картрахунки), коштами на яких можна розпоряджатися за допомогою платіжної картки.

Зараз не існує законодавчих обмежень щодо кількості рахунків, які можна відкрити у банках. Виняток становлять рахунок для формування статутного капіталу (кожне підприємство може відкрити лише один такий рахунок) та поточного рахунку, що відкривається для угоди про спільну діяльність без створення юридичної особи (також лише один).

Порядок відкриття банківських рахунків регламентовано Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах № 492 від 12.11.2003 року (далі – Інструкція № 492). Договір щодо відкриття банківського рахунку укладається в письмовій формі. Для відкриття поточного рахунку юридичної особи потрібно подати до банку заяву про відкриття поточного рахунку, підписану керівником або іншою уповноваженою особою. При цьому дата, вказана на такій заяві, вважається днем відкриття поточного рахунку; копію свідоцтва про державну реєстрацію; копію установчих документів; копію довідки про внесення юридичної особи до Єдиного державного реєстру; копію документа, що підтверджує прийняття підприємства на облік в органі Державної податкової служби; картку зі зразками підписів і відбитком печатки, посвідчену нотаріально. До картки включаються зразки підписів осіб, яким відповідно до установчих документів надане право розпорядження рахунком підприємства і підписання розрахункових документів.

Право першого підпису належить керівнику підприємства, якому відкривається рахунок, а також відповідним службовим особам, уповноваженим

керівником. Право другого підпису належить головному бухгалтеру, а в разі відсутності такої посади – особі, що користується правами головного бухгалтера, або службовій особі, на яку покладено ведення бухгалтерського обліку та Звітності, та відповідним службовим особам, уповноваженим керівником. Право першого підпису не може бути надано головному бухгалтеру, або іншим особам, які мають право другого підпису. Своєю чергою, право другого підпису не може бути надано особам, які користуються правом першого підпису. При цьому особи, які мають право першого та другого підпису, вказуються в картці зі зразками підписів і відбитком печатки. Зразок підпису керівника вноситься до картки обов'язково [48, с. 150].

Підприємства, що мають найманих працівників, додатково подають: копію документа, що підтверджує реєстрацію у Пенсійному фонді; копію страхового свідоцтва, що підтверджує реєстрацію у Фонді соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України як платника страхових внесків.

Усі вище перелічені документи, що подаються до банку, повинні бути завірені органом, який їх видав, або нотаріально, або підписом уповноваженого працівника банку.

Банк відкриває рахунок протягом 10 днів. Після того, як договір про відкриття рахунку з банком підписано, про це необхідно повідомити орган державної податкової служби.

Поточні рахунки підприємства можуть бути закриті: на підставі заяви клієнта; на підставі рішення відповідного органу, на який згідно із законом покладено функції щодо припинення діяльності юридичної особи або припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця (за заявою ліквідатора, голови або члена ліквідаційної комісії, управителя майна тощо); у разі смерті власника рахунку – фізичної особи та фізичної особи – підприємця (за заявою третьої особи, зокрема спадкоємця); на інших підставах, передбачених законодавством України або договором між банком і клієнтом.

Банк закриває поточний рахунок юридичної особи на підставі документа,

виданого державним реєстратором в порядку, який підтверджує державну реєстрацію припинення юридичної особи [48, с. 150].

Закриття поточного рахунку за бажанням клієнта здійснюється на підставі його заяви про закриття поточного рахунку, складеної у довільній формі із зазначенням таких обов'язкових реквізитів: найменування банку; найменування (прізвища, ім'я, по батькові), ідентифікаційного коду за ЄДРПОУ (ідентифікаційного номера) власника рахунку; номера рахунку, який закривається.

Заява про закриття поточного рахунку юридичної особи підписується керівником юридичної особи або іншою уповноваженою на це особою і засвідчується відбитком печатки юридичної особи.

Банк за наявності коштів на поточному рахунку, який закривається на підставі заяви клієнта, здійснює завершальні операції за рахунком (з виконання платіжних вимог на примусове списання, або стягнення коштів, виплати коштів готівкою, перерахування залишку коштів згідно з дорученням клієнта тощо) [48, с. 151].

Датою закриття поточного рахунку вважається наступний після проведення останньої операції за цим рахунком день. У день закриття поточного рахунку банк зобов'язаний видати клієнту довідку про закриття рахунку.

ТОВ «Сітімед-Тернопіль» має відкриті два рахунки у національній валюті (поточний та зарплатний) та один у іноземній валюті (доларовий) у ДБ «ПриватБанк».

Джерелами надходження на поточний рахунок ТОВ «Сітімед-Тернопіль» є кошти покупців та замовників за послуги, що надані іншим підприємствам і організаціям, кредити банку та ін. Основними напрямками видачі грошей з поточного рахунку у банку є платежі постачальникам за сировину, матеріали, енергію, кредити, що погашаються у банку, внески до бюджету, погашення заборгованості, гроші готівкою для видачі заробітної плати тощо.

Готівку для зарахування на поточний рахунок приймає представник власника рахунка, спираючись на документ «Оголошення на внесок грошей готівкою». У ньому зазначається джерело надходження грошей, що вносяться, заробітна плата, яка не видана тощо. Готівка видається грошовим чеком. Для оформлення одержання грошей банк згідно із заявкою власника рахунка видає чекову книжку. На поточних рахунках виконують безготівкові розрахунки щодо основної діяльності. Розрахункові операції можуть здійснюватися із застосуванням різних форм безготівкових розрахунків, зокрема: платіжного доручення; платіжної вимоги-доручення; платіжної вимоги; розрахункового чека; банківських платіжних карток; акредитива (рис.2.2).

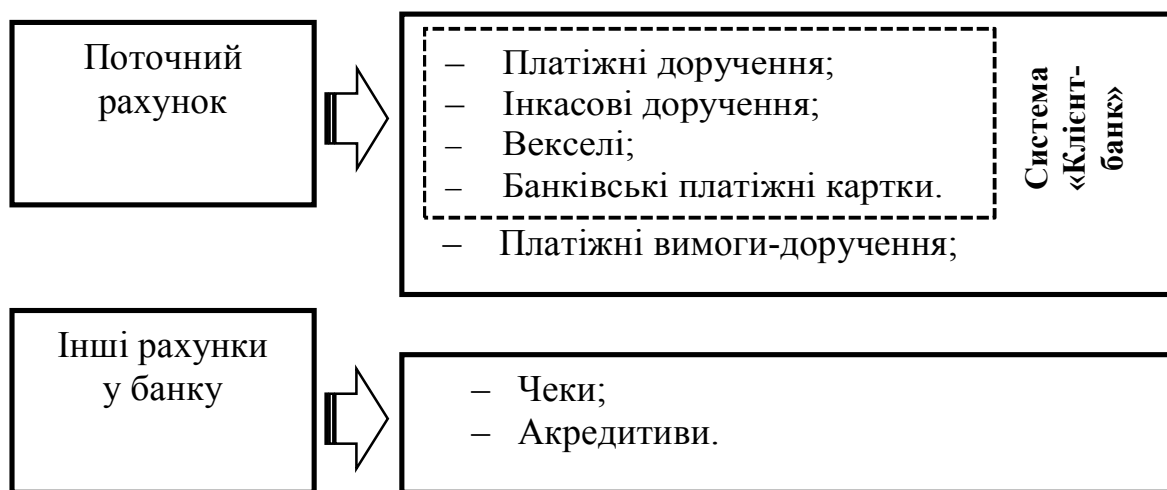
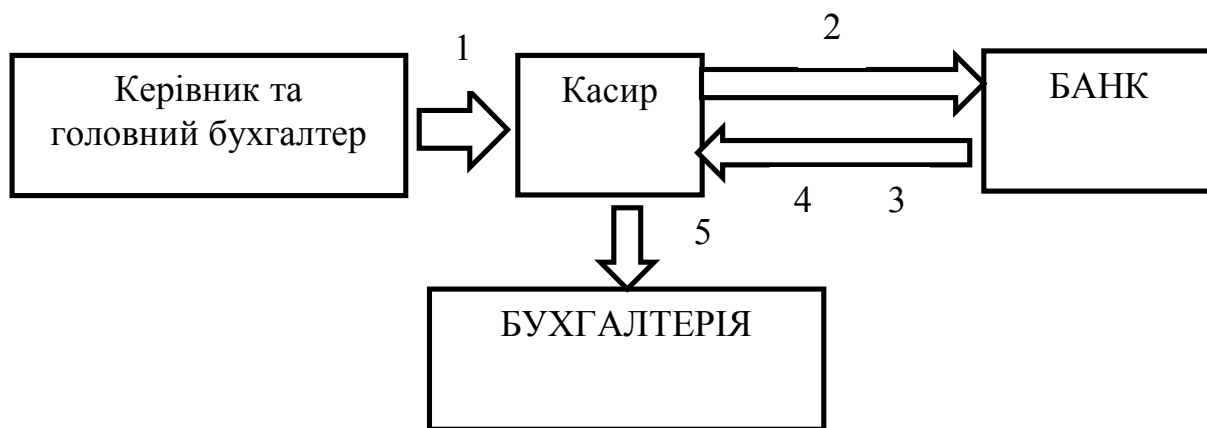

Рис. 2.2. Форми розрахунків на поточному та інших рахунках у банках

В ТОВ «Сітімед-Тернопіль» одержання готівки у банку здійснюється касиром І. І. Романюк на підставі грошового чеку. Для цього у банку на підставі заявки одержано чекову книжку. Загальний порядок одержання готівки у банку представлено на рис. 2.3

Пояснення схеми:

- 1 – заповнення усіх реквізитів чека та корінця чека;
- 2 – проставлення підпису одержувача чека на корінці чеку і передача його в банк;
- 3 – перевірка правильності заповнення чеку та його оплата;
- 4 – одержання грошей в касі банку;
- 5 – складання Звіту касира.

Рис. 2.3. Порядок одержання готівки у банку ТОВ «Сітімед-Тернопіль»

Надлишок готівки в касі підприємства здається до банку. Загальний порядок внесення готівки до банку зображено на рис. 2.4.

Для обліку операцій на поточному, валютному та інших рахунках у банку в ТОВ «Сітімед-Тернопіль» використовується рахунок 31 «Рахунки у банках». Узагальнена інформація про наявність і рух грошових коштів відображається на таких субрахунках:

у національній валюті:

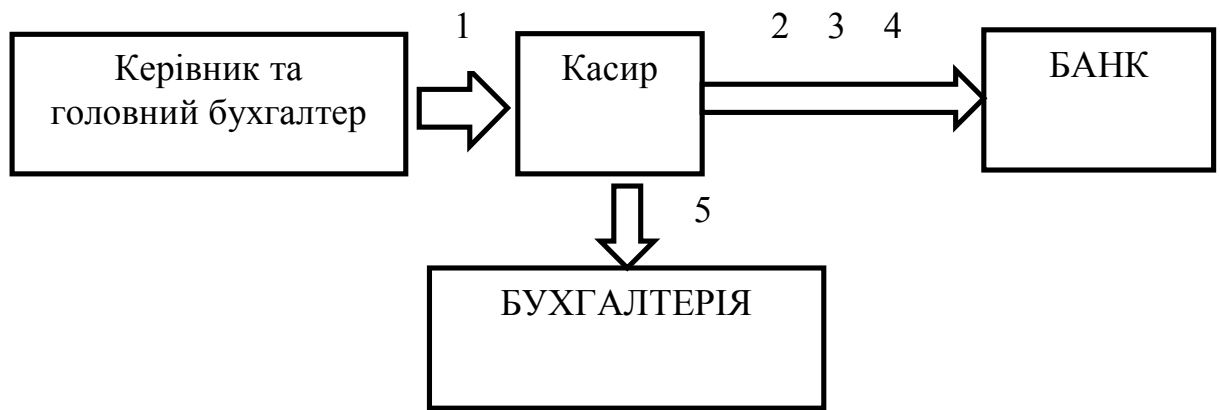
311 «Поточні рахунки в національній валюті»;

313 «Інші рахунки у банку в національній валюті»;

в іноземній валюті:

312 «Поточні рахунки в іноземній валюті»;

314 «Інші рахунки у банку в іноземній валюті».

Пояснення схеми:

- 1 – заповнення усіх реквізитів заяви на переказ готівки;
- 2 – проставлення підпису одержувача на заяві і передача його в банк;
- 3 – перевірка правильності заповнення заяви в касі банку та здача коштів;
- 4 – здача грошей в касу банку і зарахування їх на поточний рахунок підприємства;
- 5 – складання Звіту касира.

Рис. 2.4. Порядок інкасації готівки у банк та зарахування на поточний рахунок ТОВ «Сітімед-Тернопіль»

При журнально-ордерній формі обліку дані за операціями по рахунках у банку систематизуються у журналі-ордері № 2 і дебетовій відомості до нього, при новій журнальній формі – у журналі 1 (за кредитом рахунку 31) і у відомості 1.2 (за дебетом рахунку 31).

Підставою для складання вказаних регістрів служать виписки банку і розрахункові документи, що додаються до них, які підтверджують зарахування на рахунок або списання грошових коштів з рахунка (платіжні доручення, платіжні вимоги та ін.).

У ТОВ «Сітімед-Тернопіль» виписки з рахунків, які надійшли з банку до бухгалтерії, проходять таку обробку:

- 1) перевіряється відповідність записів у розрахункових документах, що додаються до них. У разі отримання готівкових грошових коштів з банку до виписки додається квитанція прибуткового касового ордера, яка оформляється при оприбуткуванні готівки в касу підприємства. Якщо у виписці банку будуть виявлені операції з помилкового зарахування грошових коштів (що не належать даному підприємству), вживаються заходи щодо їх повернення платникові;

- 2) проставляються в доданих розрахункових документах і виписці шифри

кореспондуючих рахунків відповідно до характеру здійсненої грошової операції;

3) здійснюються окремо по дебету й окремо по кредиту групування сум шляхом їх підрахунку за однорідними операціями за однойменними кореспондуючими рахунками, шифри яких проставлені у виписці;

4) автоматично (в програмі «1С-Бухгалтерія 8.2») здійснюються записи оборотів по кредиту рахунка 31 «Рахунки у банках» у журналі 1 і по дебету рахунка 31 «Рахунки у банках» у відомості 1.2 з розбивкою за кореспондуючими рахунками;

5) автоматично підраховуються суми, занесені до відповідних кореспондуючих рахунків у журналі 1 і відомості 1.2.

6) згідно аналізу рахунку 31 «Рахунки у банках» за відповідним поточним розрахунковим рахунком звіряється залишок коштів на поточному рахунку відображений у виписці банку та бухгалтерії підприємства.

Аналітичний облік по рахунку 31 «Рахунки у банках» здійснюється на підставі доданих до виписки банку розрахункових документів, у яких відображені номер документа, дата, найменування платника (одержувача) платежу, коротке найменування і сума операції.

Підприємства, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, відкривають рахунки в іноземній валюті. Для кожного найменування іноземної валюти (долар США, німецька марка та ін.) відкривається окремий рахунок у банку. Відповідно банки на дату проведення тих чи інших валютних операцій надають підприємствам окремі виписки по рахунках [48, с. 159].

Записи у виписці відображаються у тій грошовій одиниці, у якій фактично здійснювалася операція (зарахування або списання валютних коштів з рахунку у банку), а також у гривневому еквіваленті, перерахунок якого здійснюється за курсом Національного банку України на дату здійснення цієї операції.

У зв'язку з тим, що під впливом ряду чинників курс гривні до іноземної валюти змінюється, виникає необхідність (у разі зростання або падіння курсу

НБУ) у відображенні в облікових реєстрах курсової різниці, яка припадає на залишок валютних коштів, що числяться у банку на відповідному рахунку в іноземній валюті. Розрізняють операційну та неопераційну курсову різницю. Операційна курсова різниця – це та, що виникла при здійсненні операційної (основної) діяльності. Для обліку операційної курсової різниці передбачені субрахунки 71.4 «Дохід від операційної курсової різниці» та 94.5 «Втрати від операційної курсової різниці»[48, с. 159].

Неопераційна курсова різниця це та, що виникає при реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів в іноземній валюті. Облік неопераційної курсової різниці ведеться на рахунках 74.4 «Дохід від неопераційної курсової різниці» та 97.4 «Втрати від неопераційних курсових різниць».

Відповідно до П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» курсова різниця визначається за монетарними статтями балансу. Монетарні статті – статті балансу – грошові кошти, а також такі активи і зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів. Монетарні статті балансу відображають грошові кошти в касі, на рахунках в установах банків, в органах Державного казначейства, а також дебіторська та кредиторська заборгованість, що будуть отримані чи сплачені у визначеній сумі грошей або їх еквівалентів. Немонетарні статті – статті інші, ніж монетарні статті балансу. Немонетарні статті балансу відображають основні засоби, матеріали та інші статті, які не відносяться до монетарних [48, с. 167].

Зазначимо, що дистанційне обслуговування рахунку може здійснюватися за допомогою систем «Клієнт-Банк», «Клієнт-Інтернет-Банк» або інших.

Працівниками бухгалтерії ТОВ «Сітімед-Тернопіль» використовується система «Клієнт-Банк» від ДБ «ПриватБанк». Дана програма дозволяє підприємству керувати своїм рахунком через комп'ютер, установлений в офісі. Основною перевагою такої системи є можливість вести розрахункові операції та контролювати стан рахунку прямо зі свого офісу, не відвідуючи банк.

Зазначимо, що під час здійснення дистанційних розрахунків застосовуються електронні розрахункові документи. Але за договором із банком може бути передбачене й застосування документів на паперових носіях. Згідно з Інструкцією № 22 не дозволяється формувати електронні документи в разі використання платіжних вимог, а також документів, що мають додатки (реєстр розрахункових чеків, реєстр документів за акредитивом тощо). Платіжні вимоги на примусове й договірне списання можуть бути відправлені тільки на паперових носіях [37].

Однією із форм безготівкових розрахунків є акредитивна. Акредитив – це зобов'язання банку-емітента здійснити платіж за покупця (заявника акредитива) на користь постачальника (бенефіціара) або визначеної ним особи після надання документів, зазначених у тексті акредитива. Банк-емітент може доручити здійснення платежу за акредитивом іншому банку. Акредитивну форму застосовують для розрахунків у іноземній та національній валютах.

Акредитив – це зручний фінансовий інструмент, який можна використовувати як при поставці (купівлі-продажу) певних товарів, так і при наданні послуг чи виконанні робіт. За своєю суттю акредитив є угодою, що відокремлена від договору купівлі-продажу, на якому вона базується, навіть якщо в акредитиві є посилання на такий договір [48, с. 156].

Акредитив є платною послугою. За відкриття акредитиву та його обслуговування (зобов'язання здійснити платіж при відкритті непокритого акредитиву, підтвердження акредитиву, авізування акредитиву, перевірку документів та платіж за акредитивом, зміну умов акредитиву тощо) банки отримують комісійну винагороду. Заявник та бенефіціар повинні визначити та вказати у договорі, хто оплачує ті чи інші послуги кожного з банків, що задіяні в акредитивній операції.

Широкого застосування в сучасних умовах господарювання набувають карткові рахунки, розрахунки за якими здійснюються за допомогою банківських платіжних карток. Карткові рахунки належать до поточних рахунків і відкриваються клієнтам установ банків на умовах договору про

відкриття карткового рахунку і здійснення операцій із застосуванням платіжних карток. Картковий рахунок можна відкривати і в іноземній валюті.

Існує два види платіжних карток: корпоративні і особисті. Корпоративна картка видається юридичній особі на основі договору. Застосовуються наступні платіжні схеми: дебетова – на виплати і кредитова – на прийняття коштів, дебетово-кредитова – на те й інше. Особиста платіжна картка використовується для виплати зарплати працівникам підприємства. Для цього для працівників у банку відкриваються особисті рахунки, видаються пластикові картки, з допомогою яких вони можуть через банкомати у будь-який час одержувати кошти у межах їх наявності на особовому рахунку кожного працівника[48, с. 158].

Організація і методика обліку грошових коштів на рахунках у банках ТОВ «Сітімед-Тернопіль» є достатньо налагодженою. Проте підприємству доцільно використовувати одну з послуг, яку надає ДБ «ПриватБанк» підприємствам, які використовують інтернет-систему «Клієнт-банк». Підприємство має можливість тимчасово вільні кошти ставити на короткотерміновий депозит, за умовами якого кошти повертаються на поточний рахунок на вимогу клієнта. Розрахунок отриманих відсотків за депозитом відобразимо в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Розрахунок доходів, нарахованих за короткостроковими депозитами
ТОВ «Сітімед-Тернопіль»

Умови депозиту	Розрахунок % за депозитом
12% річних	$12\% / 365 \text{ днів} = 0,0329\% \text{ за день}$
Сума коштів на поточному рахунку	56000 грн.
Кошти перераховані на депозитний рахунок на 4 дні	$56000 \text{ грн.} * 0,0329\% * 4 \text{ дні} = 53,54 \text{ грн.}$

З таблиці 2.3 видно, що сума відсотків 53,54 грн. Таким чином, підприємству доцільно тимчасово вільні кошти на поточному рахунку

використовувати як короткостроковий депозит. Хоча суми відсотків за кредитами є незначними, проте це дозволить підприємству оплатити послуги банку за банківське обслуговування.

Загальна організація обліку грошових коштів на рахунках у банках представлена на рис. 2.5.

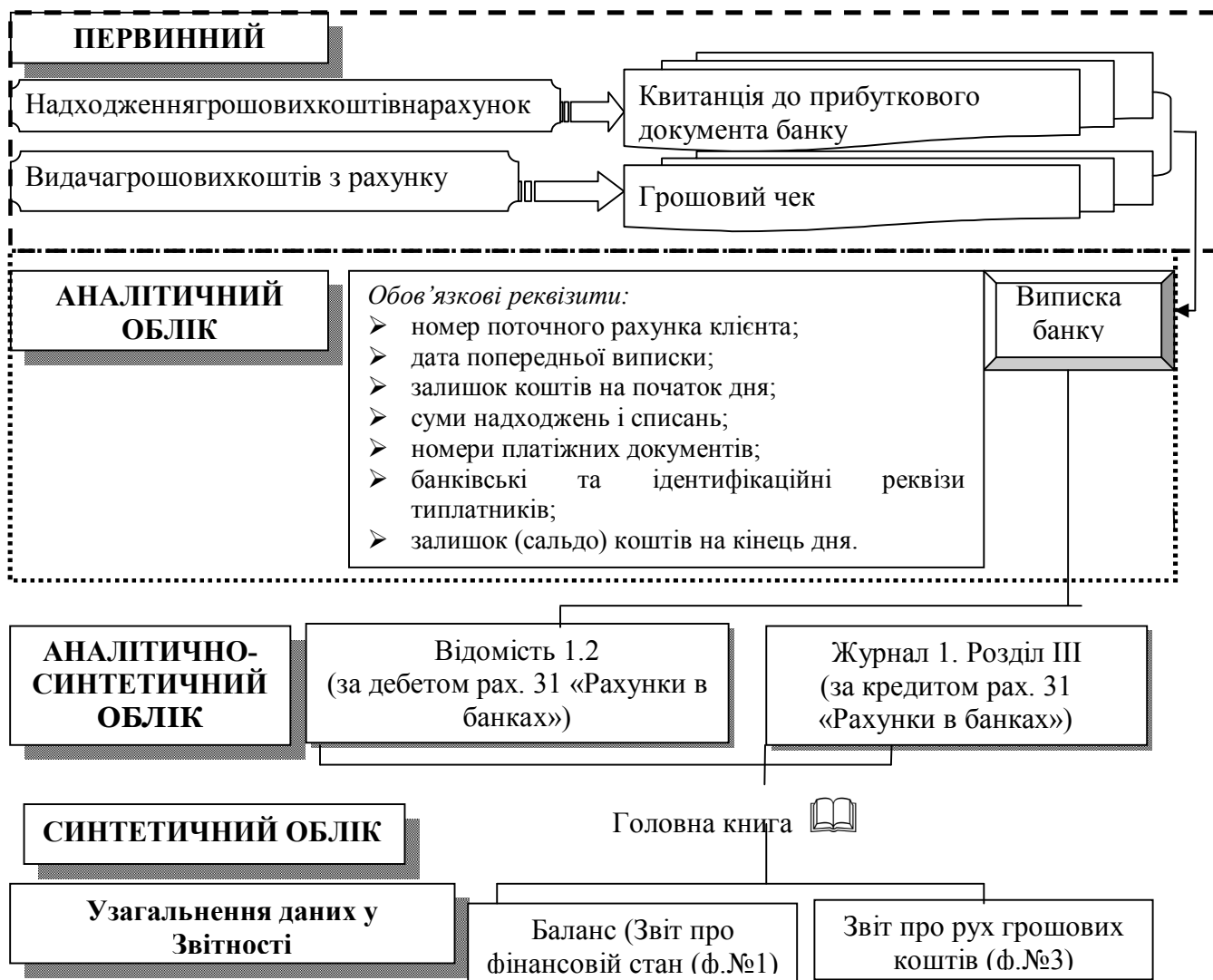

Рис. 2.5. Загальна організація обліку грошових коштів на рахунках у банках

Отже, організація обліку грошових коштів на рахунках у банках є важливою складовою господарської діяльності підприємства, адже основу складають операції, пов'язані з рухом грошових коштів. Ефективність організації обліку грошових коштів забезпечить раціональний розподіл та використання грошових коштів, а тим самим успішну фінансову діяльність підприємства.

2.3. Методика обліку інших грошових коштів та еквівалентів грошових коштів

Складовими грошових коштів підприємства є інші грошові кошти, до яких відносяться грошові документи (у національній та іноземній валюті), які знаходяться в касі підприємства (поштові марки, марки гербового збору, проїзні документи, путівки до санаторіїв, пансіонатів, будинків відпочинку тощо), та кошти в дорозі, тобто грошові суми, внесені в каси банків, ощадні каси або поштові відділення для подальшого їх зарахування на поточні або інші рахунки підприємства [48, с. 168].

Облік грошових коштів в дорозі та грошових документів відображається на рахунку 33 «Інші кошти».

Цей рахунок активний і поділяється на чотири субрахунки:

- 33.1 «Грошові документи в національній валюті»;
- 33.2 «Грошові документи в іноземній валюті»;
- 33.3 «Грошові кошти в дорозі в національній валюті»;
- 33.4 «Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті».
- 33.5 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті»

За дебетом рахунку 33 «Інші кошти» відображається надходження грошових документів до каси підприємства та коштів у дорозі, за кредитом – вибуття грошових документів та списання коштів у дорозі після їх зарахування на відповідні рахунки.

Аналітичний облік інших грошових коштів ведеться за їх видами.

На субрахунку 33.1 «Грошові документи в національній валюті» ведеться облік грошових документів за їх номінальною вартістю, які зберігаються в касі підприємства: векселі, облігації і грошові білети, поштові марки й інші грошові документи.

Грошові документи поділяються на два види:

- 1) цінні папери;
- 2) інші грошові документи (проїзні квитки, путівки у будинки і табори

відпочинку, чеки, поштові марки, лотереї та ін.) [48, с. 168].

Цінні папери – документи, що засвідчують майнові права, що можуть бути здійснені тільки при наданні оригіналу цих документів. Цінні папери бувають пайові і боргові. Пайові цінні папери, за якими емітент не несе зобов'язання повернути засоби, інвестовані в його діяльність, але які засвідчують його участь в статутному капіталі, надають їх власникам право на участь у керуванні діяльністю емітента, одержання частини прибутку у вигляді дивідендів і частини майна при ліквідації емітента (акції акціонерних товариств, приватизаційні папери, інвестиційні сертифікати). Боргові цінні папери, по яких емітент несе зобов'язання повернути у визначений термін засоби, інвестовані в його діяльність, і виплатити доход у вигляді фіксованого відсотка (облігації, ощадні сертифікати, казначейські зобов'язання, векселі, акції підприємств) [48, с. 168].

Проїзні документи використовуються для проїзду у громадському транспорті працівниками підприємства для виконання роботи, пов'язаної з господарською діяльністю даного підприємства.

Оплата путівок може здійснюватися за рахунок власних коштів страхувальника-роботодавця. Водночас путівку може бути надано безпосередньо установою охорони здоров'я, де хворий проходить лікування за наявності довідки страхувальника, заповненої за основним місцем.

У бухгалтерському обліку вартість путівки відображається в позабалансовому обліку (на рахунку 025 «Матеріальні цінності довірителя») або з використанням рахунку 33.1. Отримані від працівника кошти для оплати путівки списуються в рахунок збільшення заборгованості перед Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

Видача працівнику путівки з повною або частковою оплатою за рахунок коштів роботодавця вимагає нарахування податків. З вартості путівки в частині, оплачуваній підприємством, утримується податок з доходів фізичних осіб. Крім того, оскільки вартість путівок працівникам і членам їх сімей на лікування та відпочинок, екскурсії або суми компенсацій, входять до фонду

оплати праці, то на їх вартість нараховуються та утримуються внески на соціальне страхування [48, с. 169].

До грошових коштів у дорозі відносять виручку, одержану підприємством за послуги, виконані роботи або реалізовану продукцію, внесену у касу банку або поштового відділення для зарахування на поточний рахунок, але які ще не зараховані за призначенням. Підставою для відображення в обліку цих сум є: квитанція установи банку, поштового відділення, копії супровідних відомостей про здавання виручки інкасаторам банку тощо.

Для перевірки достовірності облікових даних за рахунками 33.3 та 33.4 проводиться щомісячна інвентаризація між обліковими і фактичними даними. При наявності на дату балансу залишку грошових коштів за рахунком 33 «Інші кошти» не зарахованих на поточний рахунок, такі суми відображаються у формі № 1 «Баланс» у рядку 1190 у складі інших оборотних активів.

Еквіваленти грошових коштів – короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і характеризуються незначним ризиком коливань вартості. Як правило, інвестиція розглядається як еквівалент грошових коштів у тому випадку, якщо вона має термін погашення до трьох місяців з дати придбання. До таких еквівалентів грошових коштів можна віднести інвестиції в цінні папери, які легко обертаються у певну суму грошових коштів (казначейські векселі, грошові сертифікати, депозитні вклади тощо) [48, с. 171].

Основною метою, яку ставить для себе підприємство, здійснюючи такий вид вкладень, є отримання доходу за рахунок вигідного розміщення тимчасово вільних коштів та захист грошей від впливу інфляції, адже грошовим еквівалентам притаманний незначний ризик зміни вартості.

Еквівалентам грошових коштів властиві такі характерні риси: певна захищеність в умовах змін на ринку та стабільність отримання доходу; дохідність визначається прибутком і зростанням курсової вартості грошових еквівалентів порівняно з вкладеними коштами; здатність швидко і практично

без втрат перетворюватися у готівку; незначна сума витрат порівняно з отриманими доходами.

Враховуючи визначення еквівалентів грошових коштів (згідно з П(С)БО), а також зарубіжний досвід, можна сказати, що ними можуть бути не тільки високоліквідні цінні папери (акції, облігації, ощадні сертифікати, казначейські зобов'язання тощо), а й такий вид високоліквідних активів, як банківські метали, якщо вони придбані на короткий період.

На сьогодні в Україні реальним видом еквівалентів грошових коштів є ощадні сертифікати, що пояснюється їх короткостроковістю і достатньо високими відсотками, які за ними сплачуються. Ощадний сертифікат – це письмове свідоцтво банку про депонування грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на отримання після закінчення встановленого терміну депозиту і відсотку по ньому [48, с. 172].

Також еквівалентами грошових коштів є вкладення в акції за умови придбання їх на короткий термін, тобто з метою перепродажу. Це застосовується в тому разі, коли очікується зростання курсової вартості акцій. Для цього використовують акції підприємств, які перебувають у вільному обігу на вторинному ринку.

Облігації, видані на термін до трьох місяців або придбані незадовго до їх погашення, можуть також виступати як еквіваленти грошових коштів. Облігація – це цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений в ньому строк з виплатою фіксованого відсотка (якщо інше не передбачено умовами випуску). Облігації усіх видів розповсюджуються серед підприємств і громадян на добровільних засадах.

В Україні випускаються облігації внутрішніх державних і місцевих позик та облігації підприємств. Оскільки відсотки за облігаціями залишаються незмінними або змінюються не суттєво, то можна вважати, що облігації – це цінні папери з фіксованим доходом. Ще одним видом грошових еквівалентів можуть виступати короткострокові казначейські зобов'язання держави – це вид

цінних паперів на пред'явника, що розміщуються виключно на добровільних засадах серед населення, засвідчують внесення їх власниками грошових коштів до бюджету і дають право на одержання фінансового доходу [48, с. 172].

До грошових еквівалентів також можна віднести розміщення підприємством вільних грошових коштів на депозитних вкладах у банках на короткий термін (3-6 місяців). На підставі заяви та платіжного доручення банк знімає кошти з поточного рахунку та розміщує їх на іншому – депозитному рахунку. За використання коштів підприємства банк виплачує підприємству відсотки, обумовлені в угоді на депозитні вклади. Порядок оцінки, обліку та розкриття інформації у фінансовій Звітності про еквіваленти грошових коштів в Україні регламентує П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції». Відповідно до п. 4 даного стандарту еквіваленти грошових коштів при придбанні оцінюються за собівартістю, яка включає в себе: ціну придбання, комісійні винагороди, мито, податки, збори, обов'язкові платежі та інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням фінансової інвестиції [71].

При складанні балансу еквіваленти грошових коштів оцінюються залежно від того, з якою метою їх утримують:

- 1) якщо з метою перепродажу, то їх оцінюють за справедливою вартістю, яка являє собою суму, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання в результаті операцій між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами;
- 2) якщо справедливу вартість неможливо визначити, то оцінка здійснюється за собівартістю з урахуванням зменшення корисності еквівалентів грошових коштів;
- 3) якщо еквіваленти грошових коштів утримують до погашення, то на дату балансу їх оцінюють за амортизованою собівартістю.

Планом рахунків для обліку наявності та руху еквівалентів грошових коштів призначений рахунок 35 «Поточні фінансові інвестиції» субрахунок 35.1 «Еквіваленти грошових коштів», за дебетом якого відображають придбання

грошових еквівалентів, а за кредитом – зменшення їх вартості та вибуття [48, с.173].

Витрати, понесені при придбанні фінансових інвестицій можуть включати: сплату податків, зборів, інші витрати, безпосередньо пов'язані з їх придбанням. Сума зменшення балансової вартості фінансових інвестицій, справедливую вартість яких достовірно визначити неможливо, відображають за рахунок зменшення корисності у складі інших витрат, а сума збільшення балансової вартості інвестицій, що відображаються за справедливою вартістю, відображають у складі інших витрат. Аналітичний облік ведеться за видами еквівалентів із забезпеченням можливості отримання інформації про інвестиції як на території країни, так і за кордоном.

Для обліку операцій на рахунку 35 призначений Журнал № 4 (розділ II) і Відомість 4.2. Узагальнення інформації про еквіваленти грошових коштів здійснюється у балансі у статті «Грошові кошти та їх еквіваленти» разом з коштами в касі, на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути використані для поточних операцій. У випадку неможливості їх використання протягом одного року з дати балансу або протягом операційного циклу внаслідок певних обмежень, еквіваленти вилучають зі складу оборотних активів та відображають у статті «Інші необоротні активи» [48, с. 173].

Інформація про доходи або збитки від операцій з грошовими еквівалентами відображається у формі 2 «Звіт про фінансові результати». Відповідно до НП(С)БО 1 «Звіт про фінансові результати», дохід (за умови його достовірного визначення) у Звіті відображається у момент надходження еквівалентів грошових коштів, а витрати (за умови їх достовірної оцінки) – у момент їх вибуття. Дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від еквівалентів грошових коштів, відображаються у статті «Інші фінансові доходи», дохід від реалізації еквівалентів – у статті «Інші доходи», а собівартість еквівалентів – у статті «Інші витрати».

2.4. Методика розкриття інформації про наявність і рух грошових коштів у Звіті про рух грошових коштів

З метою прискорення процесу інтеграції України у світову спільноту активно проводиться гармонізація багатьох національних положень із міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. В цьому процесі одним із найважливіших є питання надання користувачам повної, своєчасної, об'єктивної та неупередженої інформації про фінансовий стан, надходження і вибуття грошових коштів на підприємстві, що наводиться в Звіті про рух грошових коштів.

Метою складання Звіту є надання інформації про стан і зміну протягом Звітнього періоду (року) грошових потоків підприємства в результаті ведення господарської діяльності. Звіт складається за підсумками роботи за рік.

У даному Звіті рух грошових коштів відображається за трьома видами діяльності: операційної, інвестиційної, фінансової (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Рух грошових коштів за видами діяльності

Вид діяльності	Рух грошових коштів	
	Надходження	Вибуття
1	2	3
Операційна	<ul style="list-style-type: none"> – від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг; – інші, що не пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю	<ul style="list-style-type: none"> – виплата заробітної плати, винагород; – платежі постачальникам, іншим кредиторам; – оплата інших операційних витрат
Інвестиційна	<ul style="list-style-type: none"> – від реалізації необоротних активів, фінансових інвестицій, інших довгострокових активів; – надходження відсотків, дивідендів; – інші	<ul style="list-style-type: none"> – оплата вартості придбання чи будівництва необоротних активів; – здійснення фінансових інвестицій; – надання позик; – інші
Фінансова	<ul style="list-style-type: none"> – від випуску акцій і продажу акцій власної емісії; – отримання кредитів, позик; – інші	<ul style="list-style-type: none"> – викуп акцій власної емісії; – повернення кредитів, позик; – виплата дивідендів, відсотків; – інші

Чистий рух грошових коштів є результуючою величиною надходження і вибуття грошових коштів протягом Звітного року. Для визначення показника чистого руху грошових коштів передбачені прямий та непрямий методи.

Суть прямого методу полягає у трансформуванні статей Звіту про фінансові результати шляхом вилучення з них негрошових доходів і витрат. У Звіті про рух грошових коштів розгорнуто відображаються надходження грошових коштів та їх вибуття. Різниця між надходженням і вибуттям грошових коштів, становить чистий рух грошових коштів.

Схематично сутність прямого методу при складанні Звіту про рух грошових коштів та його зв'язок з показниками Звіту про фінансові результати подана на рис.2.6.

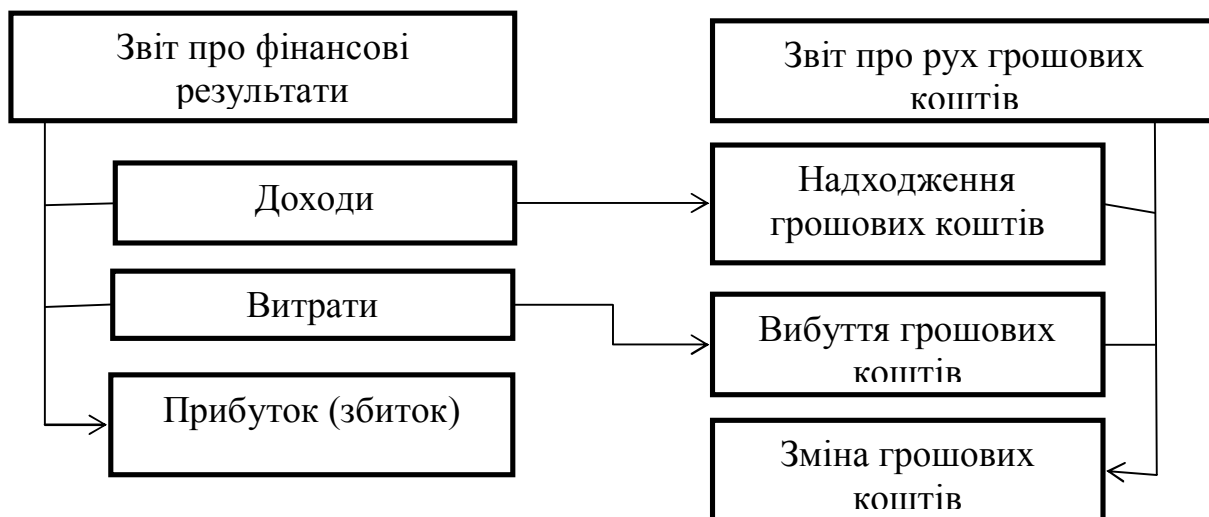

Рис. 2.6. Взаємозв'язок показників фінансової Звітності із застосуванням прямого методу

Непрямий метод не передбачає трансформування кожної статті Звіту про фінансові результати. Він полягає в коригуванні суми прибутку (збитку) на величини змін поточних активів, зобов'язань, інших балансових рахунків і базується на класичній балансовій моделі: активи завжди повинні дорівнювати зобов'язанням і власному капіталу, до складу якого належить прибуток.

Згідно з НП(С)БО 1, алгоритм визначення чистого руху коштів від операційної діяльності непрямим методом такий:

– коригування суми прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування за рік за даними Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) на негрошові потоки, причому негрошові витрати додаються (амортизація необоротних активів, збільшення забезпечень, збиток від нереалізованих курсових різниць, збиток від неопераційної діяльності та інших негрошових операцій), а негрошові доходи – віднімаються (зменшення забезпечень, прибуток від нереалізованих курсових різниць, прибуток від неопераційної діяльності та інших негрошових операцій);

- додавання сум зменшення оборотних активів;
- віднімання сум збільшення оборотних активів;
- віднімання сум зменшення поточних зобов'язань;
- додавання сум збільшення поточних зобов'язань;
- віднімання сум сплаченого податку на прибуток [76].

Для розрахунку зміни в оборотних активах та поточних зобов'язаннях порівнюються залишки за відповідними рахунками на кінець і на початок періоду. Виявлений внаслідок такого порівняння приріст оборотних активів або зменшення поточних зобов'язань свідчить про вибуття грошових коштів, а зменшення оборотних активів або зростання поточних зобов'язань є ознакою надходження грошових коштів у результаті операційної діяльності.

Рух коштів унаслідок інвестиційної та фінансової діяльності (відповідно, другий і третій розділи Звіту) визначається тільки прямим методом. Чистий рух грошових коштів за Звітний період дорівнює сумі таких статей:

- чистий рух коштів від операційної діяльності;
- чистий рух коштів від інвестиційної діяльності;
- чистий рух коштів від фінансової діяльності [76].

Залишок коштів на кінець року визначається додаванням сум за статтями:

- чистий рух грошових коштів за Звітний період;
- залишок на початок Звітного періоду;
- вплив змін курсів валют [76].

Методичні аспекти складання Звіту про рух грошових коштів узагальнює рис. 2.7.

Рух коштів в результаті операційної діяльності	
Прямий метод	Непрямий метод
НАДХОДЖЕННЯ від: – реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (р. 3000); – повернення податків і зборів, у тому числі податку на додану вартість цільового фінансування (р. 3006, р. 3010); – інші надходження (р. 3095) ВИТРАЧАННЯ НА СПЛАТУ: – товарів (робіт, послуг) (р. 3100); – праці (р. 3105); – відрахувань на соціальні заходи (р. 3110); – зобов'язань з податків і зборів (р. 3115); – інші витрати (р. 3190) = чистий рух коштів від операційної діяльності (р. 3195)	Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування +/- коригування (– негрошові доходи + негрошові витрати) на: – амортизацію необоротних активів; – збільшення (зменшення) забезпечень; – збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць; – збиток (прибуток) від неопераційної діяльності та інших негрошових операцій; +/- зменшення (збільшення) оборотних активів; +/- збільшення (зменшення) поточних зобов'язань = грошові кошти від операційної діяльності -Сплачений податок на прибуток = чистий рух коштів від операційної діяльності
Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності	
Прямий метод НАДХОДЖЕННЯ від реалізації фінансових інвестицій (р. 3200), необоротних активів (р. 3205); від отриманих відсотків (р. 3215), дивідендів (р. 3220); від деривативів (р. 3225); інші надходження (р. 3250) – ВИТРАЧАННЯ на придбання фінансових інвестицій (р. 3255), необоротних активів (р. 3260); виплати за деривативами (р. 3270); інші платежі (р. 3290) = Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності (р. 3295)	
Рух коштів у результаті фінансової діяльності	
Прямий метод НАДХОДЖЕННЯ від власного капіталу (р. 3300), отримання позик (р. 3305) та інші надходження (р. 3340)– ВИТРАЧАННЯ на викуп власних акцій (р. 3345), погашення позик (р. 3350), сплату дивідендів (р. 3355)та інші платежі (р. 3390)= чистий рух коштів від фінансової діяльності (р. 3395) +/-чистий рух коштів у результаті операційної діяльності (р. 3195) +/-чистий рух коштів у результаті інвестиційної діяльності (р. 3295)+/-чистий рух коштів у результаті фінансової діяльності (р. 3395) = чистий рух грошових коштів за Звітний період (р. 3400) +/-залишок на початок Звітнього періоду (р. 3405) +/-вплив змін курсу валют (р. 3410) = залишок коштів на кінець року (р. 3415)	

Рис. 2.7. Структурно-логічна схема складання Звіту про рух грошових коштів підприємства [52, с. 145]

Слід зауважити, що П(С)БО 1 не містить жодних рекомендацій з приводу визначення впливу зміни валютних курсів на грошові потоки підприємства у Звіті про рух грошових коштів. У методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової Звітності надається проблематична для виконання інструкція

заповнення статті «Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів» [58, с. 146].

У статті відображається сума збільшення або зменшення (наводиться у дужках) залишку грошових коштів у результаті перерахунку іноземної валюти при зміні валютних курсів протягом Звітного періоду [56, п. 4,41]. Натомість у МСБО 7 чітко зазначено, що нереалізовані прибутки та збитки, які виникають від змін валютного курсу, не є грошовими потоками. Проте вплив змін валютного курсу на грошові кошти та їх еквіваленти, які утримуються в іноземній валюті або підлягають виплаті в іноземній валюті, відображається у Звіті про рух грошових коштів з метою узгодження грошових коштів та їх еквівалентів на початку і в кінці періоду.

Ця сума подається окремо від грошових потоків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності й містить курсові різниці, якщо вони були, коли рух грошових коштів визначався за курсом обміну валют на кінець періоду [58, п. 28]. Тому можна зробити висновок, що вплив змін валютних курсів на грошові кошти та їх еквіваленти, що зазначені в іноземній валюті або підлягають погашенню в іноземній валюті, визначається відповідно до МСБО 7 у Звіті про рух грошових коштів для узгодження грошових коштів та їх еквівалентів на початок і кінець Звітного періоду.

О. Є. Федорченко виділяє три основних сучасних нововведення, які стосуються Звіту про рух грошових коштів [93, с. 893]:

1. Можливість складати Розділ I Звіту про рух грошових коштів як прямим, так і непрямим методами із застосуванням відповідних форм (форми № 3 або № 3-н). Підприємство може на власний розсуд обрати відповідний метод розрахунку, проте для цього необхідно обов'язково внести зміни в наказ про його облікову політику в частині фінансової Звітності. За допомогою прямого методу розкриваються основні грошові надходження і витрати. Він потребує постійного накопичення даних про рух грошових коштів, узагальнення потрібних показників в аналітичному обліку. За допомогою непрямого методу чистий прибуток або збиток коригуються з урахуванням

операцій негрошового характеру, зокрема відстрочення, нарахування минулих років, майбутніх надходжень чи платежів, статей доходів і витрат, пов'язаних з інвестиційною та фінансовою діяльністю. Він ґрунтується на максимальному використанні вже підготовлених показників фінансових Звітів (балансу і Звіту про фінансові результати) та мінімальному використанні даних первинних документів [6, с. 507].

2. Підприємства можуть не наводити у Звіті рядки, якщо немає інформації до розкриття (окрім випадків, коли така інформація була в попередньому Звітному періоді).

3. Одночасно з обов'язковими рядками для форм фінансової Звітності передбачено й додаткові статті, виключний перелік яких із назвами та кодами наведено в додатку 3 до НП(С)БО 1. Додаткова стаття відображається у Звіті за одночасного виконання двох умов: – інформація, яка наводитиметься в додатковій статті, – суттєва; – оцінка статті може бути достовірно визначена [76].

Отже, вагомими чинниками ефективності фінансового управління окремими видами діяльності підприємства є показники чистого грошового потоку від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, тому важливо враховувати інформацію Звіту про рух грошових коштів у процесі аналізу фінансової Звітності. Основна мета аналізу грошових потоків – це виявлення причин дефіциту чи надлишку вільних коштів і оцінка джерел їх надходження та напрямів використання. Водночас, аналіз грошових потоків доповнює методику оцінки платоспроможності й ліквідності та дає можливість спрогнозувати фінансовий стан підприємства. У результаті аналізу й управління грошовими потоками досягається збалансованість формування фінансових ресурсів, необхідних для господарської діяльності підприємства, та оптимізація інвестування капіталу в необоротні й оборотні активи.

Опрацювання методики формування Звіту про рух грошових коштів за вітчизняними й міжнародними стандартами виявило відсутність у вітчизняному законодавчому полі вимоги щоквартального його подання підприємствами, що

суперечить Міжнародним стандартам фінансової Звітності. Переваги широкого використання інформаційних систем і технологій в обліковій практиці підприємств дають можливість забезпечити збирання необхідних даних для складання Звіту про рух грошових коштів, незалежно від обраного методу прямого або непрямого.

Вітчизняна нормативно-законодавча база бухгалтерського обліку не містить чітких інструкцій щодо порядку визначення впливу змін валютних курсів на грошові потоки у Звіті про рух грошових коштів підприємства. Пропонується застосовувати рекомендації МСБО 7, згідно з якими вплив змін валютних курсів на грошові кошти та їх еквіваленти визначається у Звіті про рух грошових коштів для узгодження грошових коштів та їх еквівалентів на початок і кінець Звітного періоду.

Висновки до розділу 2

1. Встановлено, що побудова належної системи бухгалтерського обліку грошових коштів передбачає правильність здійснення й відображення всіх етапів їх руху, починаючи з нормативно-правових вимог, заповнення первинних документів, узагальнення та систематизації інформації в регістрах і завершуючи складанням звітності. Досліджено, що в обліковій практиці ТОВ «Сітімед-Тернопіль» для обліку грошових коштів використовуються рахунки 30 «Готівка», 31 «Рахунки у банках», 33 «Інші кошти».

2. Розглянуто Звіт про рух грошових коштів, який розкриває інформацію про рух грошових коштів протягом Звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Одним з важливих нововведень, внесених НП(С)БО 1, є можливість вибору одного з варіантів складання Звіту про рух грошових коштів: за прямим чи не прямим методом, що полегшило роботу з формою № 3, оскільки тепер усі її розділи заповнюються однаково.

3. Виділено наступні важливі проблеми організації обліку грошових коштів та їх еквівалентів: визнання грошових коштів; класифікація грошових

коштів їх еквівалентів для потреб обліку, аналізу, аудиту; правильне встановлення ліміту залишку готівки в касі; правильне їх відображення в обліку та у фінансовій Звітності; оптимізація надходжень і виплат грошових коштів. Впровадження запропонованих у роботі заходів дасть змогу покращити організацію і методику обліку, оптимізувати надходження і виплати грошових коштів, створити необхідну інформаційну базу даних для аудиту та аналізу. Загалом, це сприятиме підвищенню ефективності управління грошовими коштами та їх еквівалентами у підприємстві.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ЇХ ЕКВІВАЛЕНТІВ

3.1. Сутність, завдання та джерела економічного аналізу грошових коштів та їх еквівалентів

Користувачі фінансової звітності прагнуть отримувати повну та достовірну інформацію про розвиток і результативність діяльності підприємства. У системі показників, що його характеризують, провідне місце належить фінансовим результатам – прибутку (збитку). Правила ведення бухгалтерського обліку обумовлюють те, що фінансові результати не завжди тотожні грошовим коштам. Це пов'язано з тим, що дохід визнається при відвантаженні продукції, коли ще може бути не отримано грошових коштів. У зв'язку з цим, прибуткові підприємства за даними бухгалтерського обліку можуть бути й неспроможні погасити свої зобов'язання через відсутність грошових коштів. У підприємств, які успішно збільшують обсяги продажу, може спостерігатися зниження ліквідності, у збиткових, навпаки, – її підвищення.

Таким чином, інвесторів та управлінський персонал підприємства цікавить не лише наявність прибутку, але й грошових коштів. Саме вони необхідні для виплати позик, дивідендів, розрахунків з постачальниками, з оплати праці, зі страхування тощо. Показник зміни залишку грошових коштів має менш суб'єктивний характер, ніж показник величини прибутку, який визначається за методом нарахувань.

Основна мета аналізу грошових потоків полягає в виявленні рівня достатності формування грошових коштів, ефективності їх використання, а також збалансованості та синхронності позитивного і від'ємного грошових потоків підприємства [28, с. 251].

При здійсненні аналізу грошових коштів аналітик повинен дотримуватись відповідних принципів, до яких можна віднести:

- комплексність – полягає в охопленні всіх необхідних показників для всебічного дослідження грошових потоків та вивчення причинних залежностей між ними;
- системність – полягає в дослідженні грошових потоків як складових динамічної системи, елементи якої пов'язані між собою та із зовнішнім середовищем;
- коректність – полягає в використанні тих показників, які доцільні та доречні при проведенні аналізу грошових потоків, і правильності їх розрахунків. Кількість необхідних показників повинна відповідати реальним потребам підприємства при управлінні грошовими потоками;
- послідовність – полягає в поетапному проведенні аналізу грошових потоків, що дозволяє поступово поглиблювати і узагальнювати результати аналізу;
- систематизованість – полягає в необхідності планування аналітичної роботи і регулярному її проведенні;
- оперативність – полягає в швидкості і чіткості проведення аналізу, а також в своєчасному забезпеченні управління інформацією про грошові потоки для прийняття заходів щодо коригування ситуації;
- інтерпретованість – полягає в обґрунтуванні допустимих меж аналітичних показників, що дозволить швидко і правильно тлумачити результати аналізу;
- ефективність – полягає в виявленні диспропорцій між грошовими потоками та встановленні причин їх виникнення, підвищенні ефективності управління ними [28, с. 253].

Як зазначалося у параграфі 1.1 під грошовими потоками розуміють всі надходження та виплати грошових коштів. Вони є одним з найважливіших самостійних об'єктів фінансового аналізу. Припинення поточних платежів і нездатність вчасно задовольнити вимоги кредиторів протягом трьох місяців з дня настання термінів їх виконання є зовнішньою ознакою банкрутства підприємства. Тому, з метою попередження ситуації, коли прибуткове підприємство є неспроможним розрахуватися за своїми зобов'язаннями, здійснюється аналіз руху грошових коштів підприємства та з'ясовується, наскільки є ефективне організоване управління грошовими потоками (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Передумови здійснення аналізу грошових потоків [28, с. 254]

Аналіз грошових потоків на базі фінансових показників може бути використаний як при оперативному, так і при стратегічному плануванні. Якщо

у рамках короткострокового періоду порівняно легко спрогнозувати та спланувати надходження і виплати грошових коштів, то при плануванні у середньостроковому та довгостроковому періодах виходять з певних співвідношень між майном і зобов'язаннями.

Аналіз грошових потоків є ефективним лише, якщо надходження грошових коштів співставляються зі звітним значенням чистого прибутку для перевірки якості останнього. Чим ближчі значення надходження грошових коштів і отриманого прибутку, тим вищою є його якість [28, с. 255].

С. З. Мошенський, О. В. Олійник вважають, що цільовим спрямуванням аналізу руху грошових коштів є виявлення рівня достатності формування грошових потоків за видами діяльності, їх ефективності, а також збалансованості позитивного та негативного грошових потоків за обсягом і в часі. Надходження грошових коштів називається позитивним грошовим потоком, вибуття – негативним. Різниця між позитивним і негативним грошовими потоками за кожним видом діяльності вмілому називається чистим грошовим потоком. Аналіз руху грошових коштів здійснюється за наступними етапами (рис. 3.2) [59, с. 465].

Відсутність грошових коштів на рахунку свідчить про послаблення фінансової стійкості підприємства, оскільки є доказом значного дефіциту грошових коштів і може призвести до банкрутства. Як правило, подібна ситуація викликана значною (як за обсягом, так і за часом існування) негативною величиною чистого грошового потоку, коли обсяг надходження коштів дорівнює або менше обсягу повернутих позикових коштів. У цьому випадку нові суми залученого капіталу не повністю використовуються для розвитку підприємства, а плата за них знижує ефективність діяльності суб'єкта господарювання [59, с. 466].

Рис.3.2. Послідовність проведення аналізу руху грошових потоків [59, с. 467].

Розбалансування структури грошового потоку також свідчить про погіршення фінансової стійкості підприємства. Зростання негативного потоку від операційної діяльності протягом тривалого періоду, як правило, призводить до різкого погіршення платоспроможності підприємства, навіть якщо грошові потоки від інвестиційної та/або фінансової діяльності є позитивними. Це обумовлено тим, що операційна діяльність – основа господарювання і основне джерело поповнення ресурсів підприємства.

Аналізуючи грошові потоки будь-якого підприємства на базі Звіту про рух грошових коштів, структурованого у розрізі різних видів діяльності, потрібно мати на увазі наступне [59, с. 468]:

1. Величина грошового потоку від операційної діяльності в динаміці повинна наводитися з такими показниками як приріст/зниження доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) і прибутку. Темп приросту грошового потоку від операційної діяльності характеризує масштаби зростання фінансового потенціалу підприємства та рівень доходності, досягнутий за минулі періоди, що дозволяє зробити висновки про тенденції подальшого розвитку підприємства. З іншого боку, грошовий потік від операційної діяльності є індикатором ділової активності підприємства та його здатності погашати свої зобов'язання.

Позитивне значення чистого грошового потоку у результаті операційної діяльності забезпечує стабільність існування підприємства у довгостроковій перспективі. Грошові кошти, отримані в результаті операційної діяльності, можуть спрямовуватися на потреби фінансової чи інвестиційної діяльності (на нові інвестиційні проекти, погашення позик). У таких випадках грошовий потік від операційної діяльності не можна розглядати у перспективі як резерв ліквідності.

Негативне значення чистого грошового потоку у результаті операційної діяльності покривають за рахунок скорочення інвестиційних вкладень та/або джерел зовнішнього фінансування. Якщо підприємство має задовільні значення

коефіцієнтів ліквідності та негативну величину грошового потоку від операційної діяльності, це означає, що результатом операційної діяльності є витрачання грошових коштів, а приріст коштів за період забезпечується за рахунок фінансової або інвестиційної діяльності. Подібна ситуація у довгостроковому періоді може призвести до того, що підприємство буде не в змозі погашати свої зобов'язання, оскільки основним джерелом його ресурсів підприємства стануть позики та кредити.

2. Аналіз грошового потоку від інвестиційної діяльності дозволяє оцінити інвестиційну політику підприємства, виявити розмір майбутніх надходження або витрачання грошових коштів та інвестицій. Крім того, визначається надходження ліквідних коштів за рахунок скорочення інвестицій, вивільнення фінансових засобів, заморожених в окремих видах майна. Рух коштів від інвестиційної діяльності свідчить про намагання підприємства отримати додаткові джерела надходження ресурсів і розвиток виробничої бази.

3. Розгляд показників руху грошових коштів від фінансової діяльності дає можливість проаналізувати фінансову політику та фінансові можливості підприємства.

Отже, вихідним моментом аналізу грошових потоків є аналіз результату зміни грошових коштів від операційної діяльності. Як зазначалось у п. 2.4. розрізняють два способи визначення потоку грошових коштів у результаті основної діяльності: прямий і непрямий.

При прямому способі грошовий потік розраховується як різниця між надходженням грошових коштів і витратами, пов'язаними з їх виплатою (рис. 3.3).

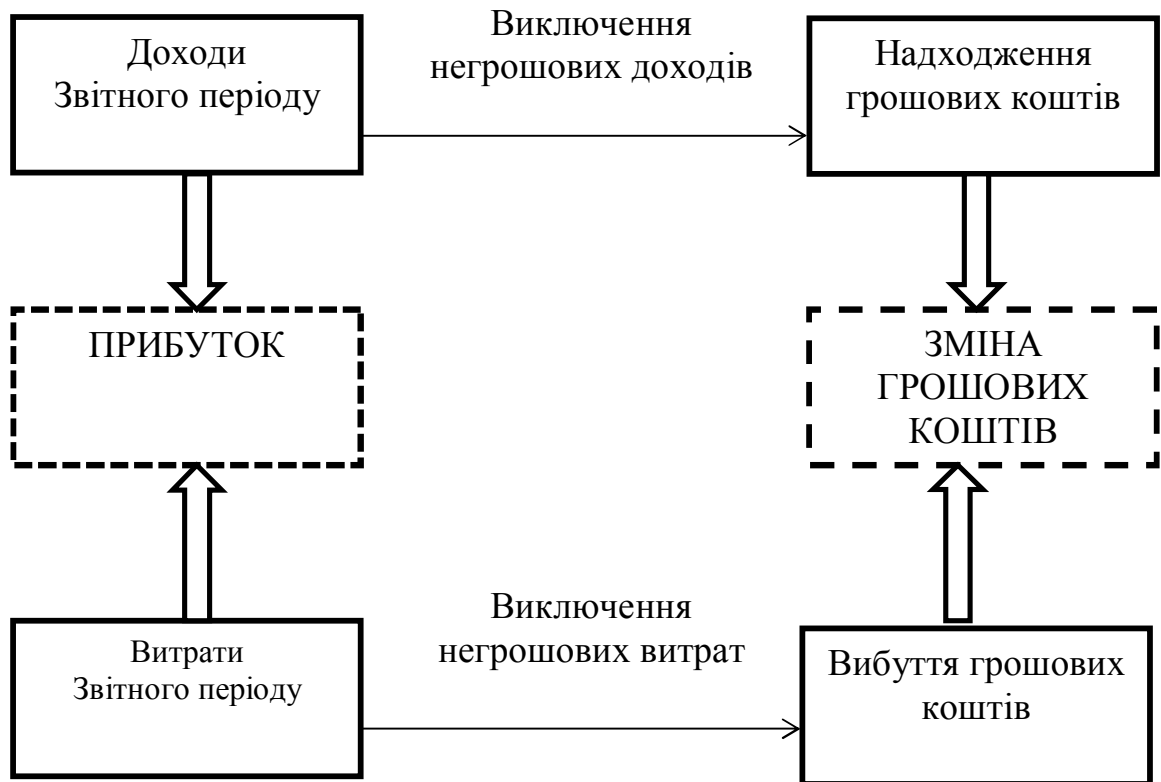

Рис. 3.3. Прямий спосіб визначення грошового потоку [59, с. 469]

Перевагою прямого способу є те, що він дозволяє оцінити загальні суми надходження та витрачання грошових коштів підприємства, виявити ті статті, які формують найбільші надходження та витрачання грошових коштів у розрізі трьох видів діяльності. Інформація, отримана прямим способом, використовується для прогнозування грошових потоків.

Аналіз структури позитивного грошового потоку здійснюється за кожним джерелом надходження грошових коштів (від продажу продукції, необоротних активів тощо), відповідно негативного потоку за напрямками використання (оплата придбаних товарів, робіт, послуг, необоротних активів виплати працівникам тощо).

Аналіз руху та структури грошових коштів прямим способом ТОВ «Сітімед-Тернопіль» за 2014-2015 рр. наведено в табл. 3.1.

Отже, у 2015 році у порівнянні з 2014 роком відбулося значне зростання надходження грошових коштів (на 45550 тис. грн. або на 43,3%). Це зумовлено

Таблиця 3.1

Аналіз руху та структури грошових коштів прямим способом ТОВ «Сітімед-Тернопіль» за 2014-2015 роки

Стаття	Код рядка	2014 р.	Питома вага, %	2015 р.	Питома вага, %	Відхилення		Пунктів структури
						Абсолютне, грн.	Відносне, %	
1	2	4		3				
Залишок коштів на початок періоду		1188	X	97	X	-1091	X	X
Надходження від:		105189	100,00	150739	100,00	45550	43,30	X
Реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3000	17208	15,00	34794	23,08	17586	у 1,02 рази	8,08
Цільового фінансування	3010	857	5,00	987	0,65	130	15,17	-4,35
Надходження авансів від покупців і замовників	3015	69035	65,00	97170	64,46	28135	40,75	-0,54
Надходження від повернення авансів	3020	532	0,50	1284	0,85	752	у 1,41 рази	0,35
Надходження від операційної оренди	3040	2538	2,00	2107	1,40	-431	-16,98	-0,60
Інші надходження	3095	1071	1,00	1675	1,11	604	56,40	0,11
Надходження від реалізації необоротних активів	3205	878	0,80	1154	0,77	276	31,44	-0,03
Отримання позик	3305	13070	10,70	11568	7,67	-1502	-11,49	-3,03
Витрачено всього, в т. ч.:		106280	100,00	149213	100,00	42933	40,40	X
Товарів (робіт, послуг)	3100	11210	10,55	17143	11,49	5933	52,93	0,94
Праці	3105	29894	28,13	31988	21,44	2094	7,00	-6,69
Відрахувань на соціальні заходи	3110	14434	13,58	16041	10,75	1607	11,13	-2,83
Зобов'язань з податків і зборів	3115	4763	4,48	15830	10,61	11067	у 2,32 рази	6,13
Витрачання на оплату авансів	3135	39992	37,63	53483	35,84	13491	33,73	-1,79
Витрачання на оплату повернення авансів	3140	142	0,13	94	0,06	-48	-33,80	-0,07
Інші витрачання	3190	3652	3,44	4155	2,78	503	13,77	-0,65
Погашення позик	3350	190	0,18	7017	4,70	6827	у 35 разів	4,52
Інші платежі	3390	1903	1,79	955	0,64	-948	-49,82	-1,15
Витрачання на надання позик	3275	100	0,09	2507	1,68	2407	у 24 рази	X
Чистий грошовий потік	3400	-1091	X	1526	X	435	-39,87	X
Залишок коштів на початок року	3405	1188	X	97	X	-1091	-91,84	X
Залишок коштів на кінець року	3415	97	X	1623	X	1526	у 15 разів	X

зростанням надходжень від покупців і замовників за продукцію (на 17586 тис. грн.), а також від надходжень авансів від покупців і замовників (на 28135 тис. грн. або 40,75%), а також від надходжень грошових коштів від реалізації необоротних активів (на 276 тис. грн. або 31,44%). Негативним явищем є значне зменшення надходжень грошових коштів від операційної оренди (на 431 тис. грн. або 16,98%). Позитивною є тенденція щодо отриманих позик, які у 2015 році зменшилися на 1502 тис. грн. або 11,49%.

Виплати грошових коштів за 2015 рік зросли як і надходження грошових коштів. Так, загальна сума виплат у 2015 році зросла на 42933 тис. грн. або на 40,4%. Слід відмітити значне підвищення виплат за податками та платежами (на 11067 тис. грн. або у 2,32 рази), а також виплати авансів (на 13491 тис. грн. або на 33,73%), погашення позик (на 6827 тис. грн. або у 35 разів!), оплата за товари, роботи, послуги (на 5933 тис. грн. або 52,93%). У цілому, такі зміни викликали збільшення залишку грошових коштів на кінець періоду в сумі 1526 тис. грн., зокрема на 435 тис. грн. Не можна однозначно відповісти чи є така тенденція позитивною: значний залишок грошових коштів свідчить про неефективність управління фінансовими ресурсами при наявності кредиторської заборгованості. Негативним явищем є зменшення на 6,69 пункти частки виплат працівникам у загальній структурі виплат грошових коштів.

Також постає питання доцільності отримання позик і кредитів, враховуючи значний залишок грошових коштів на кінець 2015 року.

Аналіз грошового потоку прямим способом у розрізі окремих видів діяльності ТОВ «Сітімед-Тернопіль» за 2015 рік наведено в табл. 3.2.

Таким чином, найбільша сума грошових коштів була отримана в результаті операційної діяльності (138017 тис. грн.). Найбільші надходження грошових коштів спостерігаються від авансів покупців – 97170 тис. грн. (70,40%). 38,55% витрат грошових коштів припадає на сплату авансів за придбані матеріали, виплати працівникам підприємствасклали31988 тис. грн. (23,06%). Щодо інвестиційної діяльності, то надходження складають грошові кошти від реалізації необоротних активів (1154 тис. грн.), а виплати пов'язані з

витрачанням на надання позик (2507 тис. грн.) Фінансова діяльність підприємства пов'язана з отриманням позик банку та виплатами таких позик разом з відсотками.

Непрямий спосіб базується на твердженні, що активи повинні дорівнювати сумі зобов'язань і власного капіталу (складовою якого є прибуток), і полягає у коригуванні суми прибутку на величину зміни поточних активів, зобов'язань та інших балансових рахунків (рис. 3.4).

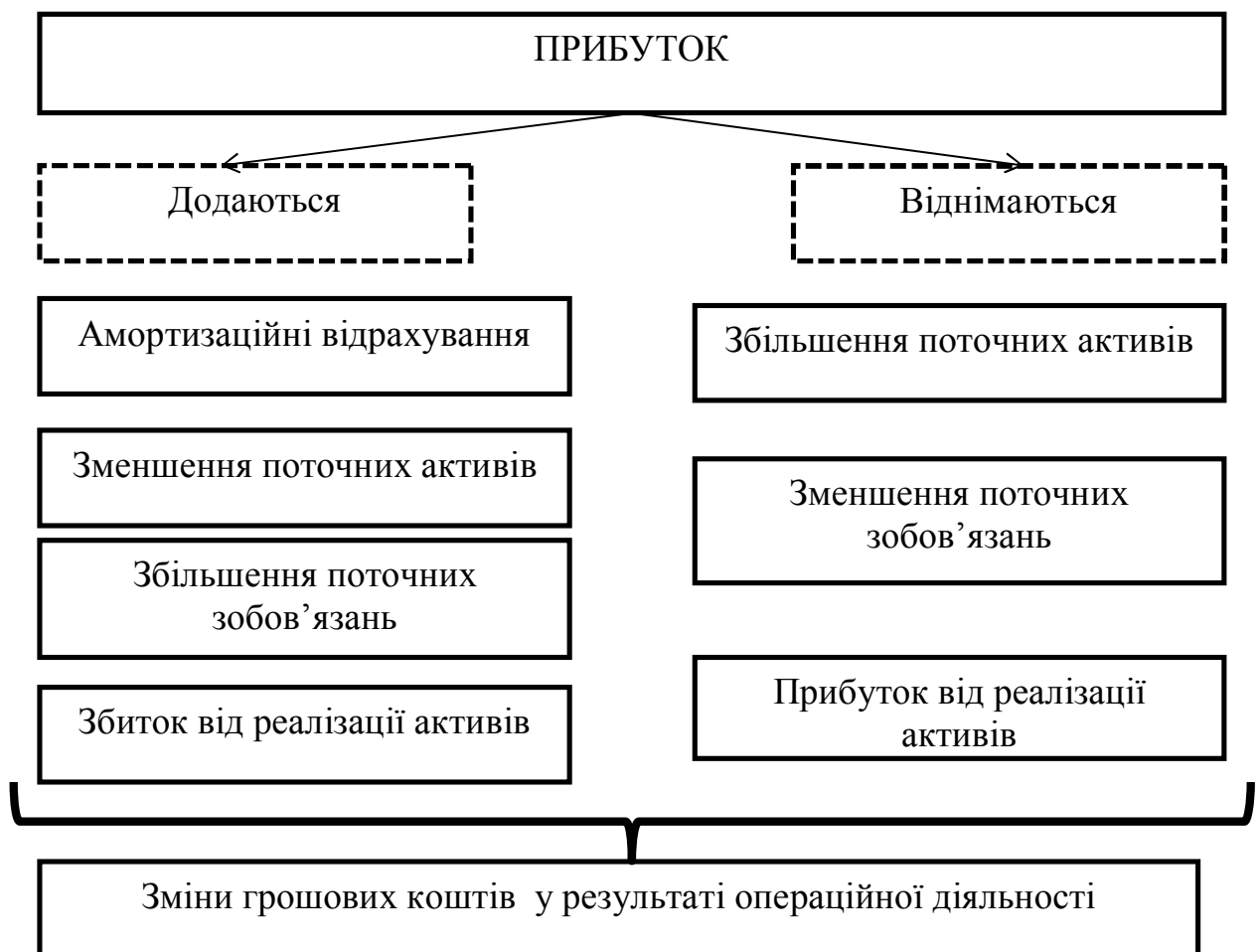

Рис.3.4. Непрямий спосіб визначення потоку грошових коштів

Перевагою непрямого способу є те, що він дозволяє провести оцінку грошових потоків лише на основі Звітності та пов'язати отриманий фінансовий результат і зміни грошових коштів за період, а також здійснити розрахунок показників зміни грошових коштів від операційної, інвестиційної, фінансової діяльності, практично не використовуючи дані аналітичного обліку [59, с. 469].

Для виявлення причин відхилення залишку грошових коштів (чистого лишку грошових коштів) від чистого фінансового результату, отриманих підприємством за один і той самий період, важливо аналізувати не тільки грошові потоки як такі, але й їх взаємозв'язок з фінансовим результатом, що залишається у розпорядженні підприємства.

Важливим етапом аналізу руху грошових коштів є вивчення показників, які дозволяють встановити позитивні та негативні тенденції і відображають якість управління грошовими потоками, а також розробити необхідні заходи для оптимізації управлінських рішень [17, с. 193].

Для оцінки ефективності використання грошових коштів здійснюється порівняння грошових потоків підприємства з отриманим фінансовим результатом (визначення показників рентабельності) (табл. 3.3).

Показники рентабельності грошових потоків можна розраховувати для кожного виду діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової) шляхом розрахунку відношення відповідного фінансового результату до аналогічного позитивного грошового потоку.

Наведені вище коефіцієнти доцільно аналізувати в динаміці, обчислюючи абсолютні та відносні відхилення.

Необхідно враховувати, що збільшення показників рентабельності залишку грошових коштів за рахунок його зменшення не є однозначно позитивним результатом. Підвищення рентабельності грошових коштів таким шляхом може негативно вплинути на здатність підприємства розраховатися за своїми зобов'язаннями. У зв'язку з цим, при оцінці ефективності використання грошових коштів на підставі показників рентабельності залишку грошових коштів необхідно одночасно враховувати структуру активів підприємства. Ефективним можна визнати використання грошових коштів, якщо частка активів підприємства у грошовій формі відповідає поточним потребам у них.

Одночасно зниження рентабельності витрачених грошових коштів слід розглядати одночасно як негативний результат поточної діяльності підприємства за наступних умов:

- якщо така тенденція викликана збільшенням виплат, які забезпеч йому прибуток у майбутньому;
- якщо відбулося збільшення надходження грошових коштів в господарських операцій, фінансовий результат за якими визнано у попередні Звітні періоди [26, с. 51]:

Фінансовий стан підприємств визнається стійким, якщо забезпечується збалансованість надходження грошових коштів і їх виплат, яка визначається через коефіцієнт достатності чистого грошового доходу. Його оптимальне значення дорівнює одиниці. Це свідчить про те, що у звітному періоді грошових коштів надходило стільки, скільки їх потрібно було для здійснення виплат [17, с. 194].

Якщо показник більше за одиницю, то це свідчить про перевищення надходження грошових коштів над їх виплатою, а отже, про можливе неефективне використання даного виду активів підприємства, особливо, якщо це перевищення має тривалий характер. Якщо рівень достатності надходження грошових коштів менше одиниці, це також свідчить про незбалансованість грошових потоків підприємства у досліджуваній період часу. Однак таку ситуацію не можна оцінювати однозначно як незадовільну. При недостатності надходження грошових коштів виплати проводяться за рахунок раніше накопиченого залишку (початкового залишку грошовій коштів), що може й не мати негативних наслідків у короткостроковому, періоді. Такий стан може погіршити результати діяльності підприємства в майбутньому, якщо перевищення виплат над надходженнями грошових коштів буде зберігатися і призведе до їх дефіциту. Тому, якщо виплати грошових коштів перевищують їх надходження (в короткостроковому періоді), а накопичений залишок грошових коштів зберігається у певній сумі, то грошові потоки підприємства можна оцінити позитивно.

На основі звітних даних, наведених у табл. 3.1, проаналізуємо достатність надходження грошових коштів та ефективність їх використання (табл. 3.3).

Аналіз достатності надходження грошових коштів та ефективності їх використання у ТОВ «Сітімед-Тернопіль» за 2014-2015 роки

№ з/п	Показники	Умовні позначення	2014 рік		2015 рік		Абсолютне відхилення
			Розрахунок	Результат, грн..	Розрахунок	Результат, грн.	
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Рівень достатності надходження грошових коштів	РД	105189/ 106280*100	98, 97	150739/ 149213*100	101,02	2,05
2	Рентабельність залишку грошових коштів, %	РЗ	21140 /599*100	3529, 22	21899 /48,5*100	45152, 58	41623, 36
3	Рентабельність витрачених грошових коштів, %	РВ	21140 /106280*100	19,89	21899 /149213*100	14,68	-5,21
4	Рентабельність грошових коштів отриманих, %	РН	21140 /105189*100	20,10	21899 /150739*100	14,53	-5,57
5	Рентабельність чистого грошового потоку, %	РГП	21140 /(105189- 106280)*100	-1937,6	21899 /(150739- 149213)*100	1435,06	3372,66
6	Коефіцієнт ефективності грошових потоків	КЕ	(105189- 106280)/ 106280	-0,0102	(150739- 149213)/ 149213	0,0103	0,0001

Результати аналізу достатності надходження грошових коштів та їх ефективності у ТОВ «Сітімед-Тернопіль» за 2014-2015 роки показують, що надходження грошових коштів у звітному періоді випереджали їх виплати, але рентабельність грошових коштів, що надійшли, та їх залишку значно нижча, ніж використаних.

З таблиці 3.3 видно, що сума прибутку, що припадає на 1 грн. грошових коштів, що знаходяться у розпорядженні підприємства в середньому протягом 2015 року становить 45152,58 грн. Рентабельність витрачених грошових коштів свідчить проте, сума прибутку, що припадає на 1 грн. грошових коштів, витрачених підприємством протягом 2015 року становить 14,68 грн., що на 5,1

пункта менше, у порівнянні з 2014 роком. Зменшилася також рентабельність отриманих грошових коштів з 20,11 грн. у 2014 році до 14,53 грн. у 2015 році. Рентабельність чистого грошового потоку значно зросла, та станом на 2015 рік сума прибутку на 1 грн. чистого грошового потоку становить 1435,06 грн. Зростання узагальнюючого показника рентабельності грошових потоків на 0,0001 пункти свідчить про прискорення оборотності грошових коштів.

Отже, для обґрунтованої оцінки руху грошових коштів підприємства та ефективності їх використання на основі звітної інформації потрібно відслідковувати тенденцію зміни відповідних показників за тривалий період часу.

3.2. Організація і методика проведення аудиту грошових коштів та їх еквівалентів

Більшість операцій, що здійснюються на підприємстві, пов'язані з рухом грошових коштів, проведенням розрахунків між підприємствами. Особливо це стосується готівки, яка має здатність швидко обертатись, у зв'язку з чим ступінь ризику розкрадань є дуже високим. Тому аудит операцій з рухом грошових коштів, а також їх еквівалентів є дуже важливими.

Аудит грошових коштів та їх еквівалентів дає можливість деталізувати зведені дані за джерелами їх надходження і витрачання, визначити доцільність витрачання, структуру й динаміку у витрачанні грошей, їх вплив на ефективність господарювання.

У своїй монографії І. І. Сахарцева зазначає, що «Метою аудиту операцій з грошовими коштами є отримання достатніх доказів впевненості в ефективності їх використання, достовірності відображення та розкриття інформації згідно з діючими принципами та твердженнями (якісними аспектами) подання фінансової Звітності, підтвердження фінансової еластичності та достатності вільних грошових коштів для подальшої безперервної діяльності підприємства» [72, с. 58].

На кожному підприємстві здійснюються операції з грошовими коштами, тому аудит грошових коштів необхідний для попередження та усунення різного роду зловживань і порушень. Здійснення перевірки грошових коштів важливе як під час аудиту фінансової Звітності, так і під час операційних перевірок.

Основною метою аудиту грошових коштів та їх еквівалентів є перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової Звітності суб'єкта господарювання в частині інформації щодо законності, достовірності, доцільності касових операцій, операцій на рахунках у банках, операцій коштів у дорозі, операцій з грошовими документами, операцій з еквівалентами грошових коштів в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) тощо.

Основними завданнями аудиту операцій з грошовими коштами та їх еквівалентами є:

- перевірка стану збереження готівки в касі, дотримання правил її обліку і витрачання;
- вивчення законності і доцільності проведення операцій з грошовими коштами та грошовими документами, своєчасності і повноти оприбуткування та витрачання грошових коштів;
- перевірка законності відкриття підприємством рахунків у банку, своєчасності одержання і обробки виписок банку по всіх відкритих рахунках; стану грошових коштів на рахунках на день аудиту за даними виписок банку і за балансом підприємства; чи не допускались зловживання при проведенні розрахунків через банк з метою привласнення коштів;
- вивчення законності операцій з дебіторською заборгованістю та реальності її відображення; правильності використання підзвітних сум і своєчасності надання звітів про використання коштів особами, законність і доцільність здійснення витрат через підзвітних осіб, можливість їх проведення за безготівковими розрахунками, реальності претензійних сум;

- перевірка правильності документального оформлення операцій з грошовими коштами та їх еквівалентами та відображення цих операцій в обліку і Звітності;
- оцінка стану синтетичного та аналітичного обліку коштів та їх еквівалентів на підприємстві, яке перевіряється; якості відображення господарських операцій в бухгалтерському обліку, облікових регістрах та Звітності;
- перевірка дотримання підприємством законодавства по операціях, пов'язаних із рухом грошових коштів та їх еквівалентів [2, с. 303].

Виходячи з мети та основних завдань під час проведення дослідження операцій з грошовими коштами та їх еквівалентами, формуються наступні об'єкти аудиторської перевірки (рис. 3.5).

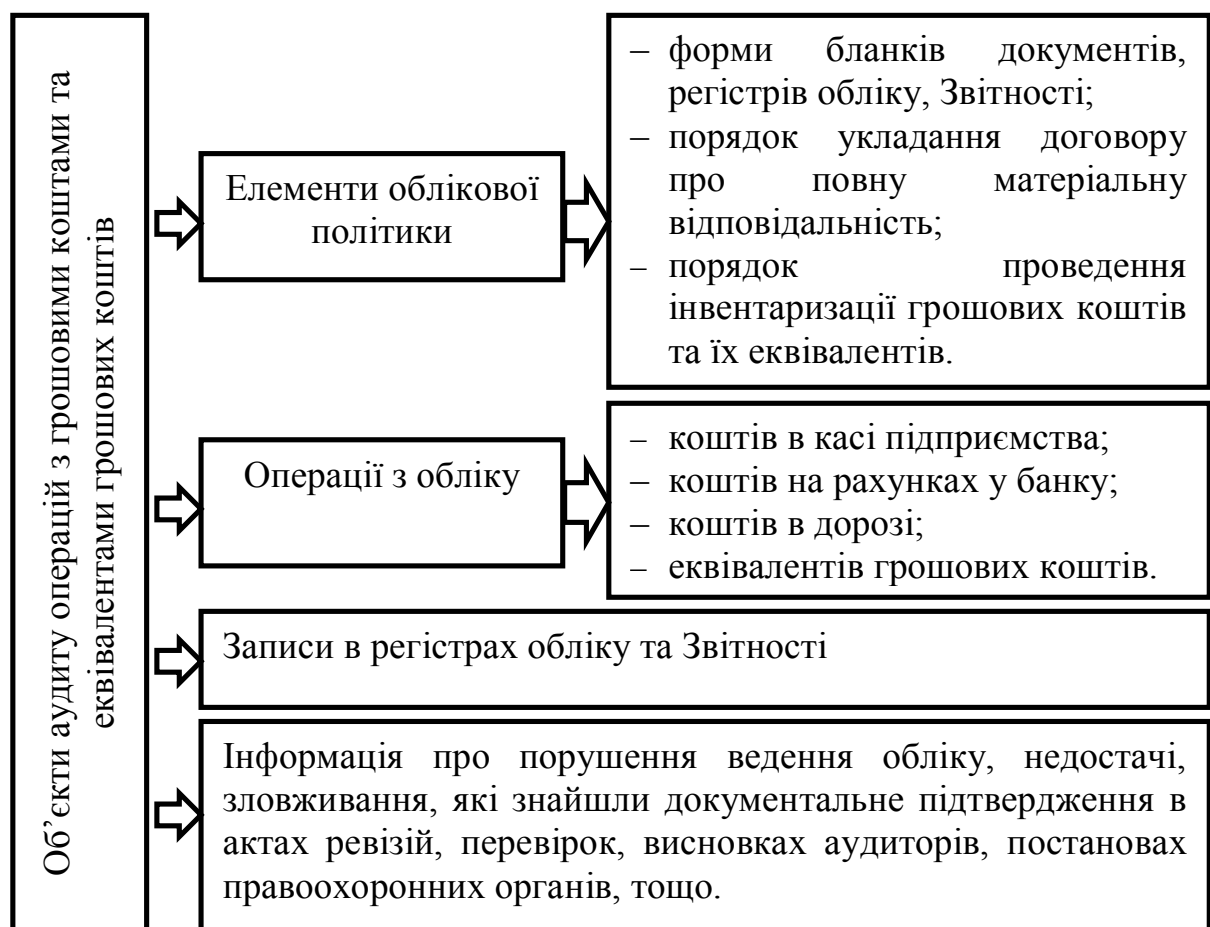

Рис. 3.5. Об'єкти аудиту грошових коштів та еквівалентів грошових коштів [3, с. 280].

Об'єкти аудиту операцій з грошовими коштами та їх еквівалентами згідно Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств згруповані у табл. 3.4.

У фінансовій Звітності об'єкти аудиту грошових коштів та їх еквівалентів відображені у формі річної фінансової звітності № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» у активі, II розділ «Оборотні активи» рядком 1165 «Грошові кошти та їх еквіваленти» у національній та іноземній валюті. У формі річної фінансової звітності № 3 «Звіт про рух грошових коштів» вказується інформація щодо руху грошових коштів у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності за звітний і попередній періоди. У формі річної фінансової звітності № 5 «Примітки до річної фінансової Звітності» наведена загальна сума грошових коштів на кінець періоду, яка вказана у формі № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», розшифрована у розділі VI «Грошові кошти»: каса, поточний рахунок у банку, інші рахунки у банку, грошові кошти в дорозі, еквіваленти грошових коштів.

Таблиця 3.4

Об'єкти аудиту операцій з готівковими коштами та їх еквівалентами згідно Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств

Найменування	Шифр рахунку
Грошові кошти та їх еквіваленти	
У національній валюті	301 «Готівка в національній валюті» 311 «Поточні рахунки в національній валюті» 313 «Інші рахунки у банку в національній валюті» 331 «Грошові документи в національній валюті» 333 «Грошові документи в дорозі в національній валюті»
У іноземній валюті	302 «Готівка в іноземній валюті» 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті» 314 «Інші рахунки у банку в іноземній валюті» 332 «Грошові документи в іноземній валюті» 334 «Грошові документи в дорозі в іноземній валюті» 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті»
Еквіваленти грошових коштів	351 «Еквіваленти грошових коштів»

Джерелами інформації для аудиту грошових коштів та їх еквівалентів є:

1. Первинні документи з обліку грошових коштів та їх еквівалентів;
2. Облікові реєстри, що використовуються для відображення господарських операцій з обліку коштів та їх еквівалентів;
3. Акти та довідки попередній ревізій, аудиторські висновки та інша документація, що узагальнює результати контролю;
4. Головна книга;
5. Звітність.

Основними критеріями при аудиті грошових коштів та їх еквівалентів є наступні нормативні та законодавчі акти:

- Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову Звітність в Україні» № 996-XIV від 16.07.1999 р. (зі змінами та доповненнями);
- Закон України «Про аудиторську діяльність» № 3125-XII від 22.04.1993 р. (зі змінами та доповненнями);
- Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування і послуг» від 6 липня 1995 р. № 265/95-ВР (зі змінами та доповненнями);
- Постанова Правління НБУ «Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні» від 15 грудня 2004 р. № 637 (зі змінами та доповненнями);
- Постанова Правління НБУ «Про встановлення граничної суми готівкового розрахунку» від 9 лютого 2005 р. № 32 (зі змінами та доповненнями);
- Указ Президента України «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм по регулюванню обігу готівки» від 12 червня 1995 р. № 436/95 (зі змінами та доповненнями);
- Положення «Про інвентаризацію активів та зобов'язань», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 № 879р (зі змінами та доповненнями);

- Порядок визначення розміру збитків від крадіжок, недостач, знищення (псування) матеріальних цінностей, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 р. № 116 (зі змінами та доповненнями);
- Положення (стандарти) бухгалтерської Звітності;
- Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291(зі змінами та доповненнями).

Окрім того, аудитор зобов'язаний при проведенні аудиту грошових коштів та їх еквівалентів дотримуватись таких міжнародних стандартів аудиту:

- Міжнародний стандарт (МСА) 200 «Мета та загальні принципи аудиту фінансових Звітів», в якому визначаються мета й основні принципи аудиту фінансової Звітності, сутність специфіки аудиту та його функціональні положення;
- МСА 210 «Умови домовленості про аудиторську перевірку» вміщує порядок визначення завдань для проведення аудиту, процедури його укладення, зміст та структуру і додаток листа-зобов'язання;
- МСА 230 «Документація» вміщує: вступ, форму і зміст робочих документів, володіння ними та зберігання і утримання та право власності на них;
- МСА 300 «Планування» регламентує порядок організації та планування аудиторської діяльності;
- МСА 500 «Аудиторські докази» включає: вступ, достатні відповідні аудиторські докази, процедури для одержання аудиторських доказів, їх перевірку, спостереження, опитування та запит і підтвердження, а також обчислення і аналітичні процедури;
- МСА 700 «Аудиторський висновок про фінансову Звітність» включає: вступ, основні елементи аудиторського висновку, аудиторський висновок, його види, модифіковані висновки та форму їх складання [2, с. 304].

Таким чином, нормативна база для проведення аудиту грошових коштів та їх еквівалентів сформована відповідно до потреб ринкової економіки та з урахуванням міжнародних стандартів аудиту.

Зазначимо, що аудит грошових коштів та їх еквівалентів досить рідко висвітлюється у фахових виданнях. Хоча останнім часом і вийшла певна кількість публікацій, в яких приділялась увага аудиту даних активів підприємства, проте наявні прогалини в організації й методиці аудиту цієї ділянки облікової роботи.

Вважаємо, що аудит грошових коштів слід розпочинати з аудиту грошових коштів в касі підприємства, тобто готівки. Як показує аудиторська практика, власника дуже часто цікавить не стільки відповідність обліку грошових коштів та їх еквівалентів прийнятим стандартам, скільки законність та обґрунтованість витрачання коштів.

Аналізуючи методику аудиту коштів в касі підприємства, подану вченими-науковцями у наукових працях, нами здійснено узагальнення даних методик. Тому, аудит операцій з готівкою, рекомендуємо проводити в кілька етапів.

На підготовчому етапі аудиту готівкових операцій аудитор повинен розглянути загальні питання організації роботи каси на підприємстві:

- інтенсивність касових операцій;
- основні напрямки касових надходжень і видатків;
- кваліфікація і практичний досвід працівників, які забезпечують роботу каси на підприємстві;
- наявність договорів з касирами про повну матеріальну відповідальність;
- забезпеченість обліку касових операцій електронно-обчислювальною технікою;
- облаштування приміщення каси на підприємстві [4, с. 155].

Ретельне вивчення зазначених питань дасть змогу аудитору скласти думку про стан готівкових операцій на підприємстві, визначити вузькі місця в організації їх обліку і можливі напрямки порушень і помилок.

1. Перший етап аудиту готівкових операцій передбачає ініціювання проведення раптової ревізії каси з повним поаркушним перерахунком усіх грошових знаків та інших цінностей, що знаходяться у касі підприємства. При цьому слід скласти відомість інвентаризації каси та обов'язково зафіксувати результати раптової ревізії каси в робочих документах. Далі аудитор повинен вивчити питання своєчасності проведення інвентаризації каси, наявності випадків раптових інвентаризацій кас керівництвом підприємства [33, с. 120].

Інвентаризацію каси належить проводити не рідше одного разу на квартал, у строки, встановлені керівником підприємства. Раптові ревізії каси також необхідні і є важливим елементом внутрішнього контролю дотримання касової дисципліни. Для цього вивчаються накази керівника підприємства про проведення інвентаризації каси та визначення складу комісії, Звіти інвентаризаційної комісії та інвентаризаційні відомості.

2. Другим етапом є перевірка правильності заповнення касових документів та організації порядку ведення касових операцій. Насамперед, перевіряється правильність заповнення прибуткових та видаткових касових ордерів (неприпустимі будь-які виправлення, закреслювання тощо). Прибуткові та видаткові касові ордери повинні бути належно оформлені. Документи на видачу грошових коштів мають бути підписані керівником і головним бухгалтером підприємства або особами, ними уповноваженими [33, с. 121].

Прибуткові касові ордери і квитанції до них, а також видаткові касові ордери мають бути заповнені таким чином, щоб забезпечувалось збереження цих записів протягом терміну зберігання документів.

Слід уважно перевірити використання бланків прибуткових касових ордерів, їх облік та зберігання. Аудитор перевіряє наявність та порядок ведення журналу реєстрації прибуткових та видаткових касових документів, обов'язково звіряє його дані з записами у касовій книзі. Перевіряючи порядок ведення касової книги, необхідно впевнитися, що підприємство має тільки одну касову книгу, яка має бути пронумерована, прошнурована і опечатана сургучною або мастиковою печаткою. Кількість аркушів у касовій книзі

повинна бути засвідчена підписами керівника і головного бухгалтера. Підчистки та невмотивовані виправлення в касовій книзі забороняються.

3. Перевірка операцій з видачі готівки з каси проводиться на третьому етапі аудиту.

Аудитору доцільно встановити, на які цілі підприємство отримувало і видавало готівку, адже замовників аудиту цікавлять напрямки, обсяги та доцільність витрачання готівкових коштів. Для цього вивчаються корінці чекової книжки на отримання готівки, виписки банку тощо.

Велику увагу необхідно приділити операціям з видачі готівки для розрахунків з іншими підприємствами та з виплати заробітної плати з готівкової виручки або інших грошових надходжень підприємства при встановленні фактів наявності у підприємства податкової заборгованості [4, с. 155].

4. Четвертий етап передбачає перевірку повноти оприбуткування готівки в касі підприємства. Необхідно визначити, чи повністю і своєчасно підприємство оприбутковує готівку, яка надходить з різних джерел: за реалізовану продукцію (роботи, послуги); одержання грошей з розрахункового рахунку; невикористані підзвітні суми; депоновану заробітну плату тощо [2, с. 310].

З цією метою аудитор звіряє дані прибуткових касових ордерів та касової книги:

- з даними відомості про реалізацію продукції, відвантажувальних документів та видаткових накладних (актів виконаних робіт (послуг), рахунків-фактур) тощо;
- корінцями грошової чекової книжки підприємства та банківськими виписками, відповідним журналом-ордером та відомістю до нього;
- Звітів про використання коштів, наданих на відрядження та у підзвіт;
- платіжних відомостей на отримання заробітної плати.

5. На п'ятому етапі аудитор перевіряє додержання підприємством встановленого ліміту залишку готівки в касі. Перевіряється Розрахунок

встановлення ліміту залишку готівки в касі, обґрунтованість його визначення, Наказ (розпорядження) про затвердження ліміту каси, касова книга тощо на предмет виявлення перевищення встановленого ліміту [88, с. 175].

6. На шостому етапі перевіряється дотримання порядку дотримання вимог законодавства щодо граничної суми готівкового розрахунку підприємства – замовника аудиту з його контрагентами. Гранична сума такого розрахунку щороку встановлюється Постановою Правління Національного банку України [4, с. 160].

7. Останнім, етапом перевірки є зіставлення даних первинних, аналітичних і синтетичних облікових документів з даними, відображеними у Звітності підприємства, з метою встановлення їх повноти, точності, достовірності, взаємоузгодженості та відповідності вимогам законодавства і внутрішнім нормативам [2, с. 315].

Аудиторська практика доводить, що найбільш типовими порушеннями у сфері готівкового обігу є такі:

- приміщення каси дуже рідко відповідає усім законодавчо встановленим вимогам, недотримання вимог законодавства щодо порядку укладання договорів про повну матеріальну відповідальність з касирами;
- інвентаризації каси у більшості випадків мають формальний характер. За таких умов порушуються такі основні принципи проведення інвентаризації, як: раптовість, обов'язковість проведення, періодичність. Все це призводить до зниження контрольних функцій інвентаризації;
- підприємства порушують вимоги щодо оформлення первинних касових документів. У більшості видаткових касових ордерів відсутні паспортні дані особи, що отримує готівкові кошти; відсутність всіх необхідних підписів; не зазначається кореспонденція рахунків у касових документах. Зазначені порушення призводять до погіршення стану контролю за порядком здійснення касових операцій та можуть викликати зловживання;
- при розрахунках готівкою з іншими підприємствами (підприємцями) досить часто зустрічаються випадки, коли господарюючі суб'єкти вважають, що

встановлене законодавством обмеження не поширюється на розрахунки з приватними підприємцями. Крім того, нерідкими є випадки коли розрахунок здійснюється з одним підприємством (підприємцем) в один день, але за різними платіжними документами, загальна сума за якими перевищує встановлене обмеження;

- розрахунок встановленого ліміту залишку готівки в касі здійснюється з порушенням встановленого порядку його розрахунку. Доволі часто підприємства зазначають необхідний їм розмір ліміту залишку готівки в касі за власним бажанням, не беручи до уваги такі показники як середньоденні надходження та середньоденні витрачання готівки;
- незастосування реєстраторів розрахунків операцій під час приймання готівкових коштів за продукцію невідчуженого виробництва. Законодавством дозволено не використовувати реєстратори розрахункових операцій лише у випадках реалізації продукції (робіт, послуг) власного виробництва [2, с. 317].

У практичній діяльності при проведенні розрахунків допускаються порушення і зловживання. Операції на рахунках у банку підлягають суцільній перевірці. На їх виявлення, попередження та відображення в аудиторському висновку спрямована аудиторська перевірка.

Перш за все аудитор звіряє залишки коштів, відображених у виписках банку за відповідними рахунками, із залишками готівкових коштів, що значаться за обліковими даними. Однак рівність залишків не гарантує тотожності оборотів за виписками банку і за балансовим рахунком, оскільки при обробці виписок може бути допущено навмисне зменшення оборотів за дебетом і кредитом рахунка на однакову суму з метою приховання зловживань. Тому слід перевірити відповідність оборотів за дебетом і кредитом рахунка за виписками банку за кожний місяць із даними оборотів за обліковими реєстрами. Важливо також перевірити повноту і достовірність банківських виписок і прикладених до них документів (повноту банківських виписок встановлюють за їхньою нумерацією за сторінками і перенесенням залишку

коштів на рахунку). Залишок коштів на кінець періоду в попередній виписці банку за рахунком має дорівнювати залишку коштів на початок періоду в наступній виписці. Правильність виписки визначають шляхом перевірки всіх її реквізитів. Якщо у виписці буде встановлено необумовлені виправлення або підчищення, закреслення, то необхідно провести зустрічну перевірку даних виписки із записами у першому примірнику особового рахунка, що знаходиться в установі банку. У випадку відсутності окремих виписок слід також звернутися до установи банку. Результати перевірки аудитор відображає у своєму робочому документі [88, с. 185].

Крім того, слід впевнитися, що всі здійснені через банк розрахункові операції є реальними і підтверджені відповідними справжніми документами.

Інколи їх підробляють або прикладають не повністю, що дає можливість, застосовуючи неправильну кореспонденцію рахунків, приховувати в обліку зловживання на значні суми. У разі виникнення сумнівів у наявності та достовірності документів (відсутність банківського штампа, виправлення перерахованих сум, найменування одержувача готівки, дати здійснення розрахункових операцій) необхідно провести зустрічну перевірку платіжних документів, що зберігаються у справах підприємства, із платіжними документами банку. Одночасно з'ясовують правильність кореспонденції рахунків і записів у облікових регістрах, бо деколи зловживання можуть бути приховані шляхом складання неправильних бухгалтерських записів, не підтверджених документами, а також сторнувальних записів без документальних підтверджень і без дійсної потреби або неправильним підрахунком чи перенесенням підсумків з одної сторінки регістру на іншу [33, с. 130].

Також аудитором повинна бути здійснена перевірка відповідності даних готівкових коштів на поточному рахунку, Головній книзі та журналу № 1 та відображена в робочому документі (табл. 3.5).

Робочий документ із перевірки залишків грошових коштів на рахунку
311 «Поточні рахунки в національній валюті», Головній книзі та журналі №1

Зміст запису	Дані журналу №1	Дані Головної книги	За даними рахунку 311	За даними аудиторської перевірки	Відхилення
Залишки грошових коштів по рахунку 311 «Поточні рахунки в національній валюті»	.....	.....	.....	.....	-

У випадку відхилень, встановлених при перевірці розрахункових операцій на поточних рахунках банку та підприємства, аудитор повинен зробити необхідні висновки.

Обов'язком аудитора є також перевірка правильності та обґрунтованості перерахування готівки за товарно-матеріальні цінності, для чого порівнюють суми, вказані в платіжних документах, із даними виписки банку і записами на рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» або на рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» [2, с. 320].

При цьому за документами по оприбуткуванню запасів перевіряють їх повноту і правильність оприбуткування. Якщо є сумніви в справжності документів чи достовірності операцій, необхідно провести зустрічну перевірку їх у постачальників продукції.

Перевіряючи видаткові банківські документи, необхідно групувати в окремій відомості всі оплачені штрафи, неустойки та інші платежі, пов'язані з порушенням договірних умов, що дасть змогу потім перевірити повноту відображення їх на відповідних рахунках, і вжиті підприємством заходи щодо відшкодування за рахунок винних осіб суми заподіяної шкоди.

Перевіркою правильності банківських документів встановлюють, чи не допускалося неправильне перерахування авансів і платежів за безтоварними рахунками або оплата інших організацій, які не мають відношення до підприємства, що перевіряється [88, с. 183].

Під час аудиту операцій за акредитивами слід звірити залишки сум і обороти за виписками банку із записами в регістрах бухгалтерського обліку. Одноразово з'ясувати причини, які зумовили розрахунки за акредитивною формою, чи передбачена ця форма розрахунків договором або чи може вона застосовується як санкція з боку постачальників за несвоєчасні платежі. Потім перевіряють повноту і своєчасність використання і повернення невикористаних акредитивів, а також повноту оприбуткування матеріальних цінностей, які надійшли від постачальників.

Операції з лімітованими і не лімітованими чековими книжками перевіряються з погляду їх правильності, характеру і повноти оплати. З'ясовують, чи не проводилась оплата лімітованими чеками видатків, які не включаються в авансові Звіти підзвітних осіб як здійснені готівкою.

Після встановлення подібних фактів потрібно визначити розмір завданого підприємству збитку і винних осіб. Слід також перевірити, чи збігається залишок за книжкою лімітованих чеків, відображений на корінці останнього використаного чека, із залишком на дату перевірки за рахунком 313 «Інші рахунки у банку в національній валюті», а також із залишком за випискою банку. Це пояснюється тим, що видані з лімітованих книжок чеки не були до кінця місяця пред'явлені одержувачами у банк до оплати.

Об'єктом аудиту можуть бути також операції з переказами готівки з рахунка у банку на рахунки в інші банки, тому що вони пов'язані з передачею готівки підставним особам, з крадіжками коштів [4, с. 175].

Здійснюючи перевірку розрахункових операцій на рахунку 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті», слід встановити, чи відповідають залишки коштів, відображені у виписці банку, залишку коштів, який значиться за обліком; повноту і достовірність банківських виписок і прикладених до них документів; правильність операцій і справжність банківських виписок і первинних документів, правильність кореспонденції рахунків за операціями на поточних рахунках в іноземній валюті й записів у облікових регістрах. Особливу увагу

звертають на повноту зарахування на транзитні валютні рахунки валютної виручки, що надійшла на адресу підприємства [4, с. 175].

Ретельно вивчають обґрунтованість списання грошей з рахунків підприємства у банках у дебет рахунків витрат, прибутків і збитків тощо.

Кожний випадок порушення кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку перевіряється за первинними документами для того, щоб з'ясувати, чи не призвело це до навмисного перекручення облікових і Звітних даних.

Під час перевірки розрахункових операцій за поточним рахунком в іноземній валюті слід врахувати, що суб'єкти господарювання можуть здійснювати скупку, обмін, продаж валюти за ліцензією Національного банку України в установленому законом порядку. По встановлених порушеннях аудитор повинен скласти робочий документ.

Готівковими документами, які знаходяться в касі, є поштові марки, марки державного мита, векселі, оплачені путівки в санаторії, будинки відпочинку тощо. Аудиторська перевірка готівкових документів починається з повної їх інвентаризації і складання відповідного акта. При аудиті слід встановити відповідність залишків даних аналітичного і синтетичного обліку з рахунка 33 «Інші кошти». За даними аналітичного обліку необхідно з'ясувати своєчасність і правильність оприбуткування готівкових документів у кількісному і вартісному виразі на рахунок 33 «Інші кошти» [4, с. 177].

Перевіркою операцій щодо придбання і видачі путівок у санаторії, будинки відпочинку тощо слід з'ясувати, за рахунок яких джерел вони були придбані, яку частину їхньої вартості не оплачують одержувачі, чи своєчасно й у повному обсязі надходить у касу готівка від одержувачів путівок, чи видають путівки працівникам за узгодженням з профспілковим комітетом, чи немає випадків видачі путівок особам, які не працюють на даному підприємстві. Крім того, слід встановити розмір недоплачених сум у касу підприємства, причини та осіб, винних у порушенні встановленого порядку видачі путівок та їх оплати. Перевірка готівкових документів повинна здійснюватись на першому етапі. Встановлення законності і обґрунтованості готівкових коштів у дорозі кожного

запису за рахунком 33 «Інші кошти» (субрахунок 333 «Грошові кошти в дорозі в національній валюті») і дебетом рахунків, призначених для обліку готівкових коштів. При цьому з'ясовують, чи немає серед сум у дорозі нестач готівки у касі або фактів привласнення цих сум окремими посадовими особами [88, с. 183].

При перевірці встановлюють тривалість перебування окремих сум коштів у дорозі, оприбуткування їх на початку наступного місяця на рахунок у банку.

На рахунку 333 «Грошові кошти в дорозі в національній валюті» враховується готівковий виторг від реалізації товарів, перевезений у банк через інкасаторів, пошту або Ощадбанк. Готівка, здана безпосередньо у банк, на вищезгаданому рахунку враховується тільки в тому випадку, коли вона здана у вечірню касу наприкінці останнього робочого дня, зарахована на рахунок підприємства у перший день наступного місяця [4, с. 178].

Основою записів зазначених операцій у дебет рахунка 333 «Грошові кошти в дорозі в національній валюті» є квитанції установ банку «Аваль», Ощадбанку, поштового відділення, копії супровідних відомостей про здавання виторгу інкасаторам банку, а у кредит – виписки банку.

Метою аудиту є перевірка повноти і своєчасності зарахування на рахунки у банках кожної суми виручки.

Для встановлення можливих зловживань за кожною сумою на рахунку 333 «Грошові кошти в дорозі в національній валюті» (з минулим терміном перерахування») дебет рахунка зіставляють з документами, що підтверджують відправлення готівки, а кредит – із випискою банку або прибутковим касовим ордером. У разі несвоєчасності чи неповноти зарахування готівки на рахунок у банку негайно повідомляють начальника контори зв'язку, адміністрації Ощадбанку і разом з ними встановлюють причини та винних осіб. Якщо у інкасаторських сумках виявляють нестачу чи надлишки готівки, перевіряють її у касових Звітах каси або роздрібних торговельних підприємствах. Якщо виторг здавав касир, то необхідно проводити інвентаризацію каси. Результати виводять з урахуванням виявлених у інкасаторській сумці розходжень сум

виручки. Якщо виручку здано магазином, у якому немає касира, то виправлення вносять у товарно-грошові Звіти [88, с. 185].

Однак дебетові чи кредитові залишки на рахунку 333 «Грошові кошти в дорозі в національній валюті» щодо кожної суми, зданої через інкасаторів, свідчать про те, що виправлення не зроблені й аудитор повинен такий факт врахувати при виведенні результатів інвентаризації каси або товарів.

У висновку аудитор зазначає виправлені записи за відповідний період і встановлює результат.

Наступним етапом повинна бути перевірка сальдо рахунка 333 на перше число кожного місяця. Необхідно з'ясувати, чи немає фактів віднесення на цей рахунок виручки, яка належить до перших чисел наступного за Звітним місяцем з метою дописування товарообороту. Результати вищевказаних перевірок аудитор повинен відобразити в робочому документі.

Отже, метою аудиту операцій з грошовими коштами є отримання достатніх доказів впевненості в ефективності їх використання, достовірності відображення та розкриття інформації згідно з діючими принципами та твердженнями подання фінансової Звітності, підтвердження достатності вільних грошових коштів для подальшої діяльності підприємства.

3.3. Методика аудиту Звіту про рух грошових коштів та напрями його удосконалення

Важливе місце при проведенні аудиту грошових коштів належить аудиту форми фінансової звітності № 3 «Звіт про рух грошових коштів», метою складання якої є надання користувачам інформації про зміни, що відбулися в грошових коштах підприємства та їх еквівалентах. Звіт надає можливість визначити, в результаті яких операцій здійснювався рух (надходження або вибуття) грошових коштів на підприємстві.

У результаті дослідження літератури з аудиту Звіту про рух грошових коштів, визначено, що в ході аудиту аудитор використовує різні специфічні

прийоми та способи аудиту: спостереження, опитування, анкетування, запит, порівняння, тестування, документальна перевірка, аналіз, узагальнення, що здійснюється суцільним або вибіркоким способом.

Слід зазначити, що при аудиті Звіту про рух грошових коштів, аудитор використовує три основні групи прийомів: прийоми документального контролю, розрахунково-аналітичні прийоми, прийоми фактичного контролю; – дані прийоми аудиту використовуються в певному порядку: перевірка Звітності за формою; перевірка Звітності за змістом; економічний аналіз показників. Правильно визначені та обрані прийоми та способи складають ефективну методику проведення аудиту.

Перед розглядом сучасного стану та розробкою пропозицій з удосконалення методики аудиту Звіту про рух грошових коштів необхідно визначити, що є джерелом інформації для здійснення його перевірки. Так, до джерел належать: баланс, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Звіт про власний капітал, примітки до фінансової Звітності, Головна книга, первинні документи за касовими і банківськими операціями з грошовими коштами, облікові реєстри поточного обліку операцій з грошовими коштами (відомості, книги); банківські виписки; договори, контракти, угоди, на підставі яких виконувалися платежі (надходження) грошових коштів; матеріали інвентаризації каси; відповіді на запит у банк, до постачальників, покупців, страхових компаній з підтвердження здійснених платежів грошовими коштами; робочі документи внутрішнього аудитора; інформація, отримана від керівництва підприємства-клієнта; дані із зовнішніх джерел про валютні курси тощо.

Основні показники форм фінансової Звітності, які є джерелами інформації та використовуються аудитором для перевірки статей Звіту про рух грошових коштів відображені у таблиці 3.6.

Використання показників фінансової Звітності при складанні Звіту про
рух грошових коштів

Форма Звітності	Номер рядку	Назва показників
1	2	3
Форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)»	1165	Гроші та їх еквіваленти
	1166	Готівка (додаткова стаття)
	1167	Рахунки у банках(додаткова стаття)
	1600	Короткострокові кредити банків
	1610	Поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями
	1615	Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги
	1620	Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом:
	1621	у тому числі з податку на прибуток
	1625	Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування
	1630	Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці
	1660	Поточні забезпечення
	1665	Доходи майбутніх періодів
	1690	Інші поточні зобов'язання
Форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»	2120	Інші операційні доходи
	2180	Інші операційні витрати
	2200	Дохід від участі в капіталі
	2220	Інші фінансові доходи
	2240	Інші доходи
	2255	Втрати від участі в капіталі
	2270	Інші витрати
	2350	Прибуток
	2355	Збиток
2515	Амортизація	

З таблиці 3.6 бачимо, що кількість інформації, яка міститься у фінансовій Звітності і є необхідної для аудиту Звіту про рух грошових коштів підприємства незначна. Інша інформація, необхідна для аудитора, формується на основі аналітичного обліку, в розрізі необхідних первинних документів за певними напрямками надходження або використання грошових коштів. Як бачимо, аудит Звіту про рух грошових коштів потребує деталізованих даних про операції з грошовими коштами, а також про операції з іншими активами та зобов'язаннями підприємства, використання яких впливає на стан і структуру грошових коштів. Для дослідження комплексної методики аудиту Звіту про

рух грошових коштів, яка забезпечила б логічну детальну перевірку даного Звіту, на рис. 3.6 наведено схему проведення такої перевірки.

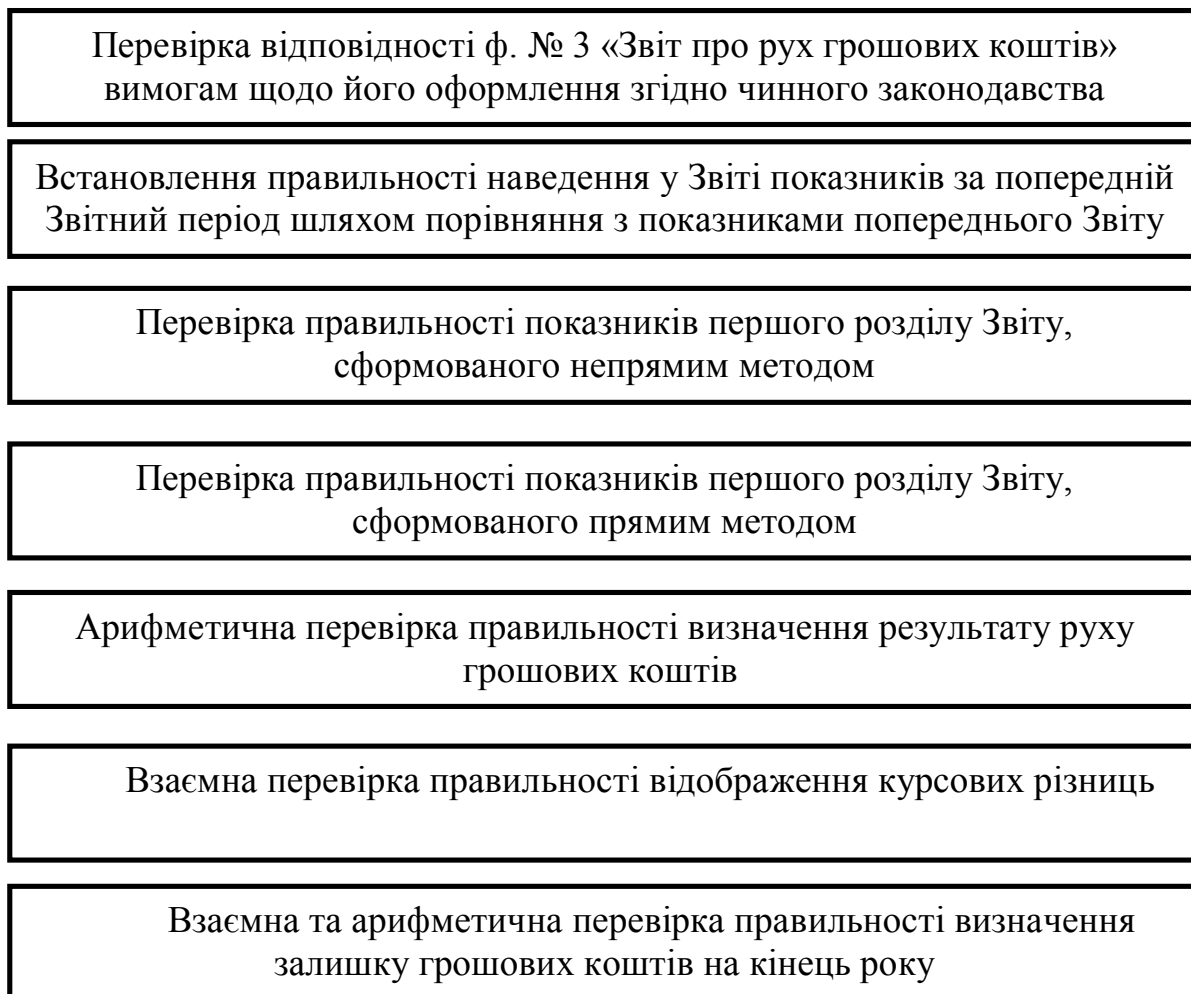

Рис. 3.6 Схема проведення аудиту Звіту про рух грошових коштів

Особливість Звіту про рух грошових коштів полягає у застосуванні двох методів складання Звіту про рух грошових коштів: непрямого методу складання Розділу з руху коштів у результаті операційної діяльності; прямого методу – для формування показників по розділах з руху коштів у результаті фінансової та інвестиційної діяльності. Ця особливість вимагає використання відповідних робочих документів. При прямому методі складання Звіту про рух грошових коштів аудитор на основі виписок банку та касових документів здійснює вибірку надходжень або витрачань грошових коштів за фінансовою та інвестиційною діяльністю. Для цього доцільно складати наступні аналітичні відомості (відповідно до обраного виду господарської діяльності) (табл. 3.7).

Відомість формування даних про рух грошових коштів за інвестиційною
(фінансовою) діяльністю

Дата	Сума, грн.		Призначення (відповідно до показників 2-3го розділу Звіту)
	Находження	Витрачання	
1	2	3	4
20.12.2016р.	20000.00		Надходження основного засобу
25.12.2016р.		5000.00	Реалізація необоротного активу

Дана відомість дозволяє аудитору систематизувати та згрупувати витрачання і надходження грошових коштів (у готівковій та безготівковій формах) за видами діяльності відповідно до показників ф. № 3 за аналітичними розрізами.

Основними завданнями аудитора при перевірці Звіту про рух грошових коштів є:

- перевірка наданого Звіту на арифметичну точність;
- перевірка правильності класифікації статей Звіту;
- перевірка узгодженості показників Звіту про рух грошових коштів з показниками інших форм фінансової Звітності [16, с. 27].

Відмітимо, що також аудитору слід зосередити увагу на:

- перевірці правильності перенесення з ф. № 2 показника – прибуток (збиток) від звичайної діяльності;
- встановленні правильності відображення руху грошових коштів, що відбувся в результаті однієї операції, яка об'єднує суми, що належать до різних видів діяльності, окремо за цими видами діяльності у відповідних підрозділах Звіту (наприклад, сплачені однією сумою відсотки за кредит і повернення самого кредиту мають бути відображені підприємством відповідно у складі операційної та фінансової діяльності);

- внутрішніх змінах у складі грошових коштів (надходження коштів у касу з банку, повернення готівки на банківський рахунок) і переконатися, що вони не включено до Звіту;
- недопущенні відображення у Звіті так званих негрошових операцій (бартерні операції, придбання основних засобів на умовах фінансового лізингу, перетворення зобов'язань на капітал тощо);
- правильності розрахунку відсотків за кредит, що необхідно сплатити;
- перевірці правильності визначення чистого руху коштів від операційної діяльності;
- перевірці правильності обчислення чистого руху коштів від інвестиційної діяльності;
- перевірці правильності відображення позик і розрахунку дивідендів;
- правильності визначення чистого руху коштів від фінансової діяльності;
- підтвердженні загальної суми руху грошових коштів за Звітний період за трьома видами діяльності;
- перевірці правильності перенесення і визначення розрахунковим шляхом сальдо грошових коштів на початок і кінець Звітного періоду;
- правильності визначення впливу зміни валютних курсів на залишок коштів;
- перевірці ведення поточного бухгалтерського обліку грошових коштів, правильності складання облікових регістрів синтетичного й аналітичного обліку;
- правильності перерахунку грошових коштів з іноземної валюти у національну;
- повноті відображення інформації про грошові кошти у Пояснювальній записці до Звітності;
- оцінці надійності системи внутрішнього контролю операцій з грошовими коштами [2, с. 325].

Перевірити і підтвердити Звіт про рух грошових коштів практично неможливо без вивчення самих операцій з грошовими коштами. Тому в процесі перевірки досліджується наступне:

- 1) правильність складання первинних документів за операціями з грошовими коштами (прибуткових та видаткових касових ордерів, платіжних доручень, платіжних вимог, чеків) та наявність на кожну операцію підтверджуючих документів;
  - 2) відповідність показників синтетичного та аналітичного обліку за рахунками грошових коштів;
  - 3) взаємоузгодженість та відповідність показників синтетичного обліку грошових коштів з даними Головної книги, оборотної відомості, Балансу, Звіту про рух грошових коштів;
  - 4) відповідність порядку використання контрольно-касових апаратів чинному законодавству та дотримання касової дисципліни;
  - 5) з'ясування того, скільки рахунків має підприємство і в яких банках їх відкрито;
- б) чи здійснює підприємство валютні операції [72, с. 57].
  - При перевірці Звіту слід також провести аналіз змін за статтями Балансу (різниці між сальдо на початок і сальдо на кінець Звітнього періоду), що були пов'язані з інвестиційною і фінансовою діяльністю з метою неврахування їх впливу при підрахунку змін відповідних статей (на дебіторську або кредиторську заборгованість, зміну запасів, необоротних активів тощо). Решта змін за балансовими статтями буде брати участь у коригуванні прибутку і відображатися в розділі Звіту «Рух грошових коштів у результаті операційної діяльності» [2, с. 326].

Якщо на підприємстві відсутні негрошові операції та операції інвестиційної і/або фінансової діяльності, перевірка Звіту зводиться до перевірки правильності перерахування змін за відповідними об'єктами до Звітньої форми. Якщо підприємство здійснює різні види діяльності, за допомогою простої вибірки за синтетичними рахунками, практично неможливо врахувати всі не грошові операції та операції інвестиційної та фінансової діяльності, які впливають на суму активів і зобов'язань. У зв'язку з цим при перевірці Звіту слід використовувати аналітичні таблиці та додаткові розрахунки. Таблиці необхідно поділяти на дві частини. В першій – «Аналіз статей бухгалтерського

Балансу»– слід відображати показники статей Балансу на початок і кінець звітнього періоду, а також їх зміну за звітний період в розрізі видів діяльності. Друга частина – «Підготовка Звіту про рух грошових коштів» є дещо зміненою формою Звіту, яка включає в себе рядки Звіту, за якими здійснювався рух грошових коштів. Тобто друга частина в результаті заповнення є пробною Звітною форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів», яка відповідає стандарту. В таблиці 3.8 наведено форму такої робочої таблиці.

– З тієї причини, що в Балансі в одному рядку можуть бути відображені активи, зобов'язання і капітал, зміна, яких була викликана як операційною, так і неопераційною діяльністю, робочу таблицю можна скласти шляхом перерахування в ній не рядків Балансу, а сальдо відповідних рахунків. При цьому, якщо заборгованості враховуються за видами діяльності (передбачено окремі субрахунки), то зміна за статтями заборгованості, пов'язаної з інвестиційною і фінансовою діяльністю, буде відображена за відповідним рядком Звіту [16, с. 28].

Щоб не уникнути впливу операцій, непов'язаних з рухом грошових коштів, на зміну показників Балансу, потрібно враховувати такі операції:

- 1) зміна запасів: внесення до статутного капіталу; витрати на капітальні вкладення, модернізацію необоротних активів; обмін оборотних активів на необоротні активи, фінансові інвестиції; виплата дивідендів запасами; погашення зобов'язань з фінансової оренди запасами; зміни, викликані виправленням помилок минулих років та ін.;
- 2) зміна дебіторської заборгованості: погашення заборгованості в результаті одержання необоротних активів і фінансових інвестицій; зміни викликані виправленням помилок минулих років та ін.;
- 3) зміна поточних зобов'язань: погашення зобов'язань шляхом передачі кредиту необоротних активів і фінансових інвестицій; зарахування внесків до капіталу; зміни, викликані виправленням помилок минулих років та ін.;

Таблиця 3. 8

Аналіз руху грошових з метою перевірки показників форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів»

Частина I. Аналіз статей бухгалтерського балансу												
№ з/п	Показники	На початок Звітнього року	На кінець Звітнього року	Зміна за Звітний період								
				Разом		В тому числі						
				Збільшення	Зменшення	Фінансові діяльності		Інвестиційної діяльності		Операційної діяльності		
1	2	3	4	5=4-3	6=4-3	7	8	9	10	11=5(6)-7(8)-9(10)	12=5(6)-7(8)-9(10)	
	Балансу (показники, за якими були зміни)											
	Звіту про фінансові результати (за необхідності)											
Частина II. Підготовка Звіту про рух грошових коштів												
№ з/п	Показники Звіту про рух грошових коштів				Збільшення доходу або надходження грошових коштів				Зменшення доходу або надходження грошових коштів			
	Рух грошових коштів в результаті операційної діяльності:											
	Разом											
	Рух грошових коштів в результаті операційної діяльності:											
	Рух грошових коштів в результаті інвестиційної діяльності:											
	разом											
	Рух грошових коштів в результаті інвестиційної діяльності:											
	Рух грошових коштів в результаті фінансової діяльності:											
	Разом											
	Рух грошових коштів в результаті фінансової діяльності:											

Примітка: Зміни в показниках внаслідок фінансової та інвестиційної діяльності аналізуються за відповідними рахунками Головної книги, провідних журналів і відомостей, даних первинних документів, як наведено в попередніх підпунктах

4) зміна необоротних активів: зарахування внесків до капіталу; передача як внеску до статутного капіталу іншого підприємства та ін.

Якщо поділ за субрахунками не проводиться, здійснюється детальний аналіз кожного рядка балансу на предмет визначення причин його зміни за звітний період.

При проведенні взаємозвірки показників форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів» з даними форми № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» аудиторю слід звірити відповідність показників розділу VI «Грошові кошти» форми № 5, а саме залишок грошових коштів в касі, на поточному рахунку, інших рахунках в банку (акредитив, чекові книжки, грошових коштів в дорозі та еквівалентів грошових коштів на кінець звітного періоду).

Також, під час перевірки, аудитор повинен враховувати і те, що під час складання Звіту про рух грошових коштів можливо було допущено помилки через неухважність, недбалість, непрофесійність. Такі відхилення повинні бути зазначити в аудиторському висновку. Таким чином, розглянемо які види помилок можуть зустрічатись під час складання звітності:

- помилкове включення до Звіту негрошових операцій: бартерні операції, надходження основних засобів на умовах фінансового лізингу, перетворення зобов'язань на власний капітал, придбання активів безпосередньо за рахунок позики банку (без надходження суми позики на рахунок підприємства), обмін власних акцій на акції іншого підприємства, дооцінка (уцінка) основних засобів, виплата дивідендів або погашення зобов'язань з фінансової оренди, здійснювані виробничими запасами, продукцією, товарами, зміни у складі активів (крім грошових коштів та їх еквівалентів) внаслідок виправлення помилок минулих років, витрачання оборотних активів на капітальні вкладення, модернізацію (реконструкцію) основних засобів тощо;
- неправильна ідентифікація потоку грошових коштів за видами діяльності (помилка у віднесенні господарських операцій до складу операційної, інвестиційної чи фінансової діяльності).

- неправильна ідентифікація потоку грошових коштів за статтями розділів звіту про рух грошових коштів (правильне віднесення господарської операції до складу того чи іншого виду діяльності, проте помилка у подальшому при визначенні статті, до якої потрапляє ця сума грошових коштів та їх еквівалентів);
- похибки, які виникають внаслідок помилок, допущених раніше в бухгалтерському обліку (скажімо, неправильно сформована стаття звіту про рух грошових коштів «Вплив змін валютних курсів на залишок коштів» внаслідок неправильного визначення доходів (втрат) від неопераційних та операційних курсових різниць тощо).
- арифметичні помилки.

Про всі помилки та недоліки щодо Звіту про рух грошових коштів, виявлені аудитором, повідомляється керівнику підприємства-клієнта у письмовому вигляді, а їх виправлення та рівень суттєвості безпосередньо впливають на вид аудиторського висновку, який буде складено за результатами перевірки. Усі помилки, виявлені за допомогою вказаної таблиці, висвітлюються у висновку аудитора з наступним визначенням їх впливу на достовірність звіту про рух грошових коштів, а також на зміст висновку аудитора.

Отже, аудит вимагає застосування обґрунтованої технології, яка б враховувала особливості об'єктів, які досліджуються, та дозволяє забезпечити неупереджену оцінку достовірності й повноти об'єкта дослідження. Це в повній мірі стосується аудиту звіту про рух грошових коштів, який нині вимагає науково розробленого методичного забезпечення. Для усунення проблемних питань аудиту Звіту про рух грошових коштів розроблено методику аудиту звіту про рух грошових коштів, яку представлено у вигляді послідовності дій аудитора під час перевірки Звіту про рух грошових коштів. Особливістю представленої методики є її базування на механізмі прямого та непрямого методів заповнення Звіту про рух грошових коштів, а також розробка робочих

документів аудитора, які забезпечують належний рівень аналітичності вибірок даних, необхідних для аудиту показників звіту про рух грошових коштів.

Висновки до розділу 3

1. Встановлено, що основною метою аналізу грошових потоків є виявлення рівня достатності формування грошових коштів, ефективності їх використання, а також збалансованості та синхронності позитивного і від'ємного грошових потоків підприємства. Вихідним моментом аналізу грошових потоків є аналіз результату зміни грошових коштів від операційної діяльності. Розрізняють два способи визначення потоку грошових коштів у результаті основної діяльності: прямий і непрямий.

2. Аналіз руху грошових коштів прямим способом в ТОВ «Сітімед-Тернопіль» показав, що в 2015 році у порівнянні з 2014 роком відбулося значне зростання надходження грошових коштів (на 45550 тис. грн. або на 43,3%). Це зумовлено зростанням надходжень від покупців і замовників за продукцію (на 17586 тис. грн.), а також від надходжень авансів від покупців і замовників (на 28135 тис. грн. або 40,75%), від надходжень грошових коштів від реалізації необоротних активів (на 276 тис. грн. або 31,44%). Негативним явищем є значне зменшення надходжень грошових коштів від операційної оренди (на 431 тис. грн. або 16,98%). Позитивною є тенденція щодо отриманих позик, які у 2015 році зменшилися на 1502 тис. грн. або 11,49%.

3. Досліджено аналіз руху негативного грошового потоку в ТОВ «Сітімед-Тернопіль». В результаті дослідження встановлено, що виплати грошових коштів за 2015 рік зросли як і надходження грошових коштів. Загальна сума виплат у 2015 році зросла на 42933 тис. грн. або на 40,4%. Відбулося значне підвищення виплат за податками та платежами (на 11067 тис. грн. або у 2,32 рази), а також виплат авансів (на 13491 тис. грн. або на 33,73%), погашення позик (на 6827 тис. грн. або у 35 разів!), оплата за товари, роботи, послуги (на 5933 тис. грн. або 52,93%). У цілому, такі зміни викликали

збільшення залишку грошових коштів на кінець періоду в сумі 1526 тис. грн., зокрема на 435 тис. грн. Не можна однозначно відповісти чи є така тенденція позитивною: значний залишок грошових коштів свідчить про неефективність управління фінансовими ресурсами при наявності кредиторської заборгованості. Негативним явищем є зменшення на 6,69 пункти частки виплат працівникам у загальній структурі виплат грошових коштів.

4. Розглянуто організацію і методику аудит Звіту про рух грошових коштів та визначено основні етапи аудиту, до яких віднесено: перевірку відповідності ф. № 3 «Звіт про рух грошових коштів» вимогам щодо його оформлення згідно чинного законодавства; встановлення правильності наведення у звіті показників за попередній звітний період шляхом порівняння з показниками попереднього звіту; перевірку правильності показників першого розділу звіту, сформованого непрямым методом; перевірку правильності показників першого розділу звіту, сформованого прямим методом; арифметичну перевірку правильності визначення результату руху грошових коштів; взаємну перевірку правильності відображення курсових різниць; взаємну та арифметичну перевірку правильності визначення залишку грошових коштів на кінець року.

ВИСНОВКИ

Проведені у роботі дослідження обліку, аудиту, аналізу грошових коштів підприємства дають змогу сформулювати наступні висновки і пропозиції:

1. Грошові кошти як економічна категорія можуть розглядатися з різних позицій щодо своєї ролі у господарській діяльності: в сукупності являють собою грошові потоки підприємства; використовуються як інструмент оцінки; виступають в ролі засобу платежу та заощадження; є ресурсом суб'єктів господарювання та результатом діяльності; обумовлюють поточний і майбутній фінансовий стан підприємства. Основною характеристикою, яка виділяє грошові кошти з-поміж інших оборотних активів і є базовою для точного їх визначення як окремої економічної категорії, є їхня ліквідність. Саме тому грошові кошти нами розглядаються як готівка в касі, електронні гроші, залишки коштів на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути використані господарюючим суб'єктом протягом будь-якого моменту часу для проведення розрахунків у процесі здійснення господарських операцій. Проміжне місце між грошовими коштами та фінансовими інвестиціями займають еквіваленти грошових коштів.

2. Фундаментальні ознаки класифікації грошових коштів (форма існування та вид валюти) слід доповнити двома допоміжними, що мають важливе значення при вирішенні окремих задач обліку, аналізу та аудиту: обмеженість у напрямках; місце зберігання. Класифікація грошових коштів за наведеними ознаками мають винятково важливе значення при аналізі фінансового стану підприємства, проведення інвентаризації та максимально раціонального відображення грошових коштів на рахунках бухгалтерського обліку.

3. Побудова ефективної системи обліку, аудиту, аналізу грошових коштів, як сукупності окремих елементів, які виконують роль організаційної, контрольної, інформаційної, забезпечувальної, аналітичної, рекомендаційної функцій, а також функцій кількісного відображення та якісної характеристики і

зворотного зв'язку, на підприємстві повинна відбуватися на засадах використання новітніх економічних розробок, які застосовуються у міжнародній практиці, та базуючись на вітчизняному досвіді, накопиченому за роки формування системи обліку в Україні. Ефективно побудована система бухгалтерського обліку, аудиту, аналізу грошових коштів, на наш погляд, повинна формуватися шляхом поєднання етапів та процесів бухгалтерського обліку, а також аудиту за їх здійсненням.

4. Фінансово-господарська діяльність суб'єкта господарювання безпосередньо залежить від правильної організації обліку грошових коштів, оскільки основу діяльності підприємства складають операції, які пов'язані з рухом грошових коштів. Досліджено, що в обліковій практиці ТОВ «Сітімед-Тернопіль» для обліку грошових коштів використовуються рахунки 30 «Каса», 31 «Рахунки в банках», 33 «Інші кошти». Побудова належної системи бухгалтерського обліку грошових коштів за національними стандартами передбачає правильність здійснення й відображення всіх етапів їх руху, починаючи з нормативно-правових вимог, заповнення первинних документів, узагальнення та систематизації інформації в регістрах і завершуючи складанням звітності.

5. Звіт про рух грошових коштів розкриває вплив різних операцій на грошові потоки. Грошові кошти як найліквідніші активи повинні забезпечувати постійну платоспроможність підприємств, тому грошові потоки мають бути під постійним контролем бухгалтерів та керівників. МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів» передбачає два методи розкриття інформації про рух грошових коштів у результаті операційної діяльності – прямий і непрямий. Причому в міжнародній практиці прямий метод вважають основним, а непрямий – альтернативним, тобто застосовувати рекомендують саме прямий метод. В Україні нововведення торкнулися розділу I «Рух грошових коштів у результаті операційної діяльності», який складають за прямим методом, що полегшило роботу з формою № 3, оскільки тепер усі її розділи заповнюються однаково. Інформацію у звіті подають за показниками, що дають основу для

прийняття управлінських рішень, оскільки зміст статей чітко відображає формат інформаційного середовища.

6. Серед проблем організації обліку грошових коштів виділено наступні: визнання та класифікація грошових коштів; правильне їх відображення у фінансовій звітності; організація контролю за збереженням та використанням грошей; оптимізація надходжень і виплат готівки. Впровадження запропонованих у роботі заходів дасть змогу суттєво оптимізувати надходження і виплати готівки та створити інформаційну базу даних для аналізу отриманих і втрачених вигод від цих заходів. Все це сприятиме підвищенню ефективності управління грошовими коштами підприємства.

7. За результатами проведеного аналізу встановлено, що в ТОВ «Сітімед-Тернопіль» у 2015 році у порівнянні з 2014 роком відбулося значне зростання надходження грошових коштів (на 45550 тис. грн. або на 43,3%). Це зумовлено зростанням надходжень від покупців і замовників за продукцію (на 17586 тис. грн.), а також від надходжень авансів від покупців і замовників (на 28135 тис. грн. або 40,75%), від надходжень грошових коштів від реалізації необоротних активів (на 276 тис. грн. або 31,44%). Негативним явищем є значне зменшення надходжень грошових коштів від операційної оренди (на 431 тис. грн. або 16,98%). Позитивною є тенденція щодо отриманих позик, які у 2015 році зменшилися на 1502 тис. грн. або 11,49%.

8. Метою аудиту операцій з грошовими коштами є отримання достатніх доказів впевненості в ефективності їх використання, достовірності відображення та розкриття інформації згідно з діючими принципами та твердженнями подання фінансової звітності, підтвердження достатності вільних грошових коштів для подальшої діяльності підприємства. Досліджено етапи й завдання контролю обліку грошових коштів на підприємстві у формі аудиту та визначено контрольні процедури на кожному етапі контролю. Визначено завдання аудиту, що полягають у наданні рекомендацій керівництву підприємства, які спрямовані не лише на усунення недоліків, порушень, а й на

встановлення їх причин та удосконалення системи управління в цілому при здійсненні операцій з грошовими коштами.

9. Аудит звіту про рух грошових коштів вимагає чіткої та обґрунтованої технології, що ґрунтується на знанні та використанні методики складання звіту про рух грошових коштів. У результаті проведеного дослідження досліджено методику аудиту звіту про рух грошових коштів, що враховує методи складання вказаного. Розглянута методика, що об'єднує напрями перевірки розділів звіту за прямим та непрямим методами, дає змогу оптимізувати та підвищити обґрунтованість, достовірність його результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова М.М. Гроші. Фінанси. Кредит: [навч.-метод. посібник] / М. М. Александрова, Г. Г. Кірейцев, С. О. Маслова. – Житомир: ЖІТІ, 2002. – 224 с.
2. Аудит: [підручник]: 2-ге вид., перероб. і доп. / М. Ф. Огійчук, І.Т. Новіков, І. І. Рагуліна. – К. : Алерта, 2012. – 664 с.
3. Аудит: [підручник]: 3-ге вид., перероб. і доп. / за ред. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир: ПП «Рута», 2006. – 578 с.
4. Аудит і ревізія підприємницької діяльності: [підручник] / за ред. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир: ПП «Рута», 2001. – 416 с.
5. Бондар М.І. Фінансовий облік: [підручник]. Ч. 1 / [М.І. Бондар, В.І. Єфіменко, Л.Г. Ловінська та ін.]; за заг. ред. М.І. Бондаря, Л.Г. Ловінської.– К.: КНЕУ, 2012. – 553 с.
6. Бутинець Т.А. Бухгалтерський облік: [навч. Посібник] / Т. А. Бутинець, Л. В.Чижевська, С. Л. Береза.– Житомир, ЖІТІ, 2004. – 672 с.
7. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: [підручник] / за ред. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир: ЖІТІ, 2003. – 443с.
8. Бухгалтерскийучет:[учебник] / под ред. А.Д. Ларионова. – М: «Проспект», 1998. – 392 с.
9. Бухгалтерскийучет: [ученик] / под ред. П.С. Безруких. – 3-е изд.перераб. и доп. – М: Бухгалтерскийучет, 1999. – 624 с.
10. Бухгалтерськийоблік в Україні: [навч. посібник] / за ред. Р. Л. Хом'яка, В. І. Лемішовського. –Львів, 2006 – 1088 с.
11. Бухгалтерськийоблік у документах: [навч. посібник] / за ред. Л. М. Чернелевського. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Кондор, 2007. – 430 с.
12. Бухгалтерський фінансовий облік : [підручник]/ за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця : 4-е вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута»,2002. – 688 с.

13. Бухгалтерський фінансовий облік: [підручник] / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – 6-е вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2005. – 756 с.
14. Бухгалтерський фінансовий облік: [підручник] / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – 8-ме вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2009. – 912 с.
15. Височан О. С. Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / О. С. Височан – К. : 2009. – 24 с.
16. Височан О.С. Міжнародний досвід побудови ефективної системи аудиту грошових коштів на підприємстві / О. С. Височан // Логістика. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2006. – №552. – С. 26-32
17. Височан О.С. Облік руху грошових коштів як інформаційна база системи аналізу ліквідності підприємства / О.С.Височан // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: економіка. – 2004. – №17. – С.192-197.
18. Гарасим П.М. Курс фінансового обліку: [навч. посібник] / П. М. Гарасим, Г. П. Журавель, П. Я. Хомин. – К.: Знання, 2007. – 566 с.
19. Гладка Ю. І. Облік грошових фондів: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://strokan.at.ua/pdf/oblik_groshovikh_fondiv.pdf
20. Гладких Т.В. Фінансовий облік: [навч. посібник] / Т. В. Гладких. – Київ: ЦУЛ, 2007. – 480 с.
21. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами: [практ. посібник] / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – К.: Лібра, 2004. – 880 с.
22. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі: [практ. посібник] / С.Ф. Голов, В. М. Костюченко. – К.: Лібра, 2001. – 840 с.
23. Голубничая Г. Развитие учетно-аналитических информационных систем в условиях финансового кризиса // Вісник Київського національного

- університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2011. – № 130. – С. 27-30.
24. Гордієнко Н.І., Аудит, методика і організація: [навч. посібник] / Н. І. Гордієнко, О. В. Харламова, М. Ю. Карпенко. – Харків: ХНАМГ, 2007. – 293 с.
25. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р., № 436-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15
26. Гриліцька А.В. Математичні моделі оптимізації коштів та аналіз руху грошових коштів / А. В. Гриліцька // Економіст. – 2005. – № 9. – С. 50–53.
27. Дерій М. Дефініції «грошовікошти» і «грошові потоки»: відмінності та взаємозв'язок / М. Дерій // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 6. – С. 60-64.
28. Дієва Н. М., Дедіков О. І. Фінансовий аналіз: [навч. посібник] / Н. М. Дієва, О. І. Дедіков. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 328 с.
29. Должанський М.І., Должанський А.М. Бухгалтерський облік в Україні з використанням Положень (стандартів) бухгалтерського обліку: [навч. посібник]. – Л.: Львівський банківський інститут НБУ, 2003. – 494 с.
30. Єфіменко В.І. Облік у зарубіжних країнах: [навч.-метод. посібник] / В. І. Єфіменко, Л.І. Лук'яненко; за ред. В.І. Єфіменка. – К.: КНЕУ, 2005. – 211 с.
31. Загородній А.Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко.: 2-ге вид., виправл. та доповн.– Львів: Вид-во «Центр Європи», 1997. – 571 с.
32. Закону України «Про застосування реєстраторів розрахунково-касових операцій у торгівлі, громадському харчуванні та послуг» від 06.07.1995 № 265/95-ВР: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/265/95-вр>
33. Зубілевич С.Я. Основи аудиту: [підручник] / С.Я. Зубілевич, С.Ф. Голов. – К.: Ділова Україна, 2004. – 374 с.

34. Ивашкевич В.Б. Практический аудит: [учеб. Пособие] / В. Б. Ивашкевич. – М.: Магистр, 2010. – 286 с.
35. Інструкцію про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах від 12.11.2003 № 492: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03#n29>
36. Інструкція «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», від 21.01.2004р. від 21.01.2004 № 22: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>
37. Інструкція «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», від 21.01.2004р. від 21.01.2004 № 22: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>
38. Інструкція «Про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах від 12.11.2003 р. № 492: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>
39. Історія економічних вчень: [підручник] / за ред. В.Д. Базилевича. – 2-ге вид., випр. – К.: Знання, 2005., Ч.2. – 567 с., с. 124
40. Історія економічних вчень: [підручник] / за ред. В.Д. Базилевича. – 2-ге вид., випр. – К.: Знання, 2005., Ч.2. – 567 с., с. 77
41. Кащенко О. І. Грошові кошти як складова оборотних коштів підприємства / О. І. Кащенко: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2011_1/19.pdf
42. Ковалев В. В. Введение в финансовый менеджмент / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 768 с.
43. Комаринський Я., Яремчук І. Фінансово-інвестиційний аналіз: [навч. посібник] / Я. Комаринський, І. Яремчук. – К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, Агентство «Книга пам'яті України», 1996. – 298 с.
44. Кондраков Н.П. Бухгалтерский учет: [учебн. пособие] / Н.П. Кондраков. – 3-е изд., перераб. и доп. – М: ИНФРА-М, 2000. – 635 с.
45. Коноплицький В.А. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний / В.А. Коноплицький, Г.І Філіна. – К.: КНТ, 2007. – 580 с.

46. Косміна Р. М. Бухгалтерський облік : [навч. посібник] / Р. М. Косміна – К. : Вища шк., 2003. – 174 с.
47. Косміна Р.М. Бухгалтерський (фінансовий) облік : [навч. посібник] / Р.М. Косміна / за ред. Ю.Д. Чацкіса. – К. : Вид-во «Вищашкола», 2008. – 255. – С. 23.
48. Крупка Я. Д., Задорожний З. В., Микитюк Н. Я. та ін. Фінансовий облік: [підручник] / за ред. З. М. Задорожного. — К.: «Хай-Тек Прес», 2014. – 544 с.
49. Крупка Я. Д., Задорожний З. В., Микитюк Н. Я. та ін. Фінансовий облік: [підручник] / за ред. З. М. Задорожного. — К.: «Хай-Тек Прес», 2016. – 630 с.
50. Кужельний М.В. Теорія бухгалтерського обліку: [підручник] / М. В. Кужельний, В. Г. Лінник. – К.: КНЕУ, 2001. – 334 с.
51. Кузьмінська О .Е. Аналіз інформаційного навантаження Звіту про рух грошових коштів підприємств / О. Е. Кузьмінська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 17. Частина 2. – 2016, с. 143-146
52. Кундря-Висоцька О. П. Бухгалтерський облік: [навч. посібник] / О. П. Кундря-Висоцька. – К. : Алерта, 2004. – 303 с.
53. Лишиленко О.В. Бухгалтерський облік : [навч. посібник] / О. В. Лишиленко. – К. : Центр навч. літ-ри, 2003. – 624 с.
54. Лучко М.Р. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: [навч. посібник] / М.Р. Лучко, І.Д. Бенько. – К.: Знання, 2006. – 311 с.
55. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності: Наказ Міністерства фінансів України від 28 березня 2013 р. № 433 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dtki.com.ua/show/2cid010035>.
56. Михайлов М.Г. Бухгалтерський облік (теорія): [навч. посібник] / за ред. професора Михайлова М.Г. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 248 с.
57. Міжнародні стандарти фінансової звітності: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua>.

58. Мних Є. В. Економічний аналіз: [підручник] / Є. В. Мних. – К: ЦУЛ, 2003. – 412с.
59. Мних Є.В. Аналіз і оцінка виробничої діяльності підприємства: [підручник] / Є. В. Мних. – К, 1994. – 104 с.
60. Мних Є.В., Ференц І.Д. Економічний аналіз: [навч. посібник] / Є. В. Мних, І. Д. Ференц. – Львів: Армія України, 2000. – 144 с.
61. Мочерний С.В. Економічна теорія: [навч. посібник] / С.В. Мочерний. – К.: ВЦ «Академія», 2002. – 656 с.
62. МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» від 01.01.2012: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_022
63. МСБО 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції» від 01.01.2012: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_048
64. МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/document/92421/МСБО_7.pdf.
65. Нашкерська Г.В. Бухгалтерський облік: [навч. посібник] / Г.В. Нашкерська. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 464 с.
66. Давидов В. Н. Організація і методика проведення аудиту [навч.-практ. посібник] / В. Н. Давидов.: 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 576с.
67. Основи бізнесу: : [навч. посібник] / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця, К. В. Романчук. – 2-е вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2004. – 364 с.
68. Основи економічної теорії: [підручник] / А. А. Чухно, П. С. Єщенко, Г. Н. Климко та ін.: за ред. А.А. Чухна. – К.: Вища школа, 2001. – 606 с.
69. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: [підручник] / за ред. Г.Н. Климко, В.П. Нестеренко, Л.О. Каніщенко та ін. – К.: Знання, 1997. – 743 с.
70. Остафійчук С. М. Грошові кошти та їх еквіваленти – найліквідніші активи підприємства / С. Остафійчук //

Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. –

Серія Економіка. Спецвипуск 33. Частина 2. – С. 215-220

71. П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» від 26.04.2000 № 91: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00>
72. Петрик О. Методика аудиторської перевірки Звіту про рух грошових коштів / О. Петрик // Вісник податкової служби України. – № 30. – 2003. – С. 57-64.
73. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI (зі змінами і доповненнями): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2755-17>
74. Подольська В. О. Фінансовий аналіз: [навч. посібник] / В. О. Подольська, О. В. Яріш. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с.
75. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 31 березня 1999 р. № 87 (зі змінами і доповненнями): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2755-17>
76. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» від 27.04.2000 № 92 (зі змінами і доповненнями): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>
77. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів» від 10.08.2000 № 193 (зі змінами і доповненнями): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00>
78. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 21 «Дебіторська заборгованість» від 08.10.1999 № 237 (зі змінами і доповненнями): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>
79. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене постановою Правління Нацбанку України від 15.12.2004 р. № 637 із наступними змінами та доповненнями // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
80. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» від

- 31.12.1999 № 318(зі змінами і доповненнями): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>
81. Постанова Правління Національного банку України «Про встановлення граничної суми готівкового розрахунку» від 06 червня 2013 року № 210 із наступними змінами та доповненнями // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
82. Проскуряков А.М. Аудит финансовой отчетности: Базовое руководство по применению и документированию аудиторских процедур / А. М. Проскуряков. – Вологда: «Издательство «Дарника», 2010. – 760 с.
83. Пушкар М.С. Фінансовий облік: [підручник] / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 628 с.
84. Скирпан О.П. Бухгалтерський облік: [навч. посібник] / О. П. Скирпан. – Тернопіль: «Стародубець», 2003. – 252 с.
85. Скоробогатова В. В. Бухгалтерський облік та контроль монетарних активів: проблеми теорії та методології : монографія / В.В. Скоробогатова. – Житомир : ЖДТУ, 2012. – 520 с.
86. Соколов Б.Н. Внутренний аудит и контроль: организация, методика, практика / Б. Н. Соколов.– М.: Издательский Дом «Бухгалтерский учет», 2010. – 272 с.
87. Сопко В. В. Бухгалтерський облік: [навч. посібник] / В. В. Сопко. – 3-тє вид., перероб. і доп.– К. : КНЕУ, 2000. – 578 с.
88. Сопко В. В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: [підручник] / В. В. Сопко, В. П. Завгородній. – К. : КНЕУ, 2004. – 412с.
89. Сук Л. К., Сук П.Л. Бухгалтерський облік: [навч. посібник] / Л. К. Сук, П. Л. Сук. – К.: Знання, 2005. – 471 с.
90. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: [підручник] / Н. М. Ткаченко. – К.: Алеута, 2006. – 1080 с.
91. Усач Б. Ф. Аудит: [підручник] / Б. Ф. Усач – К. : Знання-Прес, 2002. – 223 с.
92. Федорченко О. Є. Звіт про рух грошових коштів: адаптація відповідно до

- МСФЗ та проблемні аспекти його формування / О. Є. Федорченко // Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. Випуск 7. – 2015. С. 892-895
93. Фролова Т. О. Фінансовий аналіз: [навч.-метод. посібник] / Т. О. Фролова. – К.: Вид-во Європ. Ун-ту, 2005. – 253 с. 69
94. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
95. Чебанова Н.В., Єфименко Т.І. Фінансовий облік: [підручник] / Н. В. Чебанова, Т. І. Єфименко. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 704 с.
96. Чорна С. Грошові кошти як об'єкт бухгалтерського обліку / С. Чорна // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – №3. – С.46–54
97. Golubnicha G., Melnik T. Фінансова звітність та первинна документація українських підприємств при застосуванні МСФЗ // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2013. – № 150. – С. 29-34.